

ירחון תורני יתד המאיר

מכון יצחק אביצ'אנס בנסח חורני שעי" מוסדות "יתד התשובה"

לזכרון עולם בהיכל ה'

ירחון "יתד המאיר" מוקדש לזכרו ולכבודו של
מו"ר עט"ר, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו,
שר התורה ועמוד ההוראה, גאון ישראל ותפארתו,
מחן רבינו **עובדיה יוסף** זצוקלה"ה
רבן ומאורן של ישראל זיע"א

התוכן

- פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו, מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א
- 3..... סימן מד | ירקות שנמכרו לגוי בעודם מחוברים אם חייבים בתרו"מ
- 6..... סימן מה | מעט מגדלותו של רבי אברהם אבן עזרא
- 7..... סימן מו | מסירת שיעורים בטהרת המשפחה, כשנשים בעזרה
- הרב יוסף ליברמן
- 8..... סימן מז | מכתב חיזוק בענייני השעה
- הרב גדעון בן משה
- 10..... סימן מח | בדין גניזת דפי ספירת העומר
- הרב יהודה ברכה
- 11..... סימן מט | תשובות קצרות בענייני ימי העומר
- א. שכח לספור יום אחד, אך הרבה את הספירה בלבו. | ב. שיר אמה על אמה ביום ל"ג בעומר | ג. תספורת בל"ג בעומר לקרובי החתן והכלה. | ד. דינים הקשורים לבר מצוה כשחל בימי הספירה.
- הרב אברהם רחמים
- 15..... סימן נא | בדין תרי קלי לא משתמעי בקדיש
- הרב איתן כהן
- 19..... סימן נב | האך ראוי לנהוג בענין תספורת בימי הספירה
- הרב יוסף חיים מזרחי
- 21..... סימן נג | בבירור דעת הבא"ח מקום אמירת תחינת "מה נאמר"
- הרב אילן טלקר
- 30..... סימן נד | חיוב נשים ואנשים בספירה"ע וברכת הלבנה והאילנות
- הרב מאיר פנחס
- 36..... סימן נה | אם יש לטעום מהיין בקידוש בבית הכנסת
- הרב אליהו עבוד
- 39..... סימן נז | ריקודין מחולות וכלי זמר בסעודת מצוה בימי העומר
- יתדות - הערות והארות
- 41..... סימן נח | מכתבים ותגובות בנושאים שונים
- הרב יורם מימון
- 49..... סימן נט | למען כבוד התורה לא אחשה | ד
- 50..... נספח: מדבר בשיטות הראשונים שאין שמיטה כלל בזמן הזה
- הרב יהודה חטאב - הערות בסידור התפילה
- 54..... סימן סא | פיוט "בר יוחאי"
- הרב עובדיה חן - הדרכה בכתיבה
- 56..... סימן סב | הכתיבה במשנתו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל (יב)

ירחון תורני "יתד המאיר"

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת < 04-6925148 > 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

דואר אלקטרוני: < a6925148@gmail.com > teshuva1@012.net.il

© כל הזכויות שמורות! < דמי מגוי לשנה: 70 ש"ח בלבד.

סימן מד

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו
מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

ירקות שנמכרו לגוי בעודם מחוברים אם חייבים בתרו"מ

מדרבנן. ומשמע שאם לא הגיעו לעונת המעשרות אלא לאחר שקנאם הישראל, חייבים בתרו"מ מדרבנן. ומיהו הני מילי בזמנם, אבל בזמן הזה פטור אפילו מדרבנן, כיון שנתמרח ע"י גוי. ע"ש. והובא להלכה בשו"ת שדה הארץ ח"ג (ס"ס כה). ע"ש. ובכנה"ג יו"ד (סי' שלא הגה"ט אות סג) הביא דברי המבי"ט, וכתב, שהמהרשד"ם כתב שגם בזה"ז חייב מדבריהם. ע"כ. ומ"ש בשו"ת מהרשד"ם (מיו"ד סי' קצ"ד דף כט ע"א) בד"ה למדנו מכאן בפירוש, כי בזה"ז שחיוב תרו"מ מדבריהם, פירות הגוי שנגמרו על ידו פטורים מתרו"מ אפילו מדבריהם. צ"ל דמיירי שגדלו בקרקע של הגוי משא"כ בנ"ד. ובשו"ת המבי"ט (שס דף נא ע"ד), הוסיף, שבירק שאפילו במירוח ישראל הוי גזרה לגזרה, וירק בקרקע של גוי הוי גזרה שלישית, ופטור מכלום. ע"ש. והגרא"ז מלצר כתב בכרם ציון תרומות (ירושלים תשל"א, עמוד קלז), בדין פירות א"י כגון פרי הדר שיצאו לחו"ל, יש לדון עפ"ד המבי"ט, שיש כאן ד' גזרות, בזה"ז, ופירות האילן לרוב הפוסקים מדרבנן, ולקוח, ומירוח עכו"ם, יש מקום להקל שפטורים מתרו"מ. ע"ש. וכיו"ב כתב הגאון ר' יוסף צבי הלוי בספר עשר תעשר (עמוד קסו), דדוקא בזמן שהיה חיוב תרומות ומעשרות מה"ת בדגן תירוש ויצהר, בירק וקטניות יש חיוב מדרבנן, אבל השתא דדגן תירוש ויצהר הוו מדרבנן, ירק וקטניות הוו גזרה לגזרה, ובמירוח גוי ולקוח, הוו תלתא וארבעה דלא מצינו להחמיר. ושכ"כ להקל בספר כפתור ופרח (פ"ה). ע"ש. וע"ע להגאון

נשאלתי, אפונים שגדלו בקרקע של ישראל בארץ ישראל, ובעודם מחוברים נמכרו לגוי, ואח"כ תלשם ומירחם הגוי, ואחר שמירחם העבירם בתוך שקים ומכרם לישראל, אם חייבים בתרומות ומעשרות.

והנה כתב הרמב"ם (פ"א ה"ג) וז"ל: ישראל שמכר פירותיו לגוי קודם שיבאו לעונת המעשרות וגמרם הגוי, פטורים מתרומות ומעשרות, ואם קנאם הגוי אחר שבאו לעונת מעשרות, אע"פ שגמרם הגוי חייבים מדבריהם. וכן פסק מרן בש"ע (סי' שלא ס"ו). וכתב מרן הכסף משנה (סוף ה"ג) בשם מהר"י קורקוס, דס"ל לרבינו דהא דקי"ל דגנך ולא דיגון גוי, כולל אפילו במירוח גוי פירות של ישראל, דבדיגון תליא מילתא ואדיגון קפיד רחמנא, ורק מדרבנן חייב. ע"ש. וע"ע בתוס' גיטין (מז), ובשו"ת מהריט"ץ ח"א (סי' ז). וכתב בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' קצ"ד דף נא ע"ג), ונראה שבזמן הזה שאפילו דיגון ישראל בשלו אינו חייב מה"ת אלא מדבריהם, אם יהיה הדיגון ע"י גוי, יהיה פטור מתרו"מ אפילו מדרבנן. ע"כ. וכיו"ב כתב עוד בשו"ת המבי"ט שם, על מ"ש הרמב"ם (שס הלכה יד), אם מכר הגוי לישראל פירות מחוברים לקרקע אחר שהגיעו לעונת המעשרות, ומירחן הגוי אינם חייבים בתרומות ומעשרות אפילו

*מאמר זה נמסר בהשתדלות תלמידו הג"ר אליהו שטרית שליט"א, ובסיועם של מוה"ר הג"ר משה יוסף שליט"א, ויד ימינו של מרן הר"ר צבי חקק שליט"א. תשוח"ח להם. ויעמוד מליץ יושר בעדם. אמן. המערכת.

החסיד ר' אליהו מני בתשובתו שהובאה בשו"ת שערי רחמים פראנקו ח"א (מיו"ד סי' כז), שנשאל אודות יהודים שנותנים חטים או שעורים לגוים לזרוע בשדותיהם, ואח"כ חולקים התבואה ביניהם כפי התנאי שביניהם, אם חייבים בתרומות ומעשרות. ובתשובתו הרמתה הביא מ"ש מרן הכסף משנה (פ"א מהל' תרומות הל' יא) וז"ל: כתוב בארחות חיים סוף הל' חלה (והוא נח"צ עמוד יא) בשם הראב"ד: שהקונה שבילים מן הגוי לצורך מצה, ומירחן הגוי בשביל ישראל חייב בתרו"מ, ששלוחו של אדם כמותו. ומ"ש מרן שיש לגמגם על מ"ש ששלוחו של אדם כמותו, דהא קי"ל אין שליחות לגוי (נ"מ ע"א), תירץ הפר"ח דמדרבנן יש שליחות לגוי לחומרא. וכתב הברכי יוסף (סי' שלא סק"ו), שגם מרן מודה לזה לענין דינא, וכמ"ש בב"י יו"ד (סי' קסט), ולא כתב אלא שיש גמגום בלשון "שלוחו כמותו", אבל בעיקר הדין אף מרן מודה. [וע' בשו"ת מהריט"ץ החדשות ח"ב ס"ס רמא, ובשו"ת מהר"א בן ארחא הנד"מ סי' יא]. ומ"מ אפשר דמרן קאי על זמן שהתרו"מ מדאורייתא, אבל בזה"ז דהוי מדרבנן, אפילו לחומרא לא חיישינן, דהוי כמו גזרה לגזרה. ולכן אף בנ"ד פטורים גם היהודים מתרומות ומעשרות בחלק השייך להם, ומכיון שאין בדיגון הגוי חיוב אלא מדרבנן, בזה"ז שחיוב תרו"מ אינם אלא מדרבנן נקטינן לקולא. עכת"ד. וכן הוא בשו"ת תנא דבי אליהו (מיו"ד סי' פה). ע"ש. ובשו"ת קרית ארבע (סי' יא) הובאה תשובת הגר"א מני הנ"ל, והרהמ"ח כתב לפלפל בדבריו, ושם (דף קפ"א ע"ב) כתב, שיש מקום לסייעו ממ"ש בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' קנ"ו), שבזמן הזה כל שמירחו גוי אינו חייב בתרו"מ משום דהוי גזרה לגזרה. ואע"פ שמדברי מהרשד"ם (מיו"ד סי' קנ"ב) נראה דפליג ע"ד המבי"ט, י"ל דהיינו דוקא בקרקע של ישראל,

אבל בנ"ד שאין לו לישראל כי אם בפירות דוקא, אפשר שיודה לפטור מתרו"מ אפילו מדרבנן, ואפילו את"ל שלדעת מהרשד"ם אין חילוק בזה, ואף המירות שעשה הגוי שליחותיה דישאל קא עביד וכמו שנראה מדברי הארחות חיים בשם הראב"ד, הובא בכסף משנה (פ"א הל' יא), מ"מ הו"ל ספק בדרבנן ולקולא. והגם שהרדב"ז ח"א (סי' יט וסי' רה) כתב דהיכא דהספק הוא מחסרון ידיעה, כגון בפלוגתא דרבוותא, ואין בידינו להכריע כאחד מהם, לא אמרינן בכה"ג ספקא דרבנן לקולא, מ"מ בנ"ד שאין לישראל חלק בגוף הקרקע כי אם בפירות בלבד, הו"ל תרתי דרבנן, שפיר י"ל דהו"ל ספקא דרבנן ולקולא. וכן נראה בתשו' הרדב"ז עצמו שם. וכן הרב המבי"ט נשתמש להקל בתרי דרבנן. ובסיום הפסק שבשו"ת קרית ארבע הנ"ל נאמר: ולמעשה שבח להשי"ת כי יש אלהים שופטים בארץ, ומתוכם כעין החשמל רב תנא הוא ראש על ארץ רבה עיקו"ת חברון יע"א רבי אליהו מני נר"ו ועל פיו יהיה משפט הגאולה לגאול. וחתמו על זה הגאונים מהר"י עקריש ומהר"ש קמחי ז"ל. עכת"ד. ועל סוף דבריו יש להעיר, כי בשו"ת יביע אומר חלק ו (מיו"ד סי' כד עמוד כ"א). הבאתי מ"ש הרדב"ז בח"ג (סי' מקל"א), וא"ת כיון דפלוגתא היא הוי ספיקא דדינא כמאן הלכתא, וספק ערלה בחו"ל מותר, הא לאו מילתא היא, דלא אמרינן שספקא להקל, אלא בספק הנולד מעצמו, אבל ספק הנולד מחסרון ידיעתינו דלא ידעינן הלכתא כמאן, לא הוי בכלל ספק להקל. והשגתי עליו ממ"ש הריטב"א בחי' (קידושין לט.), והלכתא שאין הרכבה והברכה של עצי ערלה נוהגים בחו"ל כלל, שכיון דפלוגתא דתנאי היא בא"י אם נוהגת בהם ערלה, קי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, אף דבא"י נוהגים מן התורה. ע"ש. וכן מבואר עוד בהר"ן (סוף פ"ק

במירוח גוי, ובירקות דהוי תלתא וארבעה דרבנן, אבל בתרתי דרבנן לא עצר כח להקל, מפני שנהגו להפריש תרו"מ מהענבים שלוקחים מן הגוים ועושים מהם יין וכו'. ע"ש. אולם בלא"ה נראה שאי אפשר לסמוך על מ"ש הרב המבי"ט בתרי דרבנן, דמוכח להדיא מדברי מרן הש"ע (סי' של"א ס"ו) שחולק על דברי המבי"ט בזה. וע"ע למרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ט). וכן העיר הגר"א מני. מ"מ בתלתא וארבעה דרבנן יש מקום לומר דלכ"ע שרי, דאפוי פלוגתא לא מפשינן, וכמו שסיימו שני רבני קושטא בשו"ת קרית ארבע הנ"ל. וכל התשובה ההיא נדפסה בספר שם יוסף מועטי סוף ח"ב, וחתמו עליה כאמור הגר"י עקריש (נעל קריית ארבע), והגר"ש קמחי ז"ל. וכן נדפסה תשובת הגאונים מהר"י עקריש ומהר"ש קמחי בשו"ת תנא דבי אליהו הנ"ל (סי' פו). ע"ש. ונקטינן מיהא מדבריהם דבתלתא וארבע צירופים יש להקל לגמרי לפטור מתרו"מ. ואע"פ שהרה"ג צוף דב"ש בשו"ת ומצור דבש (מיו"ד סי' כ"א) העלה להחמיר. וכן הובאה תשובתו בהשמטות שו"ת שערי רחמים בסוף הספר (דע"ג ע"ג והלאה). ע"ש. וכן הרה"ג החרי"ף בשו"ת שערי רחמים שם כ' להחמיר. הנה בסוף התשובות הנ"ל שהובאו בשו"ת תנא דבי אליהו, כתב הגר"א מני וז"ל: וראיתי מ"ש הרה"ג צוף דב"ש שנחלק עלי בזה, ובמקומי אני עומד, וכאשר ישפוט כל מעיין בצדק. וגם ראיתי מ"ש הרב המגיה בשו"ת קרית ארבע, ובדברינו נתיישב כל הצורך. ואין להאריך בדבריו. ע"כ. ואפשר דבנ"ד גם החולקים יודו להקל. ומעתה מאחר שיש כאן ד' גזרות דרבנן, תרו"מ בזה"ז, וקטניות שלדעת רוב הפוסקים מדרבנן, ולקוח, ומירוח עכו"ם, יש מקום לפוטרו מתרו"מ, ע"פ דברי המבי"ט הנ"ל, דהו"ל ספקא דרבנן ולקולא. וע' בשו"ת משפט כהן (סי' ל"א) שלא זכר מכל הנ"ל. ע"ש. והנלע"ד כתבתי.

דקדושין) אליבא דהרמב"ם. וכן מוכח להדיא מדברי מרן הש"ע (סי' נ"ד ס"ג), שאסר תמורות וקפריסין של צלף בא"י משום ערלה, והתיר בחו"ל, אף דהוי פלוגתא דרבוותא (נצרכות לו). ומשום שכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ע"ש. וכן הוכיח במישור בשו"ת אבני נזר (מיו"ד סי' תסו אות יז). גם בשו"ת בית דוד (מיו"ד ס"ס קמח) הסתמך על דברי הריטב"א הנ"ל להוכיח כאמור. וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה (סי' ט), והסתמך ע"ד הר"ן. וכן בשו"ת עמק יהושע להגאון ר' אייזל חריף (מיו"ד סי' טו דף פ ע"א) כתב להשיג ע"ד הרדב"ז הנ"ל, דמהש"ס (נצרכות לו). מוכח שאף בספק דפלוגתא דרבוותא אמרינן ספק ערלה בחו"ל מותר. ע"ש. וכ"כ בספרו שפת הנחל (דרוש כז דף סט ע"ג והלאה). וכיו"ב הוכיח בשו"ת כוכב מיעקב (ס"ס יז) מדברי מרן (סי' נ"ד) הנ"ל. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' קמג). ע"ש. ויש להוסיף, שגם הגאון מהר"י טייב בחוקת הפסח (סי' תמט סק"א, דף ע"א ע"א) האריך להשיב על מ"ש הרדב"ז בח"ג (סי' תפ"א), שבמחלוקת פוסקים לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, דהו"ל ספק חסרון ידיעה. ותמה עליו מדברי החרי"ף והרא"ש (פסחים מ.), ומד' התוס' חולין (טו.). ועוד. וע"ע בחקת הפסח (רי"ס מלך, דף כד ע"ד, וסי' תסו דף ק ע"ג). הילכך לדינא לא קי"ל כד' הרדב"ז בזה. והדרינן לכללא דספקא דרבנן לקולא. גם הרב המגיה בשו"ת קרית ארבע הנ"ל (דף קפ"ז סוף ע"ג) בסיום דבריו כתב ג"כ להקל ע"פ מ"ש בתשובת המבי"ט ח"א (סי' ק"ו), אליבא דהרמב"ם, שכל שמירחו גוי אפילו הקרקע והפירות של ישראל בזה"ז אין בו חיוב תרו"מ אפילו מדרבנן. ואף שנראה דמהרשד"ם פליג עליה, כיון דמידי פלוגתא לא נפקא הדרינן לכללא דספקא דרבנן לקולא. אלא שמתוך דברי המבי"ט עצמו בסוף דבריו מוכח שלא היקל אלא

סימן מה

מעט מגדלותו של רבי אברהם אבן עזרא

זה אמת מצד הקבלה, אבל אני איני אומר כן אלא לפי פשט הכתוב. ע"כ.

ומ"ש מהרש"ל על הראב"ד שהשיג על הרמב"ם וכו' הנה הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"א בפתיחת הספר כתב, מי לנו גדול מהראב"ד בתורה ויראה אשר השיג על הרמב"ם בתוקף כמה השגות, וסוף דבר מה עלתה לו, שבאו גדולי הדורות אחריו וקיימו דברי הרמב"ם ופסקו כמותו. ועלה כבוד הרמב"ם על כבוד הראב"ד עשר ידות בעוה"ז, ומה' היה לו כבוד ויקר דשמעתיה מתבררן בעלמא וכו'. ועל מהרש"ל הנ"ל כתב, שהנה בתשובה סי' נח הטיח דבריו כלפי התנא האלהי הקדוש ר' שמעון בר יוחאי, וחשבו כאחד מחכמי דורו, וכתב שאפי' אם היה רשב"י עומד לפנינו וצווח לשנות המנהג, לא משגחינן ביה, כי ברוב דבריו אין הלכה כמותו, והרואה דברים אלו יהיה נבהל מראות ומרתע כולי גופיה, וגרם לו זה שראה את עצמו גדול, ולא ראה מה שלמעלה ממנו, וחשב ששיעור גלגל חמה כשיעור ככר לחם. ובמח"כ שכח מה שאמרו חז"ל אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו'. ע"ש. צא ולמד כמה החשיב רבינו תם את רבינו אברהם בן עזרא, שאחר ששלח אליו ר"ת שיר מסויים לחוות דעתו. כתב אליו ראב"ע, ומי הביא לצרפתי בבית שיר, ועבר זר מקום קודש ורמס, ולו שיר יעקב ימתק כמו מן, אני שמש, וחם שמש ונמס. והשיבו רבינו תם בענוה, אבי עזרי ישיבוהו סעיפיו, אשר נתן ידידו בין אגפיו. אני עבד לאברהם למקנה, ואקודה ואשתחזה לאפיו. ואף הראב"ע השיבו בענוה, חלילה אל אביר עם ורועם, להכנע במכתב אל בזוי עם, וחלילה למלאך האלהים אשר יקוד וישתחזה לבלעם.

ומרן החיד"א בשם הגדולים ערך ר"א בן עזרא (אות פט), כתב בשם גאון אחד, בזה"ל: ואנכי

ראה ראיתי להמהרש"ל בהקדמת ים של שלמה לחולין שהתרעם על הרמב"ם שכתב לבנו ר' אברהם באגרת ללמוד תמיד בספרי החכם ר"א בן עזרא, והרי החכם הזה לא היה בעל תלמוד, ופירש הפסוקים נגד דברי חכמי המשנה והתלמוד, ונגד ההלכה ואומר על האסור מותר ועל מותר אסור, מבלי השגחה. כבודו במקומו מונח, כי חכם גדול היה, ואין משיבים את הארי. ואף ששמעתי שהיה מכריז ברבים ומודיע שהוא רוצה לפרש על דרך הפשט לאן ששכלו הגיע, "לולא הקבלה", לא צדקו דבריו בעיני, ושרי ליה מריה להרמב"ם שכתב ללמוד תמיד בפירושו, ושיבחו ופיארו ונתן לו עטרה וכו'. וכבר שקל הרב למטרפסיה, שעמד עליו החסיד הטהור הראב"ד שהשיג עליו וחשבו כאחד מן הטועים ומהרסים. ע"ש. והנה מצינו בגמרא (עירובין יג:) שאמרו על ר"מ גלוי וידוע לפני הקב"ה שאין גדול בדורו של ר"מ כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, ועל טהור טמא ומראה לו פנים. תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ בק"נ פנים. והריטב"א (עירובין יג:) כ' ששאלו לרבני צרפת היאך אפשר שיהיו דברי ב"ש וב"ה שניהם דברי אלהים חיים, ותירצו דאיתא במדרש שכשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, וכו'. ובספר העקרים (מאמר א פ"ב) כתב, מי שאינו מתכוין למרוד בקבלת חז"ל, אלא מפרש הפסוקים לפי דעתו, אע"פ שפירושו הוא חילוף האמת, לא יקרא מין או כופר, ח"ו, שהותר לכל חכם לב לפרש הפסוקים בדרך המסכים אל האמת כפי דעתו. ע"ש. ובתשובת הרשב"א (מ"א ס"ט) פירש ועבדו לעולם כפשוטו. וסיים ואל תשיבני מן הקבלה שפירשו לעולמו של יובל. כי

למה שתק לו הרמב"ן, ולא העיר כלל עליהם. ובספר עומר השכחה יש שיר שרבינו תם כתב בכבוד גדול להראב"ע וכו'. עכת"ד. וידוע שהתוספות בראש השנה (יג.) ובקידושין (לו:) איתא, הקשה הרב ר"א בן עזרא לרבינו תם, והשיב לו ר"ת. ע"ש. ובסדר הדורות ח"א (ד' אלפיס ממקל"ד) כתב, ר"א בן עזרא חכם גדול בדקדוק ובשירים ובאצטגנינות. ומפירושו בפר' ויצא פסוק אכן יש ה', נראה שהיה חכם גם בקבלה. ע"ש. וראה בפירוש האבן עזרא (פר' אחרי מות מו. טז. ט) ובפירוש הרמב"ן שם. ובמפרשים.

ראיתי חידושי ר"א בן עזרא על מסכת קידושין, והם בתכלית הדיוק והאימות. ובשם רבי בנימין איספינוזא כתב בשם הגדולים שם, שתלמידיו ר"א בן עזרא שלחו יד בפירושו והוסיפו מדעתם דברים לא נכונים. וכל לשון שימצא בפירושו על התורה ועל הנביאים שהוא מנגד לדברי רבותינו, איננו מהראב"ע עצמו. אלא הוספות מתלמידיו בלי ידיעתו. והראב"ע וכסאו נקי. וכן מוכח מדברי הרמב"ן שהיה סמוך לזמן הראב"ע, והשיג עליו בפרשת שמות. וזיל לאידך גיסא, שאם כל אותם הדברים שהם נגד הדין ונגד חז"ל, הם מהראב"ע,

סימן מו

מסירת שיעורים בטהרת המשפחה, כשנשים בעזרה

י"ז מרחשון תשע"ב

לכבוד מרן מאור ישראל רשכבה"ג שליט"א

אחר דרישת שלום הדרת גאוננו כדת, לאורך ימים ושנות חיים בבריאות איתנה ונהורא מעליא, אכ"ר. באשר נתבקשנו למסור סדרת שיעורים בהלכות "טהרת המשפחה" במרכז הרוחני "זכור לאברהם" בעיר מעלות יע"א, ע"פ פסקי מרן שליט"א בספריו המאירים לארץ ולדורים. ילמדנו רבינו, האם אפשרי שיבואו גם נשים, וישבו בעזרת נשים מאחורי מחיצה כדת של תורה, וישמעו את השיעורים, או שיש בזה איזה חשש משום צניעות. אנא יורנו רבינו כיצד עלינו לנהוג. והריני מודה מקרב הלב למרן שליט"א על שמורה לנו את הדרך הישרה, להלכה ולמעשה, בברכה ובתפלה לפני בורא עולם, שיאריך ימים על ממלכתו עוד רבות בשנים מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא. ולא יעדי מינן זיויה ויקריה עד ביאת גוא"צ בב"א.

צעיר התלמידים המתאבק בעפר רגליו, ומשתחוה מרחוק אל פני הקדש יצחק לוי, כרמיאל.

וכה השיב לנו מרן זיע"א:

כא חשון תשע"ב

מצוה גדולה למסור שיעורים בהלכות טהרת המשפחה, כשהנשים יושבות בעזרת נשים, ושומעות את השיעור מפי תלמיד חכם, ויגדיל תורה ויאדיר. עובדיה יוסף

כ"א חשון תשע"ב
מנצח הכולל למסור שיעורים חלוצי
טהרה המשפחה, בפנינו יושב
לדעת נשים, ונאמרה אין נשיא
אני מניח מכם, ויחלף לכם ויחלף
עצמית יוסף

סימן מז

הרב יוסף ליברמן

רב דבהמ"ד סדיגורא, ובעמ"ס "משנת יוסף"

מכתב חיזוק בענייני השעה

מה החיוב עלינו, כשמעוררים אותנו בעת צרה

גדולה, ומתו בכל יום מאה אנשים, עמד ותיקן להם מאה ברכות. "על" בגימטריא מאה. [מובא בטור או"ח סי' מו]. וידוע שכאשר מזכירים את שמו יתברך, צריך לאומרו באימה ויראה עד שיזדעזע בכל אבריו (יסוד ושורש העבודה שער 3 פ"ג). וכוונת אמירת השם, מפורשת בשולחן ערוך (אורח חיים סימן ה') לכוין, אדון כל, היה הוה ויהיה. – וזאת מאה פעמים ביום!!

לימוד התורה

ובהמשך המדרש הנ"ל, "הוקם על", עולה של תורה, ועולה של תשובה. (גירסת הרד"ל, וכן הוא צמו"ק מז ע"ב, וע"ז ה ע"א).

דהיינו להחשיב כל מלה בתורה, ללומדה ללא היסח הדעת (עי' רמז"ס הל' מ"ט פ"ג), אלא בריכוז מלא, ולשמה, לאהבת התורה, בכל הלימודים שכל אחד לומד, ולהוסיף בשקידה בכמות ובאיכות. וללא הפסקות מיותרות באמצע. – וגדול מאד הוא כח התורה לבטל כל גזירות קשות ורעות.

בא וראה מה שכתב הגאון הקדוש רבי אלהנן וסרמן ה' יקום דמו, בקובץ מאמרים (מוצא צטון פנינים מאמי הגה"צ ז"ל, סו"פ נשלת, עה"פ וצא עמלק). לכן הכח היחידי נגדו הוא הפצת לימוד התורה, כמ"ש כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל. וכל אדם מישראל הלומד פרק משניות או דף גמרא, מחליש כוחו של עמלק ויש לו חלק במצות מחיית עמלק, וזה המועיל ביותר כנגדו. והמלחמה זו עם כוחות הטומאה, סופה יהיה כמ"ש (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. עכת"ד.

ובימינו הקטרוגים רח"ל באים מכח השטן הסט"א שורש כחו של עמלק, וע"י לימוד התורה גוברים נגדו וממתיקים כל הדינים.

* כ"ו שבט תשע"ד

לכבוד וכו'...

עוררת בשאלה גדולה עד השמים, ונוקבת כל חדרי בטן, מה עלינו לעשות בתקופת הרת גורל זו, שלאחרונה קרו מקרי אסון מזעזעים בעולם, בגדוע ה' בחרי אף כמה נפשות מישראל גדולים ועד קטנים ועד יונקי שדיים, בכמה מיתות משונות, ורק בימים האחרונים נספתה משפחה האב והאם והילד ונהרס ביתם בהתפוצצות גז, אח"כ נספו שתי ילדות קטנות בהרעלה ושני אחיהם עדיין בחולי גדול ה' ירפאם. ונלקח למרומים הרה"ג המגיד הצדיק ר' יעקב גלינסקי זצ"ל, יאמר השי"ת לצרותינו די ולא יקצוף עוד על עמו וצאן מרעיתו. ומאז עוד כמה פורענויות קשות ה' ירחם. – ואם כן מה דורשים מאתנו מן השמים.

ומה אדע להשיב על שאלה זו, הלא אין לנו נביא ולא חוזה. ומה נחשבת דעתי העניה.

השבטים הקדושים כשראו עצמם בצרה, לא תלו בהמושל המצרי הצעיר החדש שמתעולל בהם, אלא אמרו "אבל אשמים אנחנו". כן עלינו לומר, שהקב"ה לא עביר דינא בלא דינא, ומטיל עלינו את התפקיד לפשפש במעשינו.

מאה ברכות

במדרש רבה (פר' קורח יט, יז) (כא), הוא הדבר הוקם "על", זה דוד המלך שבימיו היתה מגיפה

* מכתב זה נכתב בחורף שנה שעברה, בעקבות האסונות הנוראים שארעו בשעתו, וכעת אחר האסון הגדול שאירע בניו-יורק למשפחת ששון, ועם הסתלקותם הכואבת של כמה וכמה מגדולי בחודש האחרון, נכון לפרסמו לעורר הלבבות ולזיכוי הרבים. ויה"ר שיעשו הדברים הנשגבים רושם בלב כולנו, אמן.

בין אדם לחבירו

רבינו החפץ חיים זי"ע באהבת חסד (מ"ג פ"ה נהגה) כתב בימיו שהיו גזירות קשות על אחינו בית ישראל, שהעצה לבטלם הוא ע"י הרבות חסד איש לרעהו, כי ע"ז מעוררים מדת החסד והרחמים עלינו מתגלגלת. ואז אומר הקב"ה, ומה אלו שהן עצמן צריכים חסד עושים חסד אלו עם אלו, אני שאני מלא חסד על אחת כמה וכמה שאני צריך לגמול חסד עם בריותי. (ועי' נמשגת יוסף על המורה פרשת שמות עמ' רלו).

וכן כתב בהקדמת ספרו חפץ חיים, על מה שכתוב שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, שאם מדברים לשון הרע ודברי קנטור על איש מישראל, וכל שכן על רבים, מעוררים את המקטרג העליון לקטרג ח"ו על שונאיהם של ישראל.

וממילא מובן שמדה טובה מרובה, שכאשר מלמדים זכות על ישראל, על יחיד וכל שכן על רבים, מעוררים את המלאך מיכאל שר החסד ללמד זכות על ישראל, וממילא מתבטלים דברי הקטרוג ונמתקים הדינים.

שלום בין יחידים ובין רבים

בעונותינו הרבים נתרופף השלום מאד בקרבנו, בין יראי ה' שומרי תורה ומצוות, וכל אחד רוצה לכפות דעתו והשקפתו על אחרים בכח הזרוע באלימות ובהשמצות. אשר זה גורם פירוד לבבות, ושנאת חנם ולשון הרע, אשר זה הלא היה בעוכרינו אשר בגללו נחרב בית "מקדשינו", כמאמר חז"ל (יומא ט ע"ג) שמקדש שני נחרב מפני שנאת חנם, ללמודך ששקולה שנאת חנם כנגד עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, עיין שם. והיצר מסמא עיני האדם לחשוב ששנאה זו מצוה.

וחז"ל הפליגו מאד בשבח השלום, ואמרו: גדול השלום שבכל מסעות כתוב ויסעו ויחנו, שהיו חוננים במחלוקת ונוסעים במחלוקת, כיון שבאו להר סיני כתוב ויחן שם ישראל נגד ההר. אמר הקב"ה הרי השעה שאני נותן תורה לבני, שכל זמן שהם שרויים בשלום זה עם זה שכינה ביניהם. (מסכת דרך ארץ זוטא פרק יא).

גדול הוא השלום שאפילו עובדים עבודה זרה ויש שלום ביניהם, כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהם, שנאמר (יהושע ד, ז) חבור עצבים אפרים הנח לו. (שם פרק ט).

גדול הוא השלום שישמו של הקב"ה שלום, שנאמר (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה' שלום. מה מזבח שאינו אוכל ולא שותה ולא מריח ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום, מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה. (שם).

לעולם יהא אדם ערום ביראה, מענה רך ומשיב חמה, ומרבה שלום עם אחיו. ואפילו עם עובד כוכבים בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה. ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, אפילו עכו"ם בשוק. (נרבות יד ע"א).

כל הרודף שלום אין תפלתו חוזרת ריקם. (כלא נצמי פרק ג).

לית עלמא קאים אלא על שלום. (זוטא ק נמדנר קעו ע"א).

קדושת ישראל

מפורש בתורה שהשראת השכינה על ישראל היא כשמתקדשים בקדושתו. כמו שכתוב (פרשת מטא כג, טו) כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויבך לפניך והיה מחניך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריו. — הרי שזו שמירתנו מאויב חיצוני ומאויב פנימי. להתרחק מכל מיני מדריכי חתנים פסולים הגורמים ח"ו להיפך קדושה ולהקמת בנים משחיתים ל"ע.

לא כאן המקום לפרט יותר ולהאריך, ועל כל אחד ללמוד בספרי הלכה ומוסר, ולהתנהג על פיהם, ואז תהיה עלינו שמירה עליונה מהשכינה השורה עלינו.

הכ"ד המצמער בצרתם של ישראל ומצפה לישועה קרובה בב"א.

יוסף ליברמן.

סימן מח

הרב גדעון בן משה

ראש כולל ובית הוראה "יורו משפטיך"
ואב"ד לממונות ברבנות ירושלים ת"ו

בדין גניזת דפי ספירת העומר

לשאלת רבים:

מצוי כיום פנקס עם לוח ספירת העומר, המחולק לימים, ובכל יום תולשים את דף הספירה של אותו היום על מנת למנוע טעויות בספירה. נשאלת השאלה האם דפים או חלקי דפים אלה שכתוב בהם את יום הספירה כנהוג, טעונים גניזה או שמא אין בהם קדושה ואין צריך לגנום?

תשובה:

לכאורה אין בנוסח אמירת הספירה של יום הספירה משום "קדושה" אלא שמקיים "מצוה" באמירתה. וקי"ל דתשמישי קדושה כגון תיק של ספר תורה, ומזוזות, ורצועות של תפילין, וארגזי שנותנים בו הספר תורה וכיוצא בהם, יש בהם קדושה וצריך לגנום. ואפילו לאחר שכלו ושוב אינו משתמש בהם עוד, טעונים גניזה, כמבואר בש"ע או"ח (סימן קנ"ד ס"ג ג), וכ"ש גוף המצוה עצמה דהיינו הספר תורה עצמו וכיו"ב, דטעון גניזה, כמבואר בש"ע שם (סימן קמ"ג). מאידך קי"ל דתשמישי מצוה דהיינו דברים המשמשים לעשיית מצוה בגופם, כגון סוכה ולולב ושופר וציצית, אין קדושה בגופם, ומעיקר הדין מותר אפילו לזרקם לאשפה, כמבואר בלשון הש"ע (סימן כ"א ס"ג): חוטי הציציות שנפסקו, יכול לזרקן לאשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה. (והרמ"א שם החמיר בזה יותר ע"ש). ומ"מ לכו"ע

דוקא בידיו אסור לזרקן לאשפה, אבל אין צורך לגנום אפילו אם מחמת כן שלא גנום יהיו נזרקין, כמבואר במשנ"ב שם (ס"ק ז) והוסיף בשעה"צ שכן מוכח בביאור הגר"א (ס"ק ג). ע"ש.

ולפ"ז בנ"ד שאין בגוף הכיתוב של הספירה קדושה, אלא שמקיים בו מצווה, הו"ל כתשמישי מצוה, שאין חובה לגנום. שו"מ בספר גנזי הקודש (פרק י"ג ס"ג ו) שכתב, דף או כרטיס של ספירת העומר [בודד שלא נתלש מסידור], וכתוב בו את יום ספירת העומר, ואין בו ברכה או פסוק או תפילה, אינו טעון גניזה, אך אין לזרקו בבזיון. ובביאורים כתב שהראה דף כזה למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, ואמר שאינו טעון גניזה, אך לא יזרקנו בבזיון. ושכן פסק הגר"נ קרליץ שליט"א. וביאר דמאחר שביום אחר ספירת העומר (וכ"ש צימות השנה) אין נוסח זה כלום, ממילא א"א לקרא לו "קדושה", וזה רק "מצוה", ולכן אינו טעון גניזה, אך אין לזרקו בבזיון, כיון דסוף סוף הוא נוסח שיוצאין על ידו באותו יום י"ח מצוה, עכת"ד. והוא כדברנו ממש.

בסיכום:

דף או חלק מפנקס שכתוב בו את יום הספירה מימי ספירת העומר, אינו טעון גניזה, רק לא יזרקנו בידים במקום בזיון.

סימן מט

הרב יהודה ברכה

מח"ס "ברכת יהודה" ה' חלקים ועוד
ירושלים

תשובות קצרות בעניני ימי העומר

א. בענין מי ששכח לספור יום אחד, אולם
הרהר את הספירה בלבו, האם ימשיך
לספור את שאר הימים עם ברכה.

נשאלתי אודות אדם ששכח לספור את העומר,
אולם באותו יום שלח הודעה לחברו בפלאפון וכתב
שם את התאריך של אותו יום בעומר, או שכתב
זאת במחשב, והשאלה היא האם בכה"ג סמכין על
מ"ד שהרהר כדבור דמי, או לאו.

תשובה: נודע בשערים המצויינים בהלכה
מחלוקת רבותינו הראשונים, האם אמרינן הרהור
כדבור דמי, או לאו. קבצם כעמיר גורנה בשו"ת
יבי"א (חלק ד סוף סי' ג). ומבואר שם שיש לחוש
לשתי הדעות. ע"ש. ומעתה מאחר וחזינן בפוסקים
זצ"ל שבכל פלוגתא דאיכא בעניני הספירה אמרינן
שיש לצרף את דעתם לדעת הסוברים דלא בעינן
תמימות, ויש להמשיך את הספירה בשאר ימים עם
ברכה. ולפי האמור נראה שיש לסמוך בנ"ד על
דעת הסוברים שהרהור כדבור דמי, ויש להמשיך
את הספירה בשאר ימים עם ברכה. וכן בקודש
חזיתיה בשו"ת אגורה באהלך (דף יא סוף ע"ג)
שכתב דמי ששכח לספור העומר בלילה, וביום כתב
באגרת היום כך וכך לעומר, שסופר בשאר לילות
בברכה, משום דאיכא ס"ס, שמא כל לילה מצוה
בפני עצמה היא, ואת"ל הכל מצוה אחת, שמא
הלכה כמ"ד הרהור כדיבור דמי, וכשכתב ביום
כמנין הספירה, מהני. הובא בשו"ת יבי"א חלק ד
(סוף סי' מג סק"ט), וחלק י (סוף סי' לא סק"ג).
ע"ש. ואף שבספר חזו"ע יו"ט (עמוד רמג הלכה כא)
כתב הטעם להקל בדין הכותב באגרת, היום כך וכך
לעומר, שסופר בשאר לילות בברכה, משום
שכתיבה חשובה כדיבור. הוא לרווחא דמילתא,
וכמ"ש שם ביבי"א וז"ל, ואף שהוסיף הרב (אגורה

נאליך) שם ע"ד לפמ"ש הלבוש סי' מז שהכותב
ועושה מעשה עדיף ממהרהר, מ"מ סיים, "שאינן אנו
צריכים לכך, ודי במ"ש לעיל דהוי ס"ס". ע"כ.
ודו"ק.

אולם אם מהרהר את המספר לפני הברכה, יכול
לברך אח"כ, משום דהוי כעין תנאי שאינו חפץ
לצאת יד"ח בהרהור, שאינו אלא הכנה לספירה עם
ברכה שתערך בסמוך (עיין נספח חזו"ע יו"ט עמוד רמו
ונספח לז. ודו"ק).¹ ואף אם הרהר את המספר שלא

¹ הטעם שלא חוששים למאי דמהרהרים את המספר של ימי העומר לפני הברכה

ומ"ש בפנים דאף שהעולם מהרהרים את המספר לפני
הברכה, יכולים לברך אח"כ, משום דהוי כעין תנאי שאינו
חפץ לצאת יד"ח בהרהור, שאינו אלא הכנה לספירה עם
ברכה שתערך בסמוך. ע"כ. שו"ר שכ"כ בכתבי הקהלות
יעקב החדשים ברכות סי' ב. (ואף שהל"ה פליג ע"ז, מ"מ
כתב צ"י א"ח ס"ס מקפט ללא חיישין לדבריו. ע"ש). ומ"ש
שם בתירוצ' בתרא דגם למ"ד שמצוות א"צ כוונה, זהו
דוקא במצוה מעשית או בדיבור, אבל במחשבה דקלישא,
לכו"ע אין זה נחשב כמעשה קיום מצוה, אא"כ עשאה
לשם מצוה. ע"ש. נעלם מעיני קודשו דברי הרב אגורה
באהלך הנז' בפנים.

ומ"ש הה"כ בקובץ תורת יוסף (גליון ו עמוד לו) ליישב
עוד, ע"פ מ"ש תר"י ברכות (ו. ד"ה אומס), דבמצוה
שבדיבור לכו"ע צריך כוונה. ע"ש. אינו מחוור, שהרי
מצות ספירת העומר אינה אלא בדיבור, ואפ"ה כתב
בש"ע סי' תפט סעיף ד, דמי ששואל אותו חבירו בה"ש
כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו אתמול היה כך
וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות
בברכה. וכתבו הפוסקים הטעם לכך, משום דחיישין
למ"ד שמצוות אינם צריכות כוונה, ומבואר מזה דלא
סברי כדברי תר"י. גם המ"ב בסי' ס סעיף ג בביאור הלכה
(ד"ה י"א) כתב, דלמ"ד שמצוות אינם צריכות כוונה, כן
הדין בכל מצוות התלויות באמירה, כגון ק"ש ובהמ"ז,
וי"א דדבר שאין בו אלא אמירה, לכו"ע צריכה כוונה.
ב"י סי' תקפט. ע"כ. הרי לפנינו שכתב בסתם דלמ"ד

בזה. ושו"ר שכ"כ להדיא בספר חזו"ע (סס עמוד רמז צהערה).

ב. בענין שיור אמה על אמה ביום ל"ג בעומר לזכר חורבן הבית

ח סיון תשע"ד

לכבוד מערכת תורת יוסף, שלום וברכה

ראה ראיתי מ"ש הרה"ג רבי אלמוג הלוי שליט"א בגליון ו' (א"י תשע"ד ס"י סז) שיש להימנע מלעשות שיור אמה על אמה לזכר חורבן ביום ל"ג בעומר, מאחר והוא יום שיש בו שמחה, ובספר שער הכוונות (דף פו ע"ד) מובא המעשה על רבי אברהם הלוי שבהגיע יום ל"ג בעומר עלה לציון רשב"י, והתפלל כהרגלו ואמר נחם, ואחר התפילה, ניגש רבנו האר"י ז"ל לר"א ואמר לו שראה רשב"י בהקיץ, ואמר לו אמור להאיש הזה אברהם הלוי, כי למה אומר נחם ביום שמחתינו, ולכן הוא יהיה בנחמה בקרוב, והנה לא יצא חודש ימים, עד שמת בנו, וקיבל עליו תנחומים. ע"כ. ובשו"ת שיח יצחק וייס (ס"י לו) כתב שלא נתן לאבל ב"ב חודש לרדת לפני התיבה בליל ל"ג בעומר. ע"ש. ובעצם הדין של שיור אמה על אמה אינו ברור כל כך שבזמננו יש בו חיוב, מאחר ומעריבים חול עם הסיד. ולפיכך יש לדחות את עשיית אמה על אמה לאחר ל"ג בעומר. עכת"ד.

אולם אנא עניא, נראה לי דאיכא חילוק רב בין הנידונים, כי בנ"ד איכא ענין של "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי", ובעת ששמח בישוב ביתו, איכא עליה חובת זכרון בית המקדש, ולפיכך עליו להשאיר אמה על אמה זכר לחורבן, ואף ביום ל"ג בעומר, וע"פ האמור יובן מדוע הנישאים ביום ל"ג בעומר, החתן שובר את הכוס בשעת החופה זכר לחורבן (והיום הרצנות הראשית ממירה גם לנחמיה ספרדים שלא קיימו מצות פו"ר, להנשא ציוס ל"ג בעומר), משום שחיוב זכרון החורבן בשעת השמחה, קיים בכל עת ובכל זמן. אולם אמירת נחם, וכן מה שאבל ב"ב חודש יורד לפני התיבה, שהוא דבר של תוס' לזכרון חורבן הבית או תוס' בענין האבלות על המת, אין לקיימו ביום ל"ג בעומר, משום שאינו אלא תוספת דברים, ואין לקיימו ביום של שמחה.

בסמוך לברכה, מ"מ איכא בזה ס"ס, והוא ספק שמא הלכה כמ"ד מצוות צריכות כוונה, ואת"ל שהלכה כמ"ד מצוות אינם צריכות כוונה, שמא הלכה כמ"ד שהרהור לא כדבור דמי. וכיו"ב כתב בספר חזו"ע יו"ט (עמוד רמז הלכה כד וצהערה לג). ודו"ק. וכ"כ שם בספר חזו"ע (הלכה כ) דאם הרהר את המספר, יכול לברך אח"כ, ולספור ספירת העומר בבטוי שפתיים. ואף שאנו תופסים את מחלוקת הפוסקים בדין הרהור כדיבור, להקל בשני הצדדים, לית לן בה.

ומדברי הרב אגורה באהלך הנ"ל למדנו, דאף מי שברור לו שדילג יום אחד, אלא שמסופק אם ספר ביום, אפ"ה ימשיך לספור עם ברכה, דאף דאיכא בזה ס"ס להחמיר, שהרי דעת הפר"ח דלא מהני ספירת יום, מ"מ שפיר יכולים לסמוך על הס"ס, שהרי אף במקרה של הרב הנ"ל, איכא ס"ס להחמיר, ואפ"ה היקל בזה, וכמו שהעיר מזה בשו"ת יבי"א (סז), ומינה דאף לגבי נ"ד שפיר דמי להקל בזה. ואף שבספר ערך השלחן (ס"י תפט סק"ח) כתב דאם שכח ולא ספר בלילה ומסופק אם ספר ביום בלא ברכה, סופר בשאר ימים בלא ברכה, משום דאיכא ס"ס להחמיר, שמא לא ספר ביום, ואת"ל ספר, שמא הלכה כמ"ד שאם שכח בלילה, אין לו תשלומין ביום. הובא בספר כה"ח (ס"ק פט), מ"מ לדעת הרב אגורה באהלך שפיר דמי להקל

שמצוות אינם צריכות כוונה, כן הדין בכל מצוות התלויות באמירה. ומה שציין הה"כ לדברי הרב עמק ברכה פומרנצ'יק (עמוד ט), המעיין בדבריו יראה שהם היפך חידושו, שהרי כתב שם לחדש דשאני ענין ברכות, דעיקר ענינם אמירת הודאה, וזה תלוי בלב, ובלי כוונה אין כאן אמירת הודאה כלל. ע"ש. ולפ"ז בברכת המצוות, וכמו בנ"ד לגבי ברכת העומר, נראה דאף איהו יודה שאין הכוונה מעכבת, למ"ד שאין מצוות צריכות כוונה. עיין ודו"ק. וגם מה שציין לתשובת ר"א בן הרמב"ם (תשובה לז), שאני התם, דמיירי במי ששומע את תקיעת השופר, וס"ל דבכה"ג בעי כוונה לצאת יד"ח, מאחר וגוף המצוה היא שמיעת קול בעלמא, וכי לא מיכוין מאי קא עביד. ע"ש. אולם הכא דמיירי במברך וסופר את העומר, י"ל דדינו כמי שקורא את המגילה, או תוקע בשופר, שכתב שם שיצא יד"ח. ע"ש. ומחורא כמ"ש בפנים, דהוי כעין תנאי שאינו חפץ לצאת יד"ח בהרהור, שאינו אלא הכנה לספירה עם ברכה שתערך בסמוך. עיין ודו"ק.

בעומר קיל טפי לדידן, יותר משאר ימים, זה יצא ראשונה רבנו חזקיה די סילוה זצ"ל שכתב בספרו פר"ח (סי' תנ"ג סק"ג) דמאחר ונהגו לשמוח ביום ל"ג בעומר ולא לומר תחנון, א"כ מה שנהגו שלא להסתפר עד יום ל"ד, יראה כתרתי דסתרן, ולפיכך מי שנהג עצמו להסתפר בל"ג, אין מוחין בידו. ע"ש. ובשו"ת נאמן שמואל (סי' י) כתב דמי שקפץ ונסתפר בל"ג אין עונשין אותו אעפ"י שהוא מהנהגים להסתפר בל"ד. ועוד כתב דמי שנהג לגלח ביום ל"ד כמו שנהגין בני ספרד, ואח"כ נהג לגלח ביום ל"ג כמנהג אשכנז, אין כאן משום לא תתגודדו. וע"פ האמור פסק הגר"ח פלאג"י זצ"ל בספר רוח חיים (סק"ג) להתיר לאדם אחד שהיה לו קרוב שצריך להתאבל עליו, והוא קרוב למות ומתיירא שימות, ויהיה צריך למנות עוד ל' יום, שרשאי להסתפר ביום ל"ג. דמאחר דמי שקפץ ונסתפר בל"ג אין עונשין אותו, והפר"ח כתב שאין מוחין בידו, א"כ הו"ל כמו בדיעבד, ויכול להסתפר, וביותר טוב שיעשה התרה. ע"ש. הובאו דבריהם בקצרה בספר כה"ח (סק"כ-כג). ע"ש.

והשתא ע"פ כל האמור, מאחר ונ"ד הוא שעת הדחק, דאיכא קפידא ותרעומת של הנך נשי, דהיאך בעליהם יבואו לחופת קרוביהם כשהם נראים כאבלים, שפיר יש מקום להקל בזה.

וידידי הרה"ג רבי יששכר דוב הופמן נר"ו הביא עוד סיוע להוראה זו, ממ"ש בש"ע דאם חל ל"ג בערב שבת, מסתפרין בו מפני כבוד השבת. ואם חזינן שהקילו להסתפר ביום ל"ג בעומר מפני כבוד השבת, י"ל דאף כבוד הכנסת כלה שלא יראו קרובי החתן והכלה כאבלים, לא גרע מכבוד השבת.

אולם לאחר שהשבתי לידידנו הנ"ל, את מה שהורוני מן השמים, התקשר אלי אחד מאנשי הקהלה שזימנו אותו לסדר קידושין ביום ל"ג בעומר, לזוג מבני עדות המזרח, ושאלה בפיו האם יש מקום להקל לו להסתפר לכבוד הארוע אשר הוא שותף בכיר בשמחתם. והשבתי, שחלילה להקל בזה, ודיינו מה שהתרנו לקרובי החתן והכלה להסתפר, מחמת דוחק הענין של קפידא ותרעומת של הנך נשים שאננות מבנות ישראל, אשר חזות פני קרוביהם במעמד החתונה, חשובה להם מכל!

בברכה, יהודה ברכה.

ומ"ש שבעצם הדין של שיור אמה על אמה אינו ברור כל כך שבזמננו יש בו חיוב, מאחר ומערבים חול עם הסיד, ולפיכך יש לדחות את עשיית אמה על אמה לאחר ל"ג בעומר. ע"כ. אולם נראה שהתחלפו לו הדברים, כי מאי דמערבים חול הוא דוקא בסיד ששמים על הטיח השחור, אולם בצבע שצובעים על הסיד, לא שמים בו חול, ואף זיל בתר טעמא שכתבו הפוסקים בסיד ששמים בו חול, משום שמכחה את לבנינותו, ואילו בצבעים של זמנינו, חזינן את בהירות לבנינותו, ולפיכך אין להקל בזה. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת ברכת יהודה (מ"ז צענייט שו"ת סי' ו סוף עמוד רפ"ו). ודו"ק.

ונסיים במ"ש הגר"ח פלאג"י זצ"ל בספר מל"ח (סי' י א"ח נ"ה) בשם מר אביו, דהיה בדוק אצלו, דכל בית דאית בה אמה על אמה כשיעור, נגד הפתח כדינו, אז אותו הבית נכון עד העולם, וכל הדרים עליה. ע"ש. הובא בספר כה"ח (סי' תקס ס"ק י"א).

בברכה, יהודה ברכה.

ג. בדין תספורת ביום ל"ג בעומר לקרובי החתן והכלה מבני עדות המזרח

ט"ז אייר תשע"ד

לכבוד ידידנו היקר והנעלה הרה"ג רבי א' ב' שליט"א מו"צ בעיר הקודש ירושלים ת"ו אחרי עתרת החיים והשלום.

מה שביקשת לדעת את חו"ד אודות מה שנשאלתם בחתונה של זוג מבני עדות המזרח שמתקיים בליל ל"ג (צאיסור הרצנות המקומית, חל"ט ע"פ מ"ש נש"ת יצי"א חלק ה חל"ט סי' נ"ח להמיר להנשא צימי העומר לחתן שעדיין לא קיים מנזר פריה ורביה. ע"ש), דהאם מותר לקרובי החתן והכלה להתגלח ביום ל"ג (וכדרך שהמירו לחתן להסתפר, וכמ"ש שם נש"ת יצי"א נסוף הסי'). וזאת לאחר שהנשים כועסות ומקפידות על כך שקרוביהם באים לחתונה כשהם נראים כאבלים, ומה גם שנשאר מזכרת מהחתונה ע"י תמונות, ולא ניחא להו שיראו בעליהם בעתיד בשמחת החתונה כשהם נראים כאבלים.

לפענ"ד נראה שיש מקום להקל לקרובים ביותר להסתפר, היכא שהדבר גורם למריבות ועגמת נפש, כי הנה המעיין באחרונים יראה, שיום ל"ג

ד. דינים הקשורים ליום הבר מצוה כשחל בימי הספירה

שאלה: בחור שחל יום הבר מצוה שלו בתוך ימי הספירה, כיצד ינהגו הוא ושאר בני הבית לגבי לבישת בגדים חדשים, וברכת שהחיינו, ושמיעת כלי נגינה.

תשובה: בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' מה) כתב שאין לחתן הבר מצוה להסתפר בימי הספירה, שמעולם לא שמענו שום ענין של יום טוב בבר מצוה, ואף אינו פוטר את הצבור מאמירת תחנון ביום זה. ע"כ. הובא להלכה בספר פסקי תשובות (סי' תנ"ג הלכה י'), והוסיף שאם שערוותיו מגודלות ומתנוול בהם, אפשר להקל בשעה שעדיין הוא קטן. ע"ש. אולם הרי מנהג פשוט אצלנו שביום שיש חתן בר מצוה בבית הכנסת, פוטר את הקהל מלומר תחנון. וכ"כ הפוסקים. וכן העלה בשו"ת יבי"א (ח"ד חלק"ט סי' יד). ע"ש. ושו"ר בספר חזו"ע יו"ט (עמוד קסו) שתפס בזה על דעת הרב משנה הלכות הנ"ל. ושם בסוף דבריו ציין לספר מקור חיים שכתב וז"ל: בעל ברית, וכן נער שנעשה בר מצוה, הוא "ואביו", מותרים להסתפר, משא"כ זקנו ואחיו. עכת"ד. ושכן העלה בשו"ת בית אבי (ח"ג סי' כ). ע"כ. ומ"ש המקור חיים שאף אבי חתן הבר מצוה הוא בכלל היתר זה, איכא סיוע לזה ממ"ש בזוהר חדש (דף י' ע"ג) במדרש הנעלם, שמסופר התם על רשב"י, שבשעה שהכניס את בנו רבי אלעזר למצוות עשה סעודה לרבנן והוה קא בדח טובא, ושאלוהו רבנן מאי בדיחותא דמר בהאי יומא יותר משאר יומין. אמר להו דיומא דין נחתא נשמתא קדישא עילאה בארבע גדיפין דחיותא לרבי אלעזר ברי, ובהילולא דא יאה לי בדיחותא שליתמא. ומסופר שם בזוה"ק שבאותו מעמד הציע רבי יוסי את בתו לרבי אלעזר, ורשב"י הסכים לזה, וקראו לרבנן ויהב ליה ברתיה. ע"ש. וחזינן מיניה דאיכא שמחה מיוחדת ביום זה, אף לאביו של חתן הבר מצוה, ועתה כשם שהותר לחתן הבר המצוה להסתפר, כן יש להתיר לאביו.

ולכאורה היה מקום לומר שהחתן הבר מצוה ואביו יסתפרו בר"ח, שבכה"ג כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תרפז) שהמנהג להקל בזה לכל אדם. ע"ש. (ולפי מה שנהגו רבים וטובים לחוש לזו"מ ר"י המסיד שלא להסתפר בר"ח, יש להקדים את המספורת לערב ר"ח,

וכן העיר מזה נספר חזו"ע שם עמוד קסג), אולם מאחר ומנהג העולם דלא כוותייה, לא ראוי לנהוג כן אלא יחכו ליום שמחתם, ויסתפרו באותו יום, ואם לא מתאפשר להסתפר באותו יום, יקדימו את התספורת לערב הבר מצוה. וכיו"ב כתב שם בספר חזו"ע (עמוד קסד) לגבי היכא שחל ברית מילה בתוך ימי הספירה, שאם יש סיבה המונעת את בעלי הברית מלהסתפר ביום המילה, יכולים להקדים ולהסתפר אף ביום שלפני המילה.

ולגבי קניית בגדים חדשים, הנה בספר חזו"ע (שם עמוד קנט) כתב, טוב לחוש ממדת חסידות למה שכתב בספר יוסף אומץ שמיום ר"ח אייר ואילך נוהגים להחמיר שלא ללבוש בגד חדש. וכשיש צורך, יש להדר ללבוש הבגד החדש בשבת שבתוך ימי הספירה, ויברך שהחיינו. ובמקום שמחת בר מצוה או ברית מילה בימי הספירה, יש להקל בזה בפשיטות. ע"כ. ומ"ש שבמקום שמחת בר מצוה, יש להקל בזה בפשיטות. נראה דקאי על החתן בר מצוה ואביו, וכנ"ל בשם ספר מקור חיים. ודו"ק. ושאר בני הבית יהדרו ללבוש הבגד החדש בשבת שבתוך ימי הספירה, ויברכו שהחיינו. ואף שבשו"ת אור לציון (ח"ג פרק יז הלכה ג) כתב שמותר לקנות בגדים בימי הספירה ולברך עליהם ברכת שהחיינו. ע"ש. מ"מ מהיות טוב יהדרו ללבוש הבגד החדש בשבת שבתוך ימי הספירה, ויברכו שהחיינו.

ומותר לשמוע כלי נגינה, בשמחת הבר מצוה, שכל שהוא שמחת מצוה, יש להקל בדבר, וכמ"ש בספר חזו"ע (שם עמוד קנא). ע"ש. ואף שבספר פסקי תשובות (הלכה ה) הביא שיש מחמירים בזה. ע"ש. מ"מ מאחר ואינו אלא משום מנהג שפיר דמי להקל בזה במקום מצוה. וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק יז הלכה א). וע"ע מ"ש בזה בשו"ת דברי בנייהו (חלק יט סי' לג). ולגבי בר מצוה שחל בימי בין המצרים, בשו"ת ברכת יהודה (חלק ד חלק"ט סימן נא) כתבתי פרטי הדינים בזה. ולגבי דין תספורת לא דנתי בזה, מאחר ולדידן לא נאסר כי אם בשבוע שחל בו ת"ב, וסמי בידיהו להסתפר לפני כן, אולם היכא שלא הסתפרו לפני כן, לכאורה היה מקום ללמוד מדין ספירת העומר הנ"ל להתיר זאת, אולם דעת לנבון נקל, דשאני תספורת בימי הספירה שאינו אלא מחמת מנהג, משא"כ בשבוע שחל בו ת"ב שאסור מן הדין].

סימן נ

הרב אברהם רחמים

מח"ס "לשון לימודים"

אשדוד

בדין תרי קלי לא משתמע בקדיש

ב"ה. טבת תש"ע לפ"ק

למעלת כבוד מו"ר הגאון הגדול המפורסם, מגדולי פוסקי דורנו, כקש"ת רבי אפרים גרינבלט (שליט"א) זצוק"ל בעל שו"ת "רבבות אפרים" ח"ח ועוד. ראב"ד ור"מ ורב בממפיס-טנסי ארה"ב, וכעת איתן מושבו פעיה"ק ירושלים תובב"א.

אחדשה"ט כראוי, הריני לעשות רצון צדיק במאי דבדיק לן מר בשאלות שבאו לפניו בדין "תרי קלי לא משתמע" – בקדיש, הנני להשיב לפי מה שהשיגה ידי בעזה"י:

(א) איתא במגילה (כא:) ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין (וכ"ש שאין שנים קורין וטעמא משום דתרי קלי לא משתמע – רש"י). ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין. ובהלל ובמגילה אפי' עשרה קורין. מאי טעמא, כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי. ובר"ה (כו.) ילפינן מהכא לשופר דכיון דחביב יהיב דעתיה ושמע. ופרש"י, דחביבה עליה. חדשה היא לו. מבואר שהלל מגילה ושופר היות ומגיעים מזמן לזמן חביבים הן, וע"כ ל"א תרי קלי לא משתמע, דיהבי אנשי דעתייהו ושמעי. והנה התוס' בסוטה (לט:) ד"ה עד שיכלו כתבו, דר"י פי', שבברכת כהנים צריך שיכלה אמן מפי כל הציבור ולא מפי רוב הציבור ורק אח"כ יברכו הכהנים, משום דברכת כהנים צריכים לשמוע. והווי להו תרי קלי, קול העונים וקול הכהנים המברכים ולא משתמע. ומקשו, א"כ אף שנים יחד ישאו כפיהם דתרי קלי לא משתמע וכדאמרי' במגילה (כא:), אלא י"ל דברכת כהנים אידי דחביבא יהבו דעתייהו ושמעי, א"כ מאי שנא, גבי אמן נמי נימא יהבי דעתייהו

ושמע. ומשנו, דלא דמי תרי קלי וקורין דבר אחד לתרי קלי, וקורין שני דברים כגון ברכת כהנים ואמן, וראיה מר"ה (כו.) דזכור ושמור וקול שופר וקול חצוצרות קולות משונים, ואמרי' עלה שאין האזן יכולה לשמוע. אי נמי בעי דלשמעי נמי הברכה הני דמאריכין באמן, ואע"פ שטועים ולא שומעים קול חבריהם. ותפוס לשון אחרון, דהא מסיק (ר"ה טז) דתרי קלי מחד גברא כגון זכור ושמור לא משתמע, מתרי גברי משמע. משמע אפי' דומיא דזכור ושמור אידי דחביבי משתמע. ע"כ. מבואר דלתירוץ קמא אף בחביב אמרי' תרי קלי לא משתמע בקולות שונים. ולתירוץ בתרא (והו' העיקר כמ"ש המוס') במאי דחביב ליה אף בתרי קלי שונים לא אמרי' תרי קלי לא משתמע. ונחלקו בזה האחרונים, שהמג"א (סי' קכח ס"ק כח) נקט כתירוץ בתרא, והט"ז (שם ס"ק יצ) נקט כתירוץ קמא. ועי' מ"ש הפמ"ג במשבצות זהב. ודו"ק.

(ב) והנה לגבי קדיש משנים קדמוניות היו מנהגים חלוקים. שמנהג בני ספרד היה שכולם אומרים קדיש יחד (עי' שו"ת הל"ק ט"ז סי' מט, ושו"ת ר"פ ח"צ סא"ח סי' יד ועוד). ומנהג בני אשכנז שרק אחד בלבד היה אומר והשאר שותקים (עי' רמ"א נהגה יו"ד סי' שצו סע"ה, ועוד). ובשלמא למנהג האשכנזים אתי שפיר דתרי קלי לא משתמע, וכמ"ש בלקוטי חבר בין חיים ח"ב (דף לט ע"א לקוטי חת"ס) בזה"ל: ונראה טעם אשכנזים משום תרי קלי לא משתמע, ולא נראה להם לדמות להלל ומגילה. ע"ש. אך מנהג הספרדים צ"ב אמאי לא חיישי לתקל"מ. והנה בס' בני ציון ליכטמן (ח"א סי' קכז) יהיב טעמא, דבקדיש אידי דחביב יהבו דעתייהו ושמעי, וכדאמרי' גבי מגילה והלל. ע"ש. אמנם כל זה רק בכה"ג שאומרים כולם את הקדיש

התורה וכיוצא, אך בקדיש שעניינו לא להוציא אחרים ידי חובה, אלא להגיד שבחו של השי"ת ולקדש שמו ברבים לא חיישינן לתרי קלי לא משתמע. ונראה לי בס"ד ראייה לזה, דהנה מרן בש"ע (סי' קנ"ט פסק, אם יש קצת מהעוננים שמאריכים יותר מדאי א"צ המברך להמתין להם. וכ' ע"ז המגן אברהם (סי' ק"ט) דכ"ז דוקא בברכה שאינה חובה לשמוע, אבל בברכה שמוציאים רבים יד"ח צריך להמתין. ע"כ. (ועי' נפר"ט שכ' שחילוק זה אינו מחוור, ולכן הק' סמיה נד' מרן מס' קנ"ט סע"ט לסי' קנ"ט סע"ט, אך לא זכיתי להצין דעת קדשו ואכמ"ל נזה). וטעמא דהאי הלכתא דתרי קלי לא משתמע כמ"ש התוס' בסוטה (ל"ט:). ודו"ק.

ג) וראיתי למרן החתם סופר בתשובותיו (מא"מ סי' קנ"ט) שהבי"ד הגאון יעב"ץ בסדורו שכתב שאינו רוצה להטריח את עצמו בדיני הקדיש שחידשו הראשונים, כי יותר נח מנהג הספרדים שכולם אומרים אותו בפעם אחת. וכ' ע"ז החת"ס, ולכאורה מנהג כשר הוא, ורבים העושים מצוה עדיפי מיחידים. ושוב כ' ליפות כח מנהג האשכנזים. ע"ש. וראה עוד בשו"ת חתם סופר (מיו"ד סי' שמה) שנשאל אודות אשה שנפטרה ללא זש"ק ובעלה שכר אחד שיאמר קדיש עבורה, ורוצה שהאבלים יחלקו עמו, ואם יתנגדו לכך יקח מהם הזכות לומר קדיש. והחת"ס דן בזה וכ', ולפ"ז לא ראיתי שום זכיה להשכיר ולומר בשביל האשה. אך נ"ל שהנה מנהג הספרדים כל הקדישים אומרים כל האבלים בפ"א, ועל כולם עונים הקהל יש"ר, והגאון יעב"ץ בסדור שלו כ' אינני מטפל בדיני קדיש כי נכון מנהג הספרדים שיאמרו כולם בפ"א. וכן אנו נוהגים בבית מדרשינו בקדיש דרבנן שאומרים כל הבחורים האבלים בפ"א, ולפעמים גם בבהכ"נ כשיש שום פלפול בין האבלים אומרים שניהם ומה בכך. ע"ש. חזי' שדעת קדשו נוטה למנהג הספרדים, ואף הנהיג כן בישיבתו הרמה. [ודלא כמ"ש בלקוטי הערות ח"ב על חת"ס חאו"ח (סי' קנ"ט) אות 2 עמ' רסג] שלכאורה התשובות הנ"ל סותרות, ופשוט לפי מ"ש בשו"ת בנין ציון. ע"ש. וליתא, דהגם שיישב מנהג האשכנזים נחא ליה

יחד מילה במילה, אך אם אחד מקדים ואחד מאחר י"ל דתלי בתרוצי התוס' בסוטה (ל"ט:), וא"כ לתירוץ קמא אין לומר יחד קדיש בכה"ג כזו, והא אנן חזי' דליכא שום חילוק בזה במנהג הספרדים. ובר מן דין בעיקר דבריו אחר המח"ר לפענ"ד נראה דזה אינו, דמה דמות יערוך, כי יש לחלק שדוקא גבי מגילה הלל ושופר אמרי' איידי דחביבי יהבו דעתייהו ושמעי, היות והם מצוות נדירות שמקיימים אותם פעם אחת בשנה וכמ"ש רש"י בר"ה (כ"ו). וכן בברכת כהנים שעניינה לברך את ישראל חביבה בעיניהם ויהבו דעתייהו ושמעי אע"פ שתדירה היא. משא"כ בקדיש שתדיר הוא בכל יום ובכל שעה לא יהבו דעתייהו ול"א איידי דחביבי, ודמי לקריאת התורה דאמרי' תקל"מ ול"א איידי דחביבה, והרי קריאת התורה אינה תדירה כקדיש ובכ"ז אמרי' תקל"מ. ומצאתי און לי בדברי הגאון מהר"ם בן חביב בספר יום תרועה (כ"ו) ד"ה וממ"י גנ"י) שפלפל מאי ס"ד דהמקשה בהאי שמעתא, וכ' לבאר בזה"ל: וע"כ היה נראה דמ"ש בגמ' כיון דחביב יהיב דעתיה היינו מטעם דמגילה הוא סיפור נס, וקריאת ההלל היא על הנס של יציאת מצרים אי על נס חניכה וכיוצא, מתוך חובת הנס הוא דבר חביב אצלו ויהיב דעתיה, ובשופר נמי כיון דהוא כדי שיזכור הקב"ה לנו עקידת יצחק ויכתבו בספר חיים הוי נמי דבר חביב, והשתא א"ש אריכות לשון התרצן דאמר הכ"נ לענין שופר וכו', משום דאינו דומה ממש להלל ומגילה דטעם החביבות הוא מטעם הנס, אמנם לפרש"י דפי' כיון דחביב יהיב דעתיה ר"ל דהוא דבר חדש. קשה דהתורה נמי חדשה היא כדכתיבנא [לעיל מיניה כ', דפרשה שקורין אותה בשבת זו בצבור אין קורין אותה בצבור עד שנה אחרת והוי חדש וחביב]. י"ל דתורה שאני דחייב אדם להשלים הפרשה עם הצבור שמו"ת ומתעסק בה כל השבוע ללומדה עם פי', א"כ כשיבוא שבת לשומעה בצבור לאו חדשה היא ואינו נותן דעתו לשומעה מב' גברי. עכ"ד. והלא הדברים ק"ו לגבי קדיש, ולא היינו טעמא. ודו"ק. ונראה לענ"ד דטעמא דמילתא, דל"א תרי קלי לא משתמע אלא בכה"ג שבא להוציא אחרים ידי חובה כגון קריאת

כנסת אחת להנהיג מנהג הספרדים. והגאון בנין ציון השיב לו בזה"ל: ומה שתלה באילן גדול במ"ש הגאון חת"ס זצ"ל וכו', גם בזה לא דיבר נכונה, וכי הגאון חת"ס התיר לומר קדישים כל האבלים יחד, הלא טרח ויגע למצוא פשר בפסקו שיאמרו האבלים כ"א ב' קדישים ורק הקדיש השלישי יאמר השכיר עם עוד אבל אחר. ורק לשנוי מעט הזה מצא לו סמך מד' היעב"ץ וממה שנהגו בישיבה לומר קדיש דרבנן יחד, ואילו רצה לומר אמירת קדישים יחד לא הצריך לפסקו, וגם היעב"ץ לא שמענו ששינה המנהג אף שאמר שישר בעיניו מנהג הספרדים בזה. ובמחכ"ת דבריו נפלאו ממני, הרי דעת שפתיו של מרן החת"ס ברור מללו שמנהג הספרדים הוא הראוי, אלא י"ל שהיות ונדרש לאשר שאלוהו למעשה, השיב לאשר נשאל ולא בא לכפות עליהם דעתו, היות וסוף סוף מנהג האשכנזים יסודתו בהררי קודש. אך דעתו שיש לומר הקדיש כולם יחד וכפי שהנהיג בישיבתו. ולפ"ז שפיר נתלה הרב השואל באילנא רברבא מרן החת"ס. (רק שלא היה לו לחוש למקל"מ כפי שמרן הסת"ס לא חשש, ואדרבא לא טוב שיאמרו בלחש, ועי' שו"ת רצ פעלים הג"ל ודו"ק). עוד כתב הבנין ציון בזה"ל: ומה שנהגו הספרדים אין בידינו לידע על מה נהגו כן, אבל עכ"פ יש חילוק בין הספרדים ובין האשכנזים. כי הספרדים כל תפילתם היא במקהלות בקול שווה בלי אחור ומהור, ואחרי שרגילים בזה גם כשיאמרו קדישים יחד נשמע קולם יחד, כדאמרי' במגילה (כ"א). דאף דתקל"מ מ"מ בהלל ומגילה אפי' עשרה קורין כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי, הרי דאפשר לשמוע גם הרבה קולות אי יהבי דעתייהו, ובזה רגילים הספרדים. משא"כ בנו אנשי אשכנז שאין מתפללים וקורין בקול אחד, וכשהרבה מתפללים יחד א"א לשמוע ולכוון כאשר ידעתי נאמנה במה שגם פה נוהגים לומר קדיש דרבנן האבלים יחד והוא כחוכא ואטולולא, דכל דאלים גבר לישא קולו בקול ענות גבורה וחבירו צועק כנגדו, זה פותח וזה חותם, וא"א לומר איש"ר. ולולא יראתי לבטל מנהג כבר הייתי מונעם שלא לומר קדיש דרבנן יחד כ"ש שלא להנהיג כן לכתחילה. וכו' ע"ש. ועי' מ"ש בשדי

בפשטות מנהג הספרדים. ומה גם שיש הפרש של כשלושים שנה בין התשובות, שאת התשובה בחאו"ח כ' בשנת תק"ס, והתשובה שבחיו"ד נכתבה בשנת תקצ"א. (ולכן גם לשיטתו י"ל שהסת"ס הדו"ק). ומאי דפשיט מד' הבנין ציון, לענ"ד ד' הבנין ציון לא מחוורים במחכ"ת, כמו שאכתוב לקמן]. אולם בערך שי (א"ח ס"י קל"ג ד"ה ועוד) מייתי ד' החת"ס וכ' ע"ד בזה"ל: לא קשיא מידי לפי המבואר לעיל ריש ס"י קכה, ובמג"א סק"א בשם ב"י והרא"ש והגהות, י"נ ע"ש. ועוד דודאי תרי קלי לא משתמע כדאי' במגילה ולא ישמעו הציבור. ע"כ. מיהו לפי הטעם שכתבתי לעיל ל"א תרי קלי לא משתמע בקדיש דלא אתא לאפוקי יד"ח. וראיתי בלקוטי הערות הנ"ל (א"ח ג עמ' ס"ג) שדחה ע"פ סברא זו דברי הערך שי, ושכ"כ בשו"ת משנה שכיר ח"א (ס"י י"א). ע"ש. ומ"מ חזי' שמרן החת"ס לא חש לתרי קלי לא משתמע. ועיינתי בשו"ת משנה שכיר הנז' וראיתי שכ', שקרא תגר על המנהג שכל היתומים בשעה שרוצים לומר קדיש כולם הולכים ממקומם אל מול פני ארון הקודש ואמרים קדיש יחד, דתרי קלי לא משתמע וכ"ש עשרה. ע"ש. נמצא שהרב חשש לתרי קלי לא משתמע על אף שסבר את החילוק הנ"ל. וזה תמוה דהא תליא בהא כדכתיבנא. מיהו המשנה שכיר גופיה בסוף התשובה לא חש לקמחיה וכתב שעדיף וחשוב שרבים יאמרו אותה בבת אחת, וחיליה מתשובות הרדב"ז ח"ג (ס"י תמו, וס"י מעד) שהפליג בשבח האומרים ק"ש יחד. וה"ה לקדיש כד' החת"ס. הרי שלמסקנא לא חשש לתקל"מ.

וראיתי בשו"ת בנין ציון (ס"י קכ"ג) [הזכירוהו בלקוטי הערות הנ"ל, ובשו"ת רב פעלים ח"ב חאו"ח ס"י יד] שהרב השואל שם רצה לתקן שבקדיש יתום כולם יאמרו יחד, אך יש לתקן שאחד יאמר בקול והשאר בלחש משום דתרי קלי לא משתמע, ושוב הזכיר תשובת החת"ס [בחיו"ד הנ"ל] וכ' ע"ז: ואם הגאון מהר"ם סופר זצלה"ה אשר מרגלא בפומיה לומר אני אומר החדש אסור בכל מקום והיה שונא החדשות, ואמר כי טוב לומר כולם ביחד, בודאי טוב בעיר שאין להם כך בית

חמד (אס"ד מע' אצלום ס' קנד), ובשו"ת ויצבור יוסף ח"ב (ס' ח). ע"ש.

בהא סלקינן, דליכא שום חשש לומר כמה אנשים יחד קדיש, ולא אמרי' תרי קלי לא משתמע, ולכתחילה צריך שיאמרו כולם יחד כמקהלה, ומ"מ אין לבטלם ממנהגם. וכבר פשט המנהג גם בקהילות האשכנזים לומר קדיש יחד, ופוק חזי מאי עמא דבר. ושוב אחר כתבי כל זאת ראיתי בתשובות והנהגות ח"א (ס' קג) וח"ב (ס' מז) שכ' שהגאון מופת הדור החזון איש היה מקפיד שלא יאמרו כמה אנשים יחד קדיש. ע"ש. ומ"מ להמבואר בס"ד יש שרש וענף למנהג זה, והנח להם לישראל. [וכן ראיתי הלום להראש"ל מורינו הגר"י יוסף שליט"א בספר ילקוט יוסף (מהדו' משס"ד ס' נו סע' כז) שפסק כן ותאזרני שמחה]. והשי"ת יאיר עינינו בתורתו הקדושה, ויזכנו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. אמן.

***

ולענין השאלה כשעונה אמן על כמה קדישים אם מקבל שכר כאילו אמר כמה אמנים. הנה מרן הגאון חת"ס בתשובה הנ"ל (מא"ס ס' קנט) יישב מנהג האשכנזים שרק אחד אומר קדיש והשאר שותקים, בזה שעיקר מה שמזכה לאבותם באמירת קדיש, אינו באמירה אלא במה שמזכה את הציבור באמירת אמן. ואם יאמרו הרבה בב"א, מ"מ אין הגורם אלא אחד מהם, והשאר מסייע ואין בו ממש. עכת"ד. ולפ"ז י"ל שהעונה מקבל שכר רק על עניית אמן אחד. אולם ראיתי בש"ת משנה שכיר ח"א (ס' יא) שהעיר ע"ד החת"ס דממה נפשך אם אומרים בפ"א בדיוק א"כ אין ראשון ואין שני והכל גורמים בדבר, והזכות שווה לכולם, ואם אחד מקדים לשני א"כ מחוייבים לענות גם לשני כמ"ש הלק"ט, וע"כ ל"מ

דאומרים בפ"א בדיוק דהא א"א לצמצם, וע"כ דאומרים בפ"א תוכ"ד וחשיב יוצא מפי ביב בפ"א, וכוון שכן לא שייך לומר שהשני מסייע שא"ב ממש, הרי טובא מסייע ליה במה שאומר קדיש כדי שיחשב מעילה יותר. ועוד באמינא דאף באומר השני תוכ"ד של הראשון דסגי לעניה אחת שתיהם, אעפ"כ גם השני מועיל הרבה בקדיש שלו, כיון דקי"ל גדול העונה אמן יותר מהמברך, א"כ ודאי אינו דומה עניה הבאה לברכה אחת לעניה שבאה לשתי ברכות, דעניה על שתי ברכות יש לו שכר כפול דהוי כמברך שתי ברכות, וא"כ גם העונה אמן על שני קדישים יש לו שכר כפול וזה פשוט וברור אצלי. עכ"ל. אמנם אכתי יש לו הרהורי דברים בזה, לעת עתה אסתפק במה שכתבתי. ועוד חזון למועד.

כ"ז כתבתי להציע לפני מעלת כת"ר (שליט"א) ולו משפט הבחירה. והנני בברכת הדיוט למעכת"ר שיאריך ימים ושנים בבריאות איתנה, ולזכותינו עוד בספריו הקדושים והם "רבבות אפרים" ועוד. [ולאחר מכן קיימתי מצות שילוח הק"ן קולמוסא הדין למעלת הגאון זצ"ל, והסכים עם כל האמור לעיל. תנצב"ה].

ביקרא דאורייתא, אברהם י. רחמים ס"ט.

~~~

מאמר זה מוקדש לכבודם ולעילוי נשמתם של רבן של ישראל, אבינו מלכנו, רוח אפינו, ומשוש חיינו, מו"ר מרן פוסק הדור רבינו עובדיה יוסף בן גורגיה הכ"מ, ושל הגאון הגדול ממעתיקי השמועה מו"ר רבי אפרים גרינבלט בן הניה פריידא. ושל הגאון הקדוש צדיק יסוד עולם רבי שמעון יהושע בן בחרייה זכר צדיקים לברכה, וזכותם תהא מגן וצינה בעדינו. אכ"י.

מודעא רבה לאורייתא

הרינו להודיע כי אין לסמוך הלכה למעשה על פסקים המובאים בגליון זה, ואף אם נכתבו הדברים בדרך פסק, שאין זה אלא להתלמד ולעורר את לב המעיין. ולא יהיו ח"ו בכלל אלו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה כב) על הפסוק "כי רבים חללים הפילה", זה שלא הגיע להוראה ומורה.

למעט מאמרים שהבאנו מפיהם ומפי כתבם של גדולי הדור שליט"א היושבים על כסא ההוראה

סימן נא

הרב איתן כהן

כולל "בית יוסף"

בני ברק

האיך ראוי לנהוג בענין תספורת בימי הספירה

בו ולהסיר מעליו השערות אשר המה בסוד הדינים וכו'. ויותר מזה העיד בנו מהרש"ו בהערות לשער הכוונות (דף פ"ז ע"א אות ד') וז"ל, אמר שמואל גם ראיתי למורי ז"ל [אביו מהרח"ו] שהיה מגלח ראשו ביום מ"ח לעומר, ולא ידעתי מה היתה כוונתו ואפשר להיות שנשלמו ב' צירופים וכו', ולכן היה מסתפר ומגלח ביום מ"ח, והוא הסתיר ממני הדבר, ודחה אותי בקש, ואמר לי שמא לא יכול היהודי המגלח לבוא למחר לבית לגלחני ואשב במועד בלא תגלחת, והאמת יורה דרכו.

ובאמת פלא שהמהרח"ו לא נהג כהוראת רבו האר"י. אך בברכי יוסף כתב שרק פעם אחת מהרח"ו גילח ביום מ"ח ומחמת הסיבה הנ"ל. וכעין זה ראיתי לרבי אבנר עפג"ן בספרו דברי שלום (סימן מ"ד סעיף ז') שגם הוא התפלל על מנהג מהרח"ו בזה שלא נהג כמנהג רבו האר"י וגילח ביום מ"ח, וכתב שמרהיטת הלשון נראה שלא נהג בזה דרך קבע אלא אולי פעם אחת שקרה המקרה, וכתב שם עוד ליישב עפ"י הסוד על הצד שהיה נוהג כך תמיד. וברב פעלים (מ"ד סוד ישרים משנה ט"ו) כתב שהיה לו סיבה אחרת נוגעת לו עצמו ולא רצה לגלותה, שאם היה טעם עפ"י הסוד למה הסתיר הדבר ממנו, היה לו לומר לו בפירוש שיש ענין לגלח ביום מ"ח. והרב יצחק ברדא כתב ליישב (הוצא נספר זכרון ויען שמואל) שהמעשה הזה היה כשחל יום מ"ח בערב שבת, וכעין מה שהרש"ש כתב שלולא שהכריחו אותו חבריו להסתפר לכבוד החג ביום מ"ח בשנה שחל יום מ"ט בשבת, לא היה מסתפר. אך לא משמע כך מדברי המהרש"ו שכתב שאביו אמר לו הסיבה שלמחר אולי לא יכול המגלח לבוא לבית לגלחני,

כתב בשער הכוונות (ענין ספירת העומר דרוש י"ג), ענין הגילוח, במ"ט ימים אלו לא היה מורי ז"ל מגלח ראשו אלא בערב פסח ובערב חג השבועות, ולא היה מגלח לא ביום ר"ח ולא ביום ל"ג לעומר בשום אופן. וכן כתב הרש"ש בנהר שלום (דף כ"ה ע"ד) שצריך לזהר מאוד שלא לגלח בשום אופן אלא ביום מ"ט וכמנהג האר"י, והביא טעם ע"ד הסוד. וכן כתב הרב חמדת ימים (פרק ז' מהלכות העומר אות ס"ה) שמנהג השרידים אשר ה' קורא המישרים אורחותם על פי מנהגי הרב ז"ל, שלא להסתפר בקרב הימים האלה מפסח ועד עצרת ולא בראש חודש אייר ולא בל"ג לעומר וכו'. ומבואר מדבריו שם שצריך לגדל פרע שבועה שבועות שהם מ"ט ימים, וכתב שהטעם הוא עפ"י הסוד ולא כאותם הטועים וחושבים שהטעם הוא מפני האבילות שמתו תלמידי רבי עקיבא וכו'. וכ"כ רבי חיים סתהון בספר ארץ חיים וז"ל, והנה בזמנינו נהגנו עפ"י האריז"ל שלא להסתפר כלל מערב פסח עד ערב שבועות, לא בר"ח אייר ולא בל"ג לעומר ולא בל"ד, וכמ"ש בשעה"כ והטעם הוא על פי הקבלה.

ולעומת זאת מצינו לכמה מחכמי המקובלים שכתבו שמהרח"ו היה נוהג להסתפר ביום מ"ח לעומר. כ"כ בחמדת ימים (פרק ז' מהלכות העומר אות ס"ט) וז"ל, ומהרח"ו זלה"ה היה נוהג להסתפר ביום מ"ח לעומר, וטעמו ונמוקו עמו כי כשם שיום ו' לעומר היו עושים יום טוב מטעם שבו ביום נכנס רשימו דגדלות ב' דמות חכמה וכו', כן הדבר הזה שביום מ"ח לעומר הואיל כי בו ביום נשלמו להתפשט החסדים וכו' לכן צריך לשמות

פארדו כתב בגליון ברכי יוסף שרבינו האר"י כתב להסתפר ביום מ"ח ושכן הוא נוהג, ואני תמה על מהר"ד פארדו ז"ל שאחרי שראה שכתבתי בברכי יוסף שכן כתב בשער הכונות ושכן כתבו זקני מהר"א אזולאי ומהר"י צמח, איך כתב בגליון דהאר"י כתב יום מ"ח והיה לו להבין דנוסחא מוטעית נודמנה לפניו, ועדותי זו שכן ראיתי בשער הכונות שכתב מהר"ש ויטאל ז"ל עצמו בכתב ידו ממש, והמקובלים המופלאים שבעה"ק ירושלים וכל סיעתם היו נוהגים להסתפר ערב שבועות ממש ולא ביום מ"ח, וכן ראוי לנוהגים כדברי רבינו האר"י ז"ל שיסתפרו ערב שבועות ותו לא מידי.

וכ"ז למנהג המקובלים, אבל הפשטנים מסתפרים ומתגלחים כבר ביום ל"ד לעומר וכמו שכתב מרן בש"ע סימן תצ"ג, והטעם שנמנעים מתספורת עד ל"ד לעומר הוא מחמת האבלות על תלמידי רבי עקיבא ובל"ג לעומר פסקו מלמות וכדאיתא בב"י. וכך היה מנהגו של מרן רבי עובדיה יוסף זצ"ל שלא היה מקפיד להמנע מתספורת עד חג השבועות, אלא לאחר ל"ד לעומר היה מסתפר. (עדות מזנו הראש"ל רבי יצחק נר"ו).

ואם איתא שהיה ערב שבת איך היה בא המגלח ביום שבת אם היה יכול, או שהיה אומר לו הסיבה האמיתית שכשחל יום מ"ט בשבת מקדימין להסתפר ביום מ"ח.

ובברכי יוסף כתב שהאר"י היה מחמיר שלא להסתפר עד ערב חג השבועות ודלא כהרב טור ברקת ומי שכתב משם האר"י זצ"ל להסתפר יום מ"ח לעומר, והן אמת שמהר"ש בנו של הרב מהר"ח העיד שפעם אחת אביו נסתפר ביום מ"ח ויאמר אביו שהיה לסיבה וכו'. ובספר אפי זוטרי לרבי אברהם פינסו (סימן תל"ג) כתב על דברי החיד"א וז"ל, כתב הרב ברכי יוסף שהמחמירים שלא להסתפר כל הז' שבועות, אין להסתפר עד ערב שבועות דהיינו יום מ"ט ושכ"כ האר"י דלא כהרב טור ברקת ומי שכתב בשם האר"י לסתפר יום מ"ח, והרב מו"ר זצוק"ל [המקובל רבי דוד פארדו] כתב עליו בגליון דבהאר"י כתוב להסתפר יום מ"ח וכן היה נוהג, והא דהטור ברקת הובא בספר כבוד חכמים דף פ"ט שכתב שמ"ט יום הם עם יום הראשון של פסח. ע"כ. ומרן החיד"א בספר מראית עין (ליקוטים אות ח') התמרמר על דברי האפי זוטרי וז"ל, ועתה נדפס ספר אפי זוטרי וראיתי שכתב שרבו הרב הגדול מהר"ר דוד

הופיע ויצא לאור הספר החשוב "אוצר שמעון"

בירורי דינים ותשובות בהלכה בנושאים שונים להלכה ולמעשה
ובפרט בחיזוק פסקי מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף זיע"א

מאת הגאון הרב שמעון בן דוד שליט"א

ניתן להשיג במחיר מיוחד אצל המחבר בטל': 052-7129083.

הופיע ויצא לאור הקובץ החשוב "מפי המלך"

כולל פסקי הלכות ומנהגים מאת מרן הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א
נערכו ונלקטו ע"י תלמידו - הרה"ג פזי חדאד שליט"א

ניתן להשיג במחיר מיוחד אצל המחבר בטל': 02-5382350.

סימן נב

הרב יוסף חיים מזרחי

מח"ס "עוד יוסף חי", ועוד

ירושלים

בבירור דעת הבא"ח מקום אמירת תחינת "מה נאמר"

בס"ד עש"ק פרשת אחרי-קדושים ט' אייר תשע"ג (כ"ד למטמונים)

* לכבוד ידידי כלבבי ליש ולביא, הג"ר אברהם דניאל שליט"א, שלום טובה וברכה.

בזמנו כאשר כת"ר שלח אלי את הערותיו על מה שכתב הג"ר יוסף עזרא זליכה זצוק"ל בנושא זה (והוא מכמנו אשר נדפס בספרו "צריט אצרהס" ח"א הנזכר במסגרת זאת), מיד קיימתי מצות שילוח הק"ן לגאון הנזכר, ולאחר כמה ימים התקשר אלי באמרו שהניח מכתב תשובה לכת"ר במשרדו ואגיד לאחי הגדול מנשה הי"ו שיבוא לקחת ממנו, וביני וביני רח"ל נשרף המשרד על כל תכולתו וחיידושי תורתו, ולאחר מכן הותקף הגאון הנזכר בארוע מוחי שלא קם ממנו עד יום מותו השנה. בר מינן. מאותו היום והלאה אמרתי מתי יבוא לידי לכתוב בנושא זה ואולי אצליח לרדת לדעתו של הגאון הנזכר מה הייתה תשובתו, ואקיים מצות השב"ה, כי דברי כת"ר וכל הני אשלי ררבי שהבאתי בתשובה נכוחים למבין לכאורה.

ועתה כאשר אני עוסק בביאורי על הספר הקדוש של רבנו יוסף חיים "תיקון תפילה" אמרתי אבוא אל העי' בנושא זה, וחסד ה' עלי האיר את עיני בדברים נכוחים ונכונים שאין עליהם תשובה. [ואם יש – אשמח לשמוע, ובלבד שיהיה אחר העיון].

וזה לשון רבנו יוסף חיים בספרו "תיקון תפילה":

אחר חזרת העמידה יאמר ודוי, ואחר כך "ויעבר", ואחר כך נפילת אפים תכף, ואין להפסיק בדבר אחר כלל. וביום שני וחמישי יאמר אחר נפילת אפים; "אל מלך יושב" וכו', "ויעבר" וכו', "ואנשי אמונה" וכו', "ויעבר" וכו', "תמהנו" וכו', "ויעבר" וכו', "אלהינו ואלהי אבותינו, אל תעש" וכו', ואחר כך כל סדר "יהוא רחום" וכו', ואחר כך אומר השליח צבור קדיש עד "דאמירן בעלמא" (*).

* הנה בנדון זה כבר נשתפכו בו הרבה קולמוסים, וחלוקים בו הדעות זה כמה דורות (עי' יצ"א והלכו"ע שזיינו להלן עמ' 24), וכבר לפני שנים רבות (יחסן "אור מורה" שנת תשנ"א ס' קטז), כתב הגאון הרב יוסף עזרא זליכה זצ"ל, להוכיח כי לדעתו הנכון לומר את תחינת "מה נאמר" בשני וחמישי, אחר "אסירי התקוה", והגאון הרב אברהם דניאל שליט"א בעל ה'ברית אברהם', כתב להשיב לו ולדחות דבריו, ושוב כתב הגריע"ז תשובה להערותיו אחת לאחת בשולי מאמרו, אלא שתקופה ארוכה היו סבורים כולם כי דברי תשובתו תמו אבדו בשריפה הגדולה שכלתה את מעונו הקדוש, אולם לאחרונה התברר כי נמצאה כתיבת יד קדשו מאשר כתב להשיב בשולי דברי ה'ברית אברהם', ופורסמו הדברים בשלימותם בגליון "יתד המאיר" תמוז תשע"ד (ס' קעמ). אולם באשר מלכתחילה היה נראה כי אבדה תשובתו, כתב הרה"כ הרב יוסף חיים מזרחי דברים להשיב בזה להגר"א דניאל שליט"א והם השורות שמתפרסמות להלן. **המערכת.**

וז"ל הרה"כ בהקדמת מאמרו הנוכחי: לכבוד מערכת הקובץ הנכבד "יתד המאיר". ראיתי בגליון חודש תמוז תשע"ד שהבאתם מכת"ק של הג"ר יוסף עזרא זליכה זצ"ל מה שהשיב על הערותיו של ידידי הג"ר אברהם דניאל, ויעלו לבי.

ברם, ביני וביני לפני כשנה כתבתי לגאון הנ"ל את כל מה שנתחדש לי בנושא זה, דברים חדשים ונפלאים שלא שזפתם עין (ועד עתה לא זכיתי למגזמנו צענין), חושבני שנאה ויאה לפרסם הדברים שנכתבו אחר עמל ויגיעה בהבנת תורתו של רבנו יוסף חיים זיע"א. הצב"י יוסף חיים מזרחי יצ"ו. מהדיר סידור "עוד יוסף חי".

-- שורש החיים --

ולהוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה ... ואחר שירדו שם החסדים במקום החזה אז אומרים "ויעבור" לעשות זווג לאה עם ישראל, וכוונתנו הוא שיתפשטו למטה לשני תועליות האחד הוא לצורך זווג לאה עם ז"א מן החזה ולמעלה ב"ויעבור" וי"ג מידות, והשני הוא לצורך זווג רחל עם יעקב בנפילת אפים ... ולכן מוכרח הוא להקדים הוידי אל הי"ג מידות לסיבה הנזכרת. עכ"ל.

ואף שהג"ר יוסף עזרא זליכה זצוק"ל כבר כתב בנידון זה בירחון "אור תורה" (שנה כג תשנ"א, סימן קמז) והבאנו דבריו בקונטרס יוסף חיים (עמוד 5ט, יושלים תשנ"ג) ותחילה חשבתי להעתיק דבריו כצלמם ודמותם, אבל לאחר העיון בנושא והבדיקה בספרים וכתבי-יד מצאתי דברים חדשים ונפלאים שלא שזפתם עיני, ואף ראיות וסברות חדשות וחזקות, על כן אמרתי לערוך הדברים מחדש בלשוני דבר דבור על אופניו, ויהי זכרו ברוך.

וכדי שנבין מה בא רבנו להשמיענו נקדים ונאמר שהמנהג הקדמון היה שלא לומר וידי וי"ג מידות כלל בימי אגד"ו, וכמו שכתב מרן הב"י (רי"ש סימן קלא) שפשוט בכמה מקומות בש"ס שנופלים על פניהם לאחר התפילה. ורק בימי שני וחמישי נהגו הספרדים לומר וידי וי"ג מידות בתוך התחינות, כמו שכתב הטור (נסימן קלד) בשם רב עמרם גאון: נוהגין לומר וידי וי"ג מידות בשני וחמישי, ברם במדינות אשכנז לא נהגו בכך. ע"ש. וכתב הב"י שם וז"ל: ועכשיו נוהגים לומר תחנונים ג' פעמים ויעבור וידי אחד ביניהם, ואחר כך אומרים "והוא רחום" כמו שהוא כתוב בסידורים. עכ"ל. וכן הוא בכל סידורי ספרד הקדמונים (נאפולי ר"ן, ויניאסא ש"ד, "צית עוזד", "תפילת המודש", ועוד), לאחר החזרה

⁸ כן כתב רבנו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף נא ע"ג) וז"ל: בין חזרת העמידה לנפילת אפים אין לו להפסיק כלל ועיקר, זולתי באמירת הוידי "אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך" כו', ואח"כ יאמר "ויעבור" וי"ג מידות פעם אחת, ותכף יעשה נפילת אפים. ואותם ע"ב פסוקים הכתובים בסידור בני ספרד אין לאומרם כלל ועיקר לא אז ולא אח"כ ... ואם הוא ביום שני או ביום חמישי – אז יקום ויאמר סדר "והוא רחום" הנדפס בסידורים של בני ספרד, אבל לא יאמר הסדר ההוא בין חזרת התפילה ובין נפילת אפים, אלא אחר פסוקי "עזרנו אלהי ישענו" כו' יאמר: אל מלך יושב כו' ויעבור, ואנשי אמונה כו' ויעבור כו', תמהנו כו' ויעבור כו', אלהינו ואלהי אבותינו אל תעש כו', ואח"כ כל סדר והוא רחום כו'. ואח"כ יושבים ואומר ש"צ קדיש עד "דאמירן בעלמא". עכ"ל. וכן כתב שם (דף מז ע"ג) בנותן טעם, וזה לשונו: ואחר הוידי יאמר "ויעבור" וי"ג מידות ואח"כ יאמר נפילת אפים. וטעם קדימת הוידי אל י"ג מידות יובן מה שנבאר עתה, והוא, כי בעת שאתה מתודה הוידי תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה – בין בשחר בין במנחה – על כל תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו כו' הכאה אחת, ותכוין בזה כי הנה נודע שֶׁלֵב האדם נעשה מכח גודל הארת החסדים וגבורות ... והחוטא גורם הסתלקות המוחין לעלותם למעלה במקום הסתום והמכוסה ומונע ירידת החסדים ההם אל הלב, ותכוין שעתה ע"י הוידי נתקן הענין ונתכפרו עוונותיו, בסוד "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם", שע"י אמירת הוידי שאומרים הקהל המקטרג לוקח חלקו בעת הוידי והולך לו ונפרש ממקום הקדושה, ואז נעשים השני זיווגים של לאה וישראל בעת י"ג מידות, ושל רחל ויעקב בעת נפילת אפים, וזר לא יקרב אליהם לטמא את משכן ה' ח"ו¹. ועל ידי הכאות האלו אתה גורם להכות שם

וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו", ואכן כ"ה בכל סידורי הרש"ש בלתי פסוק זה, ועיין כה"ח סופר (סימן קלא ס"ק לד) ואכמ"ל.

¹ ומכאן למד הג"ר אליהו מני בספר מנהגי בית יעקב בחברון (אות טו) שאין לומר כאן אפילו פסוק "רחום

וחמישי לסדר את הסליחות רק לאחר נפילת אפים כפי שסידר. ובקצרה: בכל יום אחר החזרה יש לומר וידוי ואחריו "ויעבור" וי"ג מידות ואחריו נפילת אפים. וכן כתבו כל גדולי המקובלים בשם רבנו האר"י ז"ל, כמו מרן החיד"א בספרו קשר גודל (יט, א) שכתב וז"ל: אחר חזרת עמידה, תיכף יש לומר וידוי⁴ ונפילת אפים, אף בשני וחמישי. (ועיין נספחו מדבר קדמות מערכת נו"ן אות ז). וכ"ה מנהג מצרים כמ"ש בספר מנהגי מצרים (אות יז) ובספר נהר מצרים (הלכות מפילה אות י), וכ"כ הג"ר אליהו מני בספרו זכרונות אליהו (ח"א מערכת הו"א אות ה) וז"ל: אחר אמירת החזרה תיכף יאמר הוידוי ונפילת אפים, ואף בשני וחמישי. עיין זכור לאברהם [אלקלעי, ריש מערכת וא"ו], ועיין כף החיים (סי' טז אות א) מה שציין על זה. ואפילו בתענית ציבור [יאמרו אחר החזרה] תכף הוידוי ונפילת אפים. וכן כתבו עוד רבים ונכבדים.

וזהו בדיוק מה שכתב כאן רבנו בקצרה "אחר חזרת העמידה יאמר וידוי, ואחר-כך "ויעבור", ואחר-כך נפילת אפים תכף, ואין להפסיק בדבר אחר כלל. וביום שני וחמישי יאמר אחר נפילת אפים" וכו'. וכן כתב בספרו בן איש חי (כי משא אות ה) וז"ל: אחר הוידוי ואמירת שלש עשרה מידות, תכף ומיד יעשה נפילת אפים, כי שלש אלה צריכים להיות סמוכים זה לזה, יען על ידי אמירת הוידוי המקטרג לוקח חלקו בעת הוידוי, והולך לו ונפרש ממקום הקדושה, ואז נעשים שני מיני זווגים למעלה בשתי בחינות, האחד בעת אמירת שלש עשרה מידות, והשני בעת נפילת אפים, וזר לא יקרב אל מקום הקודש לטמא את משכן ה' ח"ו, וכנזכר בשער הכוונות. לכן גם בשני וחמישי, אין להפסיק בין י"ג [מידות] לנפילת אפים, בתחנונים

ו"אבינו מלכנו" לעשי"ת הובאו מיד התחינות לימי שני וחמישי: אל מלך יושב על כסא רחמים וי"ג מידות, אנשי אמונה, אל מלך וכו' וי"ג מידות, תמהנו מרעות, אל מלך וכו' וי"ג מידות, וידוי המתחיל² [אנא ה'] אלהינו ואלהי אבותינו וכו' עד הרשענו, וממשיך מה נאמר וכו' יהי רצון וכו' עד חדש ימינו כקדם, אל ארך אפים וי"ג מידות, והוא רחום וכו' עד שמע ישראל. ואח"כ המשך הסדר של שני וחמישי ושאר הימים: נפילת אפים (מהלס פרק כ"ה), תחינה ליום שני ותחינה ליום חמישי ותחינה ליום שני-וחמישי³, ואבינו מלכנו וקדיש.

הרי שרבנו האר"י בא להשמיענו ארבעה דברים: א. שצריך לומר וידוי וי"ג מידות בכל יום. ב. שצריך לאומרם תכף אחר החזרה. ג. שצריך לומר אחריהם תכף ומיד נפילת אפים. ד. וביום שני

² תיבות "אנא ה'" נוספו במחזורים על-פי דברי מרן החיד"א בספרו קשר גודל (סימן יט אות ג): בכל וידוי צריך להתחיל "אנא ה' אלהינו ואלהי אבותינו" כו'. (מחזיק נרכה סימן קל"א). עכ"ל. ובספרו מחזיק ברכה (אות סימן קל"א אות ט) כתב כן משם הג"ר אברהם חיים רודריגס בשו"ת אורח לצדיק (אות סימן ז), ושם בשו"ת אורח לצדיק הובא הענין באריכות וסיים וז"ל: וטעו כל המדפיסים ומשם נתפשט הטעות בעם, ולזה בשאר הימים שאין אומרים רק הוידוי בעל-פה ואינם רואים טעות המחזורים – מרגלא בפומיהו כדן מקדם קדמתה, ואי אישר כחי בשום זמן, אסדריניה במחזורים. עכ"ל. הובאו דבריו גם בעקרי הדט (אות סימן ה אות כז), ובאצבע קטנה (על קשר גודל ס"ט) ציין לשלמי ציבור (דף קמ"ט ע"ג) ולדברי מנחם (סימן מ"ז הגה"ט אות י) כף החיים פאלאג'י (סימן טו אות א), וכ"כ בספר חסד לאלפים (ריש סימן קל"א), זכור לאברהם אלקלעי (ריש מערכת ו), ובסידור בית אל לג"ר אברהם חמויי (דף ס"ג ע"ג), ושיח יצחק מני (דיני וידוי אות כ), ובכף החיים סופר (קל"א ס"ק ז), וברית כהונה (אות מערכת ו אות ג), ובשולחן הטהור קאמרנה (סימן קל"א אות ו), ועיין מורשתנו (ח"ב דף תמ"ה) ובסידור האר"י תפילת חיים (ח"א עמ' ז') ולג"ר שריה דבילצקי בספר חוקת עולם מה שכתב זה, ובמקומו נבאר הענין ואכמ"ל.

³ שעליהם כותב הרב בית עובד: יש מקומות שלא נהגו לומר תחינות אלו, לא זו דיום שני ולא אותה דביום חמישי, אלא מתחילין מיד "ה' אלהי ישראל" וגו' "אבינו מלכנו" כבשאר ימי החול, וכן נוהגין בעה"ק טבריא תובב"א ושמעתי מפי גדולים שכן הנכון שלא לאומרם. עכ"ל.

⁴ פשוט שאחריו צריך לומר "ויעבור", כי לא מצינו למי שמפריד ביניהם וכדאמרן, ולכן לא הוצרך לכתוב זאת. וכן צריך לומר בדברי שאר הפוסקים הנזכרים.

⁵ כן הוא בדפוס הראשון "אין להפסיק בין י"ג לנפ"א". ובדפוס השני (נצ"ל מרע"צ) הגיהו וכתבו "בין ודוי לנפ"א" ואיני יודע מי האחראי להגהה זאת, אם בכוונה מכוונת נעשתה או אולי משגה הוא, שהרי סעיף זה

מיהו, רבנו הגר"ח לא הבין כך, שהרי בספר בן איש חי (שם אות ד) כתב: אחר הוידוי תכף יאמר ויעבור, ושלש עשרה מידות. עכ"ל. משמע שיש ענין לתכופות אותם דאל"כ היה כותב 'אחר הוידוי יאמר ויעבור'. אלא על כרחך צריך אתה לומר, שלפי רבנו יש לומר וידוי של "אלהינו ואלהי אבותינו" עד "הרשענו" ללא וידוי של "מה נאמר", אלא תכף ומיד לומר "ויעבור" וי"ג מדות, ואח"כ נפילת אפים. וכן העיד בגדלו הג"ר יוסף עזרא זליכה בירחון "אור תורה" (שנה כג תשנ"א, סימן קטז) והבאנו דבריו בקונטרס יוסף חיים (עמוד 5ט, ירושלים תשנ"ג) שכן ביארו לנו תמיד חכמי בבל הזקנים זצ"ל בשיעורים שזכינו לשמוע מהם בבא"ח בס"ד, וציין שכן דקדק בדבריו הג"ר מצליח מאזוז בשו"ת איש מצליח (ח"א ח"א סימן כא), ע"ש. ועיין מה שהשיב על דבריו ידידי הג"ר אברהם דניאל בספרו ברית אברהם (ח"ב סימן ד), ועיין למופת הדור והדרו בשו"ת יביע אומר (ח"א ח"א סימן יא אות כג) ובהליכות עולם (ח"א עמ' רמא), ולידידי הג"ר רחמים שעיו בספרו מחקרי ארץ (ח"ב סימן יא), ולידידי הג"ר אברהם דורי בשו"ת אדרת תפארת (ח"ג סימן י) שנשא ונתן בדברי הג"ר עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"א סימן כו אות ז) ובנו הג"ר שלום הדאיה, ולידידי הג"ר ראובן עמר בספרו מנהגי החיד"א (סימן יב אות ז) ובספרו לבי ער (סימן ז).

ובאמת צריך בירור מניין לו לרבנו זה, דאם רבנו האר"י לא שנאה רבנו יוסף חיים מניין לו? ושומא עלינו לחקור ולהבין מה דעת רבנו האר"י ז"ל בענין תפילת "מה נאמר" לאחר וידוי "אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו", האם כיון שהיא עצמה בכלל וידוי אינה נחשבת ל"זר" המפריד בין הדבקים, או דילמא אף שהיא בכלל וידוי אין לאמרה⁶. דמה שכתב בדף נא ע"ג: "בין חזרת

הנוספים בימים ההם, אלא יאמרו נפילת אפים תכף, ואחר כך עומדים ואומרים אותם התחנונים מן "אל מלך" וכו' עד הסוף. ופה עירנו בגדאד, היה מנהגם מזמן קדמון לומר בשני וחמישי כל התחנונים הנוספין קודם נפילת אפים, ותהילות לאל בטלנו מנהג זה, והנהגנו לומר נפילת אפים קודם, כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל. עכ"ל.

וחקרתי ודרשתי היטב בכמה מסידורי הספרדים הקדמונים ומצאתי שהצד השוה ביניהם שתמיד אחר הוידוי של "אלהינו ואלהי אבותינו" ו"מה נאמר" נמצא "ויעבור" וי"ג מידות [כמובן, בשני וחמישי], ואם כן, בשלמא מה שבא רבנו האר"י ז"ל להשמיענו שלא להפריד בין י"ג מידות לנפילת אפים – מובן, שהרי בכל הסידורים הקדמונים הפרידו ביניהם, אבל בזה שאמר כי יש לומר וידוי ואחריו ויעבור וי"ג מידות מה בא לאפוקי בזה, הרי כן הוא בכל הנוסחאות? מיהו, מצאתי בסידור רב עמרם גאון השלם (פרומקין, דף קז ע"א, סימן לו) בסדר שני וחמישי שהמביא שם קודם את תפילת "אל מלך ויעבור" ואח"כ וידוי "אלהינו ואלהי אבותינו" עד "והרשענו", ולפי זה יש לומר שרבנו האר"י ז"ל לא בא לאפוקי אלא מסדר זה, שלא תהפוך לומר י"ג מידות קודם הוידוי, וזהו שכתב בסוף דבריו "ולכן מוכרח הוא להקדים הוידוי אל הי"ג מידות לסיבה הנזכרת". ומה שכתב "וזר לא יקרב אליהם לטמא את משכן ה' ח"ו" – קאי על סיום דבריו שלא להפריד בין "ויעבור" לנפילת אפים. ודוק.

מדבר ומזהיר בעיקר על ההפסקה בין י"ג מידות לנפילת אפים (לאחר שנסתייג ד' הוידוי רבנו על ההפסקה בין הוידוי ל"ג מידות), וכן הרואה יראה בסידורי ליורנו דאז (כמו "צית עוזד" וכיוצא) שהתחנונים הנוספים הם בין י"ג מידות לנפילת אפים ולא בין הוידוי לנפילת אפים [איני מתייחס לזה שלפי הגהה זו חסר הי"ג מידות, מפני שמצינו לפוסקים שכתבו כן], וכן מוכח מלשון רבנו בהמשך "ופה עירנו בגדאד היה מנהגם מזמן קדמון לומר בשני וחמישי כל התחנונים הנוספין קודם נפילת אפים". ולפי זה ברור לי שהעיקר כבדפוס הראשון ורק צריך להוסיף תיבת "מידות".

⁶ נקטתי בלשון הזה שנוסח "מה נאמר" הוא ודאי וידוי, וכלשון אבודרהם בסדר תפילת מוסף ונעילה ליום הכיפורים "וידוי מה נאמר", דהכי אמרינן בגמרא (יומא פז ע"ג) שעיקר הוידוי הוא "חטאנו עונונו ופשענו" אבל רב היה אומר וידוי בערב יוה"כ בנוסח "אתה יודע רזי עולם", וכתב המאירי שם (וכן נחיצה המשוזה מאמר ז

מה נאמר לפניך משמע שמקומו הוא אחרי הוידוי ואין הפרש בין ימי אגד"ו לימי שני וחמישי, דאי מקומו לפני והוא רחום היה לו להזכירו, ובפרט למה שסידר הרב נגיד ומצוה אחרי אסירי התקוה כל סדר והוא רחום, מדויק כן. ואין להקשות אי הכי דמקומו אחרי הוידוי היה לו להזכירו שם, [והוא לא הזכירו לא בימי אגד"ו ולא בימי שני וחמישי], דשאני התם שנוסח "מה נאמר" מבואר בגמרא (יומא דף פ"ז ע"ג) שהוא וידוי דרב, וכתב המאירי שם (וכן נחיצה המסורה מאמר 3 פרק ט) שהוא הנוסח שאנחנו נוהגים בו בוידוי יום הכיפורים. ע"ש. לכן לא היה צריך להזכירו היות והוא חלק מהוידוי, וממילא אין הפרש בין ימי אגד"ו לימי ב' ה'. ובודאי שאין לומר דסבירא ליה שאין לאמרו כלל מחמת שאין לחזור ולהתוודות שוב, דא"כ איך אנו אומרים אותו בכל אותם זמנים אחרים אחר הוידוי ולא חוששין שנראה ככלב שב על קיאו, ומסתמא אין לחלק בין אם אומרו אחר הוידוי ממש דשרי לבין אם אומרו אח"כ שאסור, שזה אינו. ובמקומו יתבאר הענין באריכות איה"ב.

וכעין זה נדפס בסידור "חוקת עולם" (ירושלים מרכ"ג) לומר רק בימי שני וחמישי "מה נאמר" בין וידוי לי"ג מידות, וכ"כ בספר נתיבי עם (על סימן קלא סוף סעיף ה) והוסיף שהוא מנהג ארץ ישראל, וכן ציין מנצור בסידורו "תפילת ישרים" (ירושלים מרכ"ט) בשני וחמישי נוהגים בארץ ישראל לומר בין וידוי לי"ג מידות "מה נאמר"⁷.

מיהו, בסידור זכור לאברהם טוביאנה (ליורנו מקמ"ג, דף סז ע"ג) הדפיס "מה נאמר" קודם "והוא רחום", וכתב שם אחר "אסירי התקוה": ואל יחזור לומר הוידוי אלא יפרט חטאיו בינו לבין עצמו

העמידה לנפילת אפים אין לו להפסיק כלל ועיקר זולתי באמירת הוידוי אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך כו" – אפשר שהכוונה רק על הוידוי של "אלהינו ואלהי אבותינו" בלבד ללא תוספת וידויים נוספים, מאידך אפשר לדחוק ולומר שהכוונה בתיבת "וכו" גם על "מה נאמר" שבא אחריו. וכן ראיתי לג"ר אבנר עפג'ין בספרו דברי שלום (ח"א עמוד שנה) שנסתפק כזאת בלשון הרב, ע"ש.

ובאמת מצינו שנחלקו בזה המקובלים, כי בסידורי הרש"ש למיניהם בכת"י ובדפוס נכתב לאמרה בכל יום לאחר הוידוי, וכן הוא במנהגי בית אל אשר בראש ספר דברי שלום (אות כא) וז"ל: אומרים בכל יום הוידוי (אלהי ה' וכו') ומה נאמר לפניך עד סופו. עכ"ל. וכן מצאתי בסידור כוונות כת"י לג"ר חיים הכהן שכתב "מה נאמר" אחר הוידוי. וכן משמע בספר נגיד ומצוה (עמוד ס"ה) והובא בספר קמח סולת (דף כ ע"ג, סדר הוידוי) בשם "האר"י במנהגיו" וז"ל: ביום אגד"ו אחר חזרת העמידה תאמר וידוי ואח"כ ויעבור ואח"כ נפילת אפים, ובשני וחמישי כך הוא – וידוי, [ויעבור], נפילת אפים, אל מלך, אנשי אמונה, אל מלך, תמהנו, אל מלך, או"א אל תעש עד אסירי התקוה, ואח"כ תאמר והוא רחום עד שמע ישראל, ואח"כ אל ארך אפים וכו'. עכ"ל. ומדלא הזכיר מתי לומר

פרק ט) שהוא הנוסח שאנחנו נוהגים בו בוידוי יום הכיפורים. ע"ש. וכן המנהג עד היום לומר ביום הכיפורים "מה נאמר" אחרי הוידוי. וכן כשאומרים וידוי לפני תיקון חצות נוהגים הספרדים לאומרו, כנודע, וכן בזמנים מסויימים כגון אחרי וידוי של שובבי"ם, או לתענית דיבור וכדומה, והגר"י עזרא זליכה כתב שנוהגים לומר "מה נאמר" גם אחר הוידוי של ק"ש שעל המטה. ואף ה"הי רצון" שאחריו הוא בכלל הוידוי, שהרי בשער הכוונות (דף נא ע"ג) הביא נוסח וידוי ל"שמע קולנו" וכלל בו "הי רצון" דומה, הרי שהוא בכלל הוידוי, ואף הפסוקים שבסופו הם ענין של וידוי על פשעים ועוונות, וכן מצינו בנוסח ה"הי רצון" שקודם הקרבנות דשחרית, וכתבו האחרונים שהוא במקום וידוי קודם אמירת הקרבנות. ואין זה נחשב לאמירת וידוי אחר וידוי אלא כוידוי ארוך, וכעין מה שאמרו (נרכות ד ע"ג) על "השכיבנו" שהיא כגאולה אריכתא דמיא, ועיין שו"ת איש מצליח (ח"א מאות סימן כא) ולהלן ואכמ"ל.

⁷ אין ספק שהכתוב בסידור "חוקת עולם" אזיל בתר מנהג חסידי בית-אל, כי סידור זה הגיהו הג"ר נסים עיני מחסידי בית-אל, ושני האחרונים אזלי בתרי כנודע והפכוהו ל"מנהג ארץ ישראל", כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, כנודע. רק צריך עיון מניין להם לעשות כן רק בימי שני וחמישי בזמן שבשורש המנהג נזכר לעשות כן בכל יום.

וקדיש. עכ"ל. וכ"ה מנהג יהודי מרוקו כמ"ש בנתיבות המערב (שחרית אות סד) בשם נהגו העם (תמנון ונפילת אפים אות ז), וכ"כ הג"ר אליעזר פאפו בספרו חסד לאלפים (רי"ט סימן קלא): כי אם בני וחמישי אחר "אסירי התקוה" יאמר "מה נאמר לפניך יושב מרום" כו'. עכ"ל. וכ"כ הג"ר יום-טוב ישראל בספרו בספר מנהגי מצרים (אות יז) שמצרים נהגו לומר בשני וחמישי "מה נאמר" אחר "אלהינו ואלהי אבותינו אל תעש עמנו כלה", ע"ש. [אלא שהג"ר רפאל בן-שמעון בספר נהר מצרים (הלכות מפילה אות י) כתב לדחותו והעיד שבמצרים נהגו לומר בשני וחמישי "מה נאמר" אחר הוידי כסדר ירושלים ממש, ע"ש. וכנראה כל אחד ראה את בני קהילתו, וכזאת נמצא עדויות סותרות במנהגי בית אל או במנהגי ירושלים, ועיין כה"ח (סוף סימן מר) ואכמ"ל].

מכל מקום נראה שיש לדקדק ולהוכיח מדברי רבנו האר"י ז"ל בדף מ"ב ע"ג, מהטעם שהביא לתכיפת הוידי ל"ויעבור" ונפילת אפים, וזה לשונו: וטעם קדימת הוידי אל י"ג מידות יובן מה שנבאר עתה, והוא, כי בעת שאתה מתודה הוידי תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה – בין בשחר בין במנחה – על כל תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו כו' הכאה אחת, ותכוין בזה כי הנה נודע שֶׁלֵב האדם נעשה מכח גודל הארת החסדים וגבורות ... והחוטא גורם הסתלקות המוחזין לעלותם למעלה במקום הסתום והמכוסה ומונע ירידת החסדים ההם אל הלב, ותכוין שעתה ע"י הוידי נתקן הענין ונתכפרו עוונותיו, בסוד "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם", שעל-ידי אמירת הוידי שאומרים הקהל המקטרג לוקח חלקו בעת הוידי והולך לו ונפרש ממקום הקדושה, ואז נעשים

באופן אחר, "מה נאמר" וכו'. ע"ש. וכ"כ הג"ר עבדאללה סומך בספרו זבחי צדק החדשות (סימן קנא), וכ"כ בן אחותו הג"ר יחזקאל יהושע גבאי בהגהותיו על סידור תפילת החודש (ליוורנו מרי"ז) כמובא בקובץ שיח שושנים (ס"ד עמוד 46) וז"ל: אחר חזרת התפילה אומר תיכף ומיד ודוי ונפילת אפים, ואין לשנות אף בשני וחמישי, וכן הוא גם בבה"כ שלנו, כי בשני וחמישי אחר החזרה אומרים מיד ודוי ונפילת אפים ואח"כ אומרים אל מלך ואנשי אמונה מה נאמר וכו' והוא רחום וכו'. ואין לשנות, וכן מנהג ארץ ישראל תוב"ב, והרבה החמירו על זה בזהר. עכ"ל. והוסיף שם: מה נאמר – בשאר ימים אין אומרים "מה נאמר" אלא דוקא בשני וחמישי, ובשאר הימים אחר הודוי אומר תיכף ומיד ויעבור וכו' ונפילת אפים. וכן הנהגנו בבית הכנסת שלנו. עכ"ל. וכ"כ הג"ר אליהו מני בספר מנהגי בית יעקב בחברון (אות טז): אחר החזרה וידי ו"אל ארך אפים" וכו', ואין אומרים "מה נאמר". עכ"ל. וכ"כ בספרו זכרונות אליהו (ס"א מערכת ס"א אות כה) וז"ל: מנהג עיר הקודש חברון ת"ו בסדר התחנונים ביום שני וחמישי דהיינו תכף ודוי ואל מלך ויעבור ונפילת אפים אבינו מלכנו וכו' אנשי אמונה ותמהנו ואו"א ומה נאמר והוא רחום וכו' והוא כפי מה שהוזכר במנחת אהרן (כלל טו"ז אות ט"ז) יעו"ש⁹. ובבהכ"נ שלי המנהג ודוי [ויעבור] ונפילת אפים ואבינו מלכנו ואנשי אמונה ותמהנו¹⁰ [ואלהינו ואלהי אבותינו] ומה נאמר והוא רחום

⁸ צריך לומר "ארך אפים".

⁹ אלא שיש להעיר שבמנחת אהרן לא נזכר כלל הקטע של "אל תעש עמנו", זאת ועוד – כבר העיר זאת הג"ר יוסף עזרא זליכה – שהרב מנחת אהרן כתב שאחר "תמהנו מרעות" יתודה שוב, ואע"פ שהתודה כבר יתודה כאן בנוסח אחר, כדי שלא יהיה ככלב שב על קיאו. ע"ש. וצ"ע מקורו.

¹⁰ כן צריך לומר, ואף שכ"ה בדיוק במנחת אהרן כנזכר מכל מקום הרי כן הוא להדיא בספרו "מנהגי בית יעקב" שבחברון (תפילת שחרית אות יז) וז"ל: וביום ב' וה' אחר אמירת אבינו מלכנו [וי"ג מידות] אומרים אנשי אמונה וי"ג מידות, תמהנו וי"ג מידות, ואלהינו ואלהי אבותינו ומה נאמר לפניך (וי"ג מדות), והוא רחום וכו'.

עכ"ל. אלא שגם כאן כנראה נפלה ט"ס, וכמו שהעיר המו"ל שם (מהדורת אהנא שלום) וציין לדברי הגהמ"ח להלן במנהגי י"ז תמוז אות נז שכתב כן [ולכן דחוק לומר שכוונתו למנהג הנזכר בפע"ח כדלהלן], ולפי דעתי תיבות וי"ג מידות" מקומם לעיל כמו שתקנתי כאן.

למהרש"ו ז"ל (דפוס מונקאטש) שהביא בתחילה סדר תחנון קדום כך: סדר התפילה בכל יום — יתחיל ויאמר וידוי (גלי מה נאמר) י"ג מידות נפ"א. לשני וחמישי — אל מלך וכו' אנשי אמונה וכו' אל מלך וכו' תמהנו וכו' אל מלך וכו' או"א אל תעש כו' וידוי של "אשמנו בגדנו" ומה נאמר וכו' עד חדש ימינו כקדם, אל ארך אפים וכו' י"ג מידות נפילת אפים (רק מזמור כ"ה) תחינות מיוחדות ליום ב' ומיוחדות ליום ה' (כמ"ט צניט עוזר כ"ג), אבינו מלכנו וכו'. ובסופו כתב מהרש"ו ז"ל: אמר שמואל, כל זה הסדר הוא של הציבור, אבל מנהג מהר"י זלה"ה לעולם ואפילו ביום שני וחמישי ויום תענית ציבור שלא להפסיק בין חזרת התפילה אל נפ"א כלל ועיקר, זולתי בידוי אחד של אלהינו ואלהי אבותינו וכו', ואח"כ יאמר פעם אחת ויעבור וכו' ותיכף יעשה נפ"א וכו', ואם הוא ביום שני וחמישי יקום עתה מעומד וכו' אחר פסוק עזרנו וכו' יאמר אל מלך וכו' ויעבור וכו' אנשי אמונה וכו' ויעבור וכו' תמהנו וכו' ויעבור וכו' או"א אל תעש עמנו כלה וכו' ואח"כ כל סדר והוא רחום כו'. עכ"ל. נמצינו למדים מכאן שהיה מנהג לומר בכל יום וידוי בלי "מה נאמר", ורק בשני וחמישי שאמרו את הוידוי של "אלהינו ואלהי אבותינו" פעם נוספת בתוך התחנונים הוסיפו אחריו נוסח "מה נאמר", וממילא ברור הדבר שמה ששלל רבינו האר"י הוא אמירת הוידוי של "אלהינו ואלהי אבותינו" השני, והצריך להקדימו עם י"ג מידות נפילת אפים ותחנונים הנוספים, ברם אמירת נוסח "מה נאמר" נשאר במקומו כבתחילה עם שאר התחנונים הנוספים בשני וחמישי, וזה בדיוק כפי שכתב הג"ר יעקב פארדו במנחת אהרן" והג"ר אברהם טוביאנה בסידורו כנ"ל¹¹.

השני זיווגים של לאה וישראל בעת י"ג מידות, ושל רחל ויעקב בעת נפילת אפים, וזר לא יקרב אליהם לטמא את משכן ה' ח"ו. ועל ידי הכאות האלו אתה גורם להכות שם ולהוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה ... ואחר שירדו שם החסדים במקום החזה אז אומרים "ויעבור" לעשות זיווג לאה עם ישראל, וכוונתנו הוא שיתפשטו למטה לשני תועליות האחד הוא לצורך זיווג לאה עם ז"א מן החזה ולמעלה ב"ויעבור" וי"ג מידות, והשני הוא לצורך זיווג רחל עם יעקב בנפילת אפים ... ולכן מוכרח הוא להקדים הוידוי אל הי"ג מידות לסיבה הנזכרת. עכ"ל. בתיבות שהדגשתי תבין ותראה בעין שכלך כי שני הדברים הם הגורמים להתפשטות החסדים במקום החזה, א' הוא עצם אמירת הוידוי וב' הוא ההכאות על החזה, אם כן בסיום ההכאות צריך לומר מיד ה"ויעבור" וזר לא יקרב אליהם, וממילא תבין דאף ש"מה נאמר" הוא וידוי הרי שנתסיימו ההכאות ב"אנחנו הרשענו". ומה שאומרים "אל ארך אפים אתה" וכו' — יש לומר שהוא כעין הקדמה ל"ויעבור" וחלק ממנו, כעין פסוק "ה' שפתי תפתח" קודם העמידה, ולכן אין קפידא באמירתו ואינו נחשב הפסק אל תחילת אמירת "ויעבור".

זאת ועוד, אף דלעיל כתבנו שמלשון רבנו האר"י ז"ל בדף נא ע"ג אין הוכחה ברורה, הנה בכתי"ק של מהרש"ו הנדפס בשער התפילה (מהדומה אהנא שלום ירושלים עמוד קפד) כתב קצת אחרת, וז"ל: בין חזרת התפילה אל נפילת אפים אין לו להפסיק כלל ועיקר, זולתי בידוי אחד של "אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו ואל תתעלם כו' אשמנו בגדנו גזלנו" וכו', ואח"כ יאמר פעם אחת בלבד שלש עשרה מידות של "ויעבור", ותכף יעשה נפילת אפים. עכ"ל. מה הפירוש "וידוי אחד" ומה התוספת של "אשמנו בגדנו גזלנו" הרי די לנו בפתחת הקטע של "אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך" וכו'.

את הדיוק הראשון נבין על פי סדר ונוסח התחינות שהביא המהרש"ו בסידור "חמדת ישראל"

¹¹ אלא שהעיר על זה הג"ר יוסף זליכה: צריך עיון מה ענינו של נוסח זה בין או"א אל תעש ליהוא רחום, ואף שהב"י כתב גם וידוי בשני וחמישי שם, כ"ז למנהגם שלא הלכו לפי סדר רבינו האר"י ז"ל אלא לפי הסדר הקדום, ברם אחרי שבא האר"י ז"ל וגוריו העבירו הוידוי וי"ג מידות ונפ"א קודם ואח"כ אל מלך וכו'.

משום שהאור גדול בהם צריך להתפשט, כדי שיקבלו אור התחתונות. תמהנו ויעבור, אל תעש מה נאמר, ויעבור, אע"פ שכבר [נעשה] הזיווג אין חשש בזה כי הוא סוד בועל ושונה, זיווג כפול, והוא דבר עמוק. ואח"כ והוא רחום מעומד, ולא יחזור לומר וידידי פעם שנית, וגם שלא לומר שלש פעמים וידידי כי זה ככלב שב על קיאו. עכ"ל.

ובדפוס השני (קורן מקמ"ה שער הסליחות פרק ה, דף סא ע"א) הובא הלשון מתוקן יותר¹³ אבל בשינוי מעט, במקום "תמהנו ויעבור, אל תעש מה נאמר ויעבור" – "ואח"כ חוזר ומתחיל אנשי אמונה ויעבור וכו' אל תעש וכו' מה נאמר ויעבור". עכ"ל.

וכ"ה בדפוס דוברובנא תקס"ד (ס), ובדפוס לבוב תרכ"ה צרפו את שני הנוסחאות כראוי¹⁴. ובדפוס השני נוסף עוד שם בסוף הפרק (דף סא ע"ד נד"ה מהארי; ונדפוס ראשון לא נזכר כלל) בזה"ל: מע"ח, לא יפסיק בין חזרת הש"צ ובין נפילת אפים, אלא צריך לומר הוידוי פעם אחת וי"ג מידות פעם אחת, ואח"כ יאמר נפילת אפים עד למען שמך, ואח"כ יאמר הסליחות, ולא כמו שאומרים ב' פעמים או ג' פעמים הוידוי, כי הוא כמו הכלב וכו'. וזהו בשאר ימי השבוע, אבל בשני וחמישי יעשה כסדר הזה: שיאמר פעם אחת וידידי וי"ג מידות פעם אחת ואח"כ נפ"א, ואח"כ אל מלך וכו' ואח"כ ויעבור וכו' [אנשי אמונה וכו'] תמהנו וכו' אל תעש וכו', אח"כ מה נאמר (עד שמע ישראל) ואח"כ והוא רחום [עד שמע ישראל]. עכ"ל. והוא יותר מתאים למה שנכתב בדפוס הראשון הנזכר. וכ"ה בסידור קבלה כת"י

¹³ מדברי המו"ל ב'אחורי השער' נראה שההגות נעשו על-פי ספר פרי עץ חיים מוגה מאוד המועתק מכתובת יד של הרב המנוח החסיד המקובל מו"ה שבתי ראשקובר ז"ל אשר כל כתביו בחזקת מתוקן כנודע שמו באיתן מושבו, והמפורסמות א"צ ראייה.

¹⁴ ומכאן דחיה להצעתו התמוה של הג"ר אבנר עפגין שם. ואם רצונך להגיה כדי להתאים את המטרה לחץ, הייתי מציע להגיה בדפוס הראשון במקום "מה נאמר ויעבור" (דבר הנוגד את הסדר נשענ הכוונות) – "מה [ש]נאמר ויעבור אע"פ שכבר [נעשה] הזיווג? אין חשש בזה וכו'. והכל אתי שפיר. אבל לפי ביאורנו בדברי שער הכוונות אין צורך להגיה.

ואת הדיוק השני בכת"י ק המהרח"ו נבין אם נתבונן בסידור רפ"ד אשר עליו כתב המהרח"ו את הגהותיו. הנה שם הסדר הוא כך [אני כותב את תחילת הקטעים המודגשים בסידור הנזכר]: אחר החזרה ע"ב פסוקים ובקשה, (כותרת: לשני וחמישי) אל מלך יושב וכו', ויעבור וכו', אלהינו ואלהי אבותינו אל תעש וכו', אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו וכו', אשמנו בגדנו גזלנו וכו', מה נאמר לפניך וכו' יהי רצון מלפניך וכו', ויעבור, והוא רחום וכו', אנא מלך רחום וחנן וכו', אין כמוך חנן ורחום וכו', הפותח יד בתשובה וכו', (כותרת: נפילת אפים) רחום וחנן חטאנו לפניך רחם עלינו לדוד וכו', ה' אלהי ישראל וכו', ה' שארית פליטת אריאל וכו', אבינו מלכנו וכו', קדיש עד לעילא. עד כאן. הרי שהזכיר להדיא רק את הקטע המתחיל "אלהינו ואלהי אבותינו תבוא לפניך" וכו' ואח"כ את הקטע המתחיל "אשמנו בגדנו גזלנו" וכו', ונתעלם מאזכור של הקטע המתחיל "מה נאמר לפניך", הרי שיש להוכיח מכאן שכוונתו לומר רק את עיקר הוידוי בלי הוידוי של "מה נאמר"¹².

עד כאן עסקנו בדברי רבנו האר"י בשער הכוונות, והוכחנו כמו שנראה מדברי רבנו הגרי"ח שלא לומר "מה נאמר" לאחר הוידוי שאחר החזרה אלא רק בהמשך, וכפי שכתבו רוב ככל המקובלים ספרדים ואשכנזים. ואף אם הדברים שם לא נכתבו להדיא הרי שבספר "פרי עץ חיים" נאמרו הדברים להדיא, וכך כתוב בספר פרי עץ חיים (נדפוס הראשון, קורן מקמ"ז שער הסליחות פרק ט, דף סא ע"ב): אחר חזרת הש"צ העמידה יאמר הוידוי בפרטות חטאיו עם הקהל קודם ויעבור, ואח"כ יאמר י"ג מידות, וביום שני וחמישי יאמר וידידי ויעבור ונפילת אפים תיכף וסמוך... ויסמוך את הוידוי שלא יהיו חטאיו מעכבים את החסדים, ואח"כ ויעבור זיווג לאה,

¹² ומה שבהמשך דבריו באופן וסדר של שני וחמישי גם שם הזכיר הקטע המתחיל "אלהינו ואלהי אבותינו אל תתעלם" וכו' ואח"כ את הקטע המתחיל "והוא רחום" ונתעלם גם כאן מאזכור של הקטע המתחיל "מה נאמר לפניך" – כבר עמדנו על זה לעיל.

בלי "ויעבור". אבל בענין "מה נאמר" – שאין לנו לכאורה דברים מפורשים בשער הכוונות – יש לנו לילך אחר דברי הפרי עץ חיים המפורשים לאומרו קודם "והוא רחום", וכמו שכתב רבנו בשו"ת רב פעלים (ח"א סוף סימן יא) על כגון דא, עיין שם.

ברם עומדים לפנינו סידורי הרש"ש ומנהג חסידי בית-אל, כנזכר לעיל. והנה לכאורה מסידור הרש"ש אין הוכחה, כי כבר נודע מה שכתב רבנו יוסף חיים (עו"ט וישנא אות ו) שמנוסח הסידור גרידא אין להוכיח שכ"ה דעת הרש"ש על-פי סודן של דברים, אלא אם כן נכתב כן להדיא, עיין שם. ואם למנהג בית-אל – קשיא טובא, שהרי קיימא לן כדברי הפרי עץ חיים כאשר אינו נוגד לדברי שער הכוונות, זאת ועוד אם תמצי לומר שיש הכרח לומר "מה נאמר" עם הוידוי של "אשמנו בגדנו" כי הוא עצם מעצמותו ובשר מבשרו, כמו שנמצא כן בכל הוידוים האחרים כנ"ל, אם כן למה בתפילת המנחה לא נוהגים לומר "מה נאמר" אחר הוידוי בשום מקום (גם צניט-אל צומן הרב אג"ן ז"ל, שהרי כל עדותו היא בתפילת שמריה), אלא ודאי כדאמרן שבוידוי זה יש ענין להתכיף ולסמוך את סיום הוידוי אשר נאמר בסדר א"ב עם ההכאה על הלב, לאמירת "ויעבור", וכפי שהוכחנו לעיל להדיא מלשון רבנו האר"י בשער הכוונות¹⁶. ודברי רבנו נאמנים ונחמדים ונכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

וכן העיד לפני ידידי החזן נז"ר ר' משה משה יצ"ו וכן החזן נז"ר ר' דוד כדורי יצ"ו, וכן שמעתי מהג"ר אברהם תופיק שליט"א, שכך נהג והנהיג הג"ר יעקב מוצפי זצ"ל בבית הכנסת שלו "שמש צדקה" עד יומו האחרון, ושכן נהגו בבית הכנסת "בית אהרן" ו"מנחת יהודה" ו"אוהל רחל" אשר התפללו שם מגדולי העדה הבבלית, ואין אחר המנהג ולא כלום.

(ק"ק יאמפאלא מק"י) ובסידור האר"י (זולקווא מקמ"א, דף עו ע"א) וידוי (נלי "מה נאמר") ויעבור ונפילת אפים, ואח"כ כתב וז"ל: ואח"כ יאמר אנשי אמונה, תמהנו מרעות, אל תעש, מה נאמר ויעבור ... ולא יחזור לומר וידוי פעם שנית בין "אל תעש" ל"מה נאמר". עכ"ל. ונדפס כך: אל מלך ויעבור, אנשי אמונה אל מלך, תמהנו מרעות אל מלך, אל תעש ויעבור, מה נאמר אל מלך ויעבור. וכ"ה בדיוק בסידור האר"י לר' אשר (לצו מקמ"ט), וכ"ה בסידור האר"י קול יעקב לר' יעקב קופיל (סליטה מקס"ד), וכ"ה בסידור האר"י לר' שבת (לצו מרכ"ו, קד ע"ג)¹⁵, וכן נראה מדברי הג"ר אלכנסדר זיסקינד בספרו יסוד ושורש העבודה (שער החמישי פרק שביעי) שמיד אחר תיבת "הרשענו" יש לומר ויעבור וי"ג מידות, ועיין שם בסוף הפרק. ובסידור האר"י לבעל התניא (צדיטשוב תרע"ג, דף קכז ע"ג) לא הדפיס כלל בקשת "מה נאמר" [ואף לא "אנשי אמונה" וכו'] רק "והוא רחום"]. הרי שכולם הבינו את דברי הפרי עץ חיים כפשוטו.

והנה זה ברור שבמקום שיש סתירה מפורשת בין שער הכוונות ובין פרי עץ חיים הרי שנוסחת שער הכוונות היא המדויקת ועליה סומכים, וכמ"ש החיד"א בשם הגדולים (עין רמ"ו), וז"ל: וזה שלושים שנה ויותר שיצאו לאור שמונה שערים מסודרים מבין הרח"ו, ועליהם יש לסמוך וכו', ולכן הרוצה ללמוד בספרים היותר מדויקים ילמוד שמונה שערים וכו'. עכ"ל, ע"ש. וכן כתב בליקוטים בסוף ספר מראית העין (ס"ט) וז"ל: הן אמת שכן נמצא בפע"ח, אמנם כבר נודע שעיקר הנוסח המוסכם הוא גירסת שעה"כ. עכ"ל לעניננו. וכדברי החיד"א כתבו הרבה אחרונים. ועל כן יש לומר כמו שכתוב בשער הכוונות שבשני וחמישי אומרים: אל מלך ויעבור, אנשי אמונה אל מלך ויעבור, תמהנו מרעות אל מלך ויעבור, אל תעש

¹⁶ רק זאת אעיר, דלדידן גם בתענית ציבור יש להוסיף נוסח "מה נאמר" לפני "והוא רחום", וכפי שהדפסנו בסידור "עוד יוסף חי".

¹⁵ אלא דשם לא נדפס "אל מלך ויעבור" לאחר "מה נאמר". ומה שנדפס שם רק "יהי רצון" בלי "מה נאמר", כנראה שהוא טעות המדפיס.

הרב אילן טלקר

רכסים

חיוב נשים ואנשים בספיה"ע וברכת הלבנה והאילנות

ובסנהדרין פ"ה אמרי' על ברכת הלבנה הני נשי דידן נמי מברכי משמע קצת דמברכין, ואפשר דלאו דוקא³ נשים אלא לישנא בעלמא נקט. עכ"ל. וכ"כ גם המ"ב דחשיב ז"ג. והנה אין בירור מדברי השל"ה אם הנשים רשאיות להחמיר ולברך או לא, דאיהו רק כ' ליישב מנהג הנשים שלא לברך, וכ' שמתרחקות משום הבושה, אך לא כ' שאסור להם לברך מטעם זה. ועי' גם במ"ב שכ' רק שנשים אינן צריכות לברך ברכה זו, ולא כ' שאסורות. ואדרבה בביה"ל כ' דמוכח מהש"ס שמנהג הנשים היה לברך ברכה קצרה בשם ומלכות. ע"ש. ומיהו עי' בדברי ר' צדוק הכהן מלובלין בספר הזכרונות מצות קידוש החודש פרק ה' שכ' דאין לנשים להחמיר כלל בזה על עצמם לברך אף בלי שם ומלכות מפני שהם גרמו פגם הלבנה בחטא חוה. וכ"כ גם באורל"צ ח"ג פ"ד ה"א. אבל בשו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' ל"ד לאחר שהביא את דברי השל"ה וביארם, סיים וכ': ודע כי טעם זה לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל ולא נמצא בדבריו מניעה לנשים בברכת הלבנה. עכ"ל. ועי' בדרכי משה באו"ח סי' תי"ז ותכ"ו במה שכ' בשם האו"ז. ולדבריו שם נלענ"ד דמתאים מאוד שנשים יברכו ברכת הלבנה. ע"ש. ובחזו"ע חנוכה (עמ' שט"א) כ' דאע"פ שלא

א. איתא בסנהדרין (מג.) אמר ליה רב אחא לרב אשי: במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים, אמר ליה: האי – נשי דידן נמי מברכי. אלא כדרב יהודה. דאמר רב יהודה: ברוך [וכו'] אשר במאמרו ברא שחקים... ברוך אתה ה' מחדש חדשים. ע"כ. ולכאורה מבואר מזה לפום ריהטא דנשי נמי מברכי ברכת הלבנה עכ"פ בנוסח קצר. וכך פסק המאירי שם דנשים שאינן יודעות לברך את הנוסח הארוך מברכות בא"י אמ"ה מחדש חודשים. ועי' גם במהרש"א בח"א שם שמבואר שלפי שני פירושו בגמ', אשה טהורה¹ יכולה לברך בשם ומלכות. וכן משמע בביה"ל בריש סי' תכ"ו. ולפ"ז צ"ב אמאי נשי דידן לא מברכי כלל?

ב. וכ' המג"א בריש סי' תכ"ו: דנשים פטורות – דמ"ע שהז"ג הוא ואף על גב דהם מקיימות כל מ"ע כגון סוכה מ"מ מצוה זו אין מקיימים מפני שהם גרמו פגם² הלבנה [של"ה] עמ"ש סו"ס רצ"ו.

¹ ע"ש שכ' דבימי טומאתה תברך בלא שם ומלכות. ויש מקשים ע"ז ממה שאמרו בבכורות (כו) "נדה קוצה לה חלתה" שהוא ודאי בברכה. ולענ"ד י"ל דמהרש"א ס"ל כשל"ה ומג"א דברכת הלבנה הוי ז"ג ופטורה מעיקר הדין. ורק בברכה כזו ס"ל למהרש"א שראוי לנדה להמנע כיון שאינה חייבת, אבל בברכה המחוייבת מודה המהרש"א דשריא בטומאתה.

² וכ' ע"ז הדברי יציב (או"ח ל"ז) שאין לזה מובן ע"פ הפשט שהרי הלבנה נתמעטה עוד לפני שנוצרה חוה, אלא מבוארים הם ע"ד הנסתר ואין לי עסק בנסתרות. עכת"ד. אבל בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן טו כ' לבאר ע"פ הפשט לפי דברי הלב ארי' (חולין ס:). ע"ש. ולענ"ד נראה דאפשר שכוונת השל"ה היא דחוה בחטאה קלקלה את כל הבריאה (כמו שכ' המסילת ישרים צפ"א שאלם צמעשו יכול להרים או להוריד את כל הצריהם), והיא בחטאה הגבירה את כח המסית בעולם כולו. ויצה"ר הזה התגבר גם על הלבנה וגרם לה לטעון טענת גאווה שאין שני מלכים יכולים לשמש בכתר אחד..אמנם יש להקשות ע"ז מרש"י בתענית (ס:) שהובא בע"י וכן מדברי התוס' ברי"ה (ס.). ויש ליישב אך אכמ"ל. ועי' ברשב"א בתשובות

מכת"י סי' שס"ט ובחתם סופר בספרו תורת משה (הפערט פר' צלק עמ' קיט) שנראה דלא ס"ל כשל"ה, אך י"ל.

³ אלא ר"ל עמי הארץ, כ"כ מחצית השקל בביאור כוונת המג"א. וכ' ע"ז האגרות משה חושן משפט חלק ב סימן מז דאינו נכון כלל דע"ה אין עושין מעצמן כלום אלא מתפללים ומברכין כמו ששומעין מן החכמים ואם לא שמעו נוסח ברכה ע"ז לא יברכו כלל. ע"כ. גם בשו"ת האלף לך שלמה חלק או"ח סי' קצ"ג מיאן בזה וכ' וכי דרך נשים לו לדבר דרך קנתור והיתול. עכ"ל. ועי' בשו"ת חכם צבי ליקוטי תשובות סימן קמ"ו שהובאו שם דברי הגר"י מילר בשו"ת סי' קי"א מש"כ ליישב דברי השל"ה שלא תקשי ליה מהגמ' הנ"ל.

ראינו שנשים יברכו ברכת הלבנה, מ"מ ראוי ונכון שישמעו מאיש ויכונונו לצאת ידי חובתן⁴.

ג. האם ברכת הלבנה והאילנות היא מצוה שהזמן גרמא?

והנה המהרש"ק בחכמת שלמה סי' תכ"ו וכן בתשובתו (נש"ת האלף לך שלמה או"ח סי' קל"ג) תמה על השל"ה והמג"א שנקטו ברכת הלבנה חשיב ז"ג, וטען דמ"ע שהז"ג לא הוא רק אם גוף המצוה שייך בכל יום בשנה ואין מניעת קיומה רק מכח הזמן בזה נחשב מ"ע שהז"ג אבל בלבנה אין המניעה מכח הזמן רק מכח גוף הלבנה שאינה מתחדשת רק מחודש לחודש ול"ש לברך אחר שכבר הולכת וחוסרת והוי כאלו לא הי' לבנה מעולם כיון שהמצוה היא לברך על חידושה, וא"כ אין המניעה מכח הזמן ולכך ל"ש לומר דהוי מ"ע שהז"ג. ודמי לברכת שהחיינו⁵ על פרי שמצוי רק בקיץ שודאי לא חשיב ז"ג לפטור הנשים. עכת"ד. וכיסוד דברי המהרש"ק מצאנו בעוד אחרונים לגבי מצוות אחרות, כמבואר להלן.

ביכורים – שנינו במסכת ביכורים (א, ה) דנשים מביאות ביכורים ואינן קוראות כיון שאינן יכולות לומר האדמה שנתת לי. וכ' הטורי אבן במגילה (כ): וז"ל: וכ"ת אפי' למאי דפי' דמקרא ביכורים נוהג נמי בלילה אפי' תקשי ל"ל קרא לפטור אשה ועבד מאשר נתת לי. הא מ"מ ה"ל מ"ע שהז"ג דנשי' פטורות. דהא תנן בפ"ק דביכורים מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. לק"מ דולטעמיק הא מן החנוכה ואילך אינו מבי' לגמרי. כדתני' בספרי ומייתי לה בפ"ב דפסחים (דף ל"ו) מקרא דכתיב אשר תביא מארצך כל זמן שמצויין על פני ארצך שלא כלו לחיה מן השדה. ואמאי אשה ועבד מביאין הא ה"ל מ"ע שהז"ג. אלא מאי אית לך למימר דלא מיקרי מ"ע שהז"ג אלא מצוה שאינו נוהג בכל זמן מצד עצמו כמצו' שיש ימים מיוחדים למצותן. א"נ

⁴ דטעם השל"ה אפשר לסמוך עליו רק אם נימא שהוי ז"ג ופטורות מעיקר הדין. אך אם לא הוי ז"ג (כמו שיזכר לקמן) וחייבות מעיקר הדין, אין בכח טעם השל"ה לפטורן.

⁵ עי' באגרות משה חו"מ ח"ב סי' מ"ז אות ב' במש"כ לדחות ראיה זו.

שאינו נוהג בלילות אלא בימים לחוד מגז"כ. אבל הא דמן חנוכה ואילך אינה זמן הבאה אינו מצד עצמן של הימים שגורמין שאינן בני הבאה. אלא דבר אחר גורם להם שאין מצויין על פני השדה ולא פוטרן הכתוב מן הבאה מצד עצמן של הימים אלא מפני דבר אחר. ואלו הי' מצויין עוד על פני השדה הי' הימים בני הבאה. וה"נ הא דמן החג אינו זמן קריי' אינו מצד עצמן של ימים. אלא ד"א גורם להן. דרחמנא אמר ושמחת בכל הטוב דהיינו בזמן שמחה כדאמ' בפ"ג דפסחים וזה אינו אלא בזמן קצירה ולקיסטה שאדם שמח במעשיו. ואילו היו זמן קצירה ולקיסטה אחר החג נמי היו הימים מצד עצמן בני קריאה. הלכך לאו מ"ע שהז"ג הוא. עכ"ל. והסכים לדבריו גם הגרעק"א בפירושו למשנה בביכורים (פ"א אות ו'). ותנא דמסייע לדבריהם הוא הרמב"ן בקידושין (לג): שכ' בהדיא דמצות ביכורים לאו ז"ג היא ונשים חייבות בה. אמנם החינוך (מ' נ"א וממ"ט) כ' דנשים פטורות מה"ת. וכ' המנ"ח (סוף מ' נ"א) דנראה דס"ל דהוי מ"ע שהז"ג.

ברכת החמה – כ' החת"ס בשו"ת או"ח סי' נ"ו דברכת החמה חשיב ז"ג כמו שכ' השל"ה והמג"א לגבי ברכת הלבנה. אלא שתמה אמאי בכל זאת אינן מברכות אע"פ דפטירי כמו שמברכות על שאר מצוות שהז"ג לדעת הרמ"א, והרי לא שייך הטעם שכ' השל"ה בלבנה⁶. וסיים החת"ס דמ"מ מה דנהיג נהיג ומה דלא נהיג הבו דלא לוסיף עלה, ושעדיין צ"ע. אבל בשו"ת חכם צבי ליקוטי תשובות סימן קמ"ו הובאו דברי הר' יהודה מילר זצ"ל שנראה

⁶ עי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן טו שהבאנו בהערות לעיל שכ' וז"ל: ובהנ"ל יונח לנו מה שלא נהגו הנשים לברך ברכת החמה ג"כ, ול"ק מש"כ החת"ס דהטעם הזה ל"ש בברכת החמה, דלפי הנ"ל היינו טעמא דלבנה, היינו טעמא דחמה, דאלמלא גרמת האשה לחטא אדה"ר לא הי' נגזז אור שבעת ימי בראשית, ולא הי' צריך למעט אור הלבנה, ושייך טעם השל"ה גם בברכת החמה, כן י"ל בדרך אפשר עפ"ד הלב ארי' הנ"ל. עכ"ל. וכעין זה כ' גם בשו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן צ"ז. ואחרונים רבים כ' ליישב דהנה המג"א הנ"ל רמז למש"כ בס' רצ"ז לענין הבדלה שאם הברכה היא המצוה ואין שם עשייה כלל, בזה אין הנשים רשאות לברך. ע"ש. לפי זה הוא הדין לברכת הלבנה והחמה שאין הנשים רשאות לברך.

טובה והנאה לכל האנשים והנשים, ולכן מסתברא דנשים נמי חייבות בהו וכמו בברכות השחר שדעת המשנה ברורה בסימן ע' דנשים חייבות בהן, ולכן נראה שנשים מברכות ברכת האילנות. עכת"ד.

ספירת העומר – כ' הרמב"ם בפ"ז מתמידין ומוספין הכ"ד דנשים פטורות ממצות ספירת העומר. וכ' שם הכס"מ דהיינו טעמא משום דהוי מ"ע שהז"ג. אבל הרמב"ן בחי' לקדושין (לג:) כ' דאשה חייבת בספירת העומר דלא הויא ז"ג. ע"ש. ורבים נתקשו בדברי רמב"ן אלו. ועי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' ה' שר"ל שיש טעות המדפיס בדברי הרמב"ן. ע"ש. אמנם בספר שיטת הקדמונים לב"ק בסוף הספר (עמ' של"ה) נדפסה שם תשובת מהר"ם חלאוה בשם אביו שאמר בשם הרמב"ן דסה"ע לא הויא ז"ג ונשים חייבות בה. וביאר המהר"ם חלאוה דטעמו של דבר משום שסה"ע עצמה לא תליא בזמן אלא תליא בקרבן העומר שהוא תלוי בזמן. עכת"ד. וכך ביאר גם הדברי יחזקאל (סי' מ"ה אות ד') את דברי הרמב"ן. וכ"כ גם בשו"ת אור לציון חלק ג פט"ז בהערה ב' (עמ' קע"ח ד"ה ולאנ), דאף שהקרבן תלוי בזמן, אין לפטור נשים אלא דומיא דתפילין שהמצוה עצמה תלויה בזמן. וע"ש באורל"צ בהלכה ח' ובהערה שם (נעמ' קפ"ג) שכ' דנשים מבנות ספרד לא יברכו על סה"ע כיון שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, כמבואר בדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תמידין ומוספין הלכה כ"ד ובכס"מ שם. לדעת מרן אין הנשים רשאיות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא. ומן הראוי שהנשים לא תספורנה כלל ספירת העומר, ואף בלא ברכה. ומשום שעל פי הסוד אין לנשים מקום כלל לספירת העומר. עכת"ד. ועי' בחזו"ע הלכות יום טוב (עמ' רכ) שכ' דנשים פטורות ממצות סה"ע כיון שלרמב"ם והמאירי ועוד כמה ראשונים הויא מ"ע שהז"ג, ומ"מ רשאיות לספור אם ירצו אך אינן רשאיות לברך. ושם בהערה הביא הרב את דברי הרמב"ן שס"ל דסה"ע לא חשיבא ז"ג, וציין לדברי המהר"ם חלאוה והדברי יחזקאל שדנו בדברי הרמב"ן.

וראיתי בספר שרידי אש על מסכת קידושין סימן יז שכ' לבאר דברי הרמב"ן וז"ל: ולענ"ד הוא פשוט, שמצוה שהזמן גרמא היא מצוה שיש לה זמן

מדבריו שברכת החמה חשיב ז"ג אלא שרשאיות לברך כיון דבזו הברכה לא נזכר שום דבר בפגם הלבנה. וכ' שהחכ"צ הסכים לדבריו.

ולעומתם הרבה אחרונים כ' ע"פ סברת הטורי אבן והמהרש"ק הנ"ל דברכת החמה לא חשיבא ז"ג כיון דתליא בתופעה ולא בזמן. וכ"כ גם בשו"ת יבי"א ח"ה או"ח סי' ל"ו וז"ל: שאין ברכת החמה נחשבת למ"ע שהז"ג, וכמ"ש הגאון מהרש"ק⁷ ומהרי"ל דסקין⁸ לגבי ברכת הלבנה, וממילא הנשים חייבות מן הדין לברך ברכת החמה. עכ"ל. ובחזו"ע ברכות עמ' תפ"ה כ' די"א דנשים חייבות בברכת החמה, וי"ת. והלכה כדעה א' שחייבות, אלא טוב יותר שישמעו מאחר. עכת"ד. ובאור לציון ח"ג (פ"ד ה"א) הביא את פלוגתת המג"א והמהרש"ק לגבי ברכת הלבנה אי חשיב ז"ג. וכ' דהכא אף אם ננקוט דהוי ז"ג מ"מ רשאיות לברך כיון שהוי ברכת השבח וההודאה.

ברכת האילנות – כ' בחזו"ע ברכות עמ' ת"ס דנשים חייבות בברכת האילנות כיון שאין זו מ"ע שהז"ג. וזאת ע"פ סברת הטו"א והמהרש"ק הנ"ל. ע"ש. ובאורל"צ ח"ג (ו' א') כ' דנשים מברכות ברכת האילנות מהטעם שמברכות ברכת החמה. וכ"כ גם בספר תשובות והנהגות כרך א סימן קצ' כ' דאפילו אי נימא דמצות עשה שהזמן גרמא אינה רק באופן שהזמן הוא גורם החיוב, אלא גם כשתלוי במציאות הבאה בזמן מסוים (ועי' נספח דברי יחזקאל סימן מ"ה שמוכח שמקריב זו נמלקו זוהי הראשונים ע"ש) מ"מ נראה דיתכן דהוי בכלל ברכות השבח הדומות לברכת הנהנין דהרי זו ברכה להבריא המתחדשת שהוא

⁷ עי' בהליכות שלמה פסח (עמ' לג) שנראה מדבריו דהכא גם לסברת המהרש"ק חשיב ז"ג. ע"ש בביאורו. וכ' דנשים לא נהגו לברך ברכה זו.

⁸ ודע דיש כאן אי דיוק קל, דהמהרי"ל דיסקין בקונט' אחרון סי' ה' אות כ"ו כ' דברכת החמה לא חשיבא ז"ג משום סברת הטו"א והמהרש"ק הנ"ל. אבל ברכת הלבנה חשיבא ז"ג לדעתו כיון שאי אפשר לברך אחר מחצית החדש אף על פי שהלבנה במילואה. ע"ש. ועי' במנחת אשר ספר שמות סי' ט"ו שדחה טענה זו ואמר דהברכה נתקנה על לבנה בחידושה ולא על לבנה במילואה, ומ-ט"ז בחודש ואילך כבר אינה מתחדשת וגדילה. ע"ש. וכנראה מהריל דיסקין ס"ל דכל שהיא במילואה מקרי בחידושה ודוק.

החמה מוכח דנקט כשיטת הטו"א והמהרש"ק דכה"ג לא חשיב ז"ג, ומאידך ממה שפסק לענין סה"ע דחשיב ז"ג משמע לכאורה דלא ס"ל כטו"א דהא לטו"א כה"ג לא חשיב ז"ג כיון דהספירה תלויה בקרבן ולא בזמן וכמו שכ' המהר"ם חלאוה. ועוד יש להקשות דמדברי הרמב"ם מוכח דסה"ע הוי ז"ג כמש"כ הכס"מ וא"כ מוכח לכאורה דלא ס"ל כטו"א, וא"כ צ"ב היאך פסק הרב דנשים מברכות ברכת האילנות וברכת החמה נגד שיטת הרמב"ם ודעימיה ולא חשש לסב"ל.

ומיהו באמת לק"מ דהנה כ' החזון יחזקאל בקידושין (א, ט) והאורל"צ (מ"ג עמ' קע"ט) דאין הכרח לומר דהרמב"ם לא ס"ל כיסודו של הטו"א, כיון די"ל דהרמב"ם ס"ל דהספירה אינה תלויה כלל בקרבן העומר אלא בזמן. והכי מוכח שהרי הרמב"ם פסק בפ"ז מתמידין ומוספין הכ"ב דסה"ע נוהגת מה"ת גם בזמן הזה אע"פ שאין לנו קרבן העומר. ומוכח מזה כנ"ל דמצות הספירה אינה תלויה בקרבן. ודוק.⁹ עכת"ד. והשתא אתי שפיר כל דברי החזו"ע שפסק לענין ברכת האילנות וברכת החמה ע"פ הטו"א ומאידך לענין סה"ע חשש לשיטת הרמב"ם ודעימיה דחשיב ז"ג. (ועי' נהפ"ק שכתבנו שלפי גילויים של המהר"ם חלאוה והדברי יחזקאל צרמנ"ן, גם הרמב"ן יודה דזמן הזה הוי ז"ג). ועוד יש לישב את דברי החזו"ע ולומר דאע"פ שדברי המהר"ם חלאוה דומים וקרובים לדברי הטו"א מ"מ יש מקום לחלק ולומר דהטו"א אפשר שלא יודה לדברי המהר"ם חלאוה ושפיר חשיב ז"ג כיון שסוף סוף הספירה

קבוע, הזמן הוא המסגרת של המצוה, כמו מצוה, לולב וסוכה וכו', משא"כ בספירת העומר, שהזמן הוא עצמותו של המצוה, הוא מחוייב למנות אותם הימים שבין פסח לשבועות, ולא שייך לומר על זה מצוה שהזמן גרמא, ודו"ק כי עמוק הוא, והרבה יש לי להאריך בזה. עכ"ל. וכיוצא בזה כ' גם הגאון ר' אשר וייס שליט"א במנחת אשר חומש שמות סי' ט"ו, דגדר המצוה הוא לספור את הימים שבין פסח לעצרת, וא"כ המניעה לספור בזמן אחר הוא משום שימים אלו אינם בנמצא בזמן אחר ודמי לסברת הטו"א בבכורים והגרש"ק בלבנה.

ולכאורה יש להקשות על שיטת המהר"ם חלאוה הטו"א והאחרונים דעימיה שלדבריהם תקשי אמאי אמרו בברכות (כ:): מצות קידוש חשיבא ז"ג והא הקידוש תלי בשבת, והשבת אינה מצויה תדיר כדי לקדש אותה, ודמי לכאורה לביכורים ולבנה וסה"ע. ומיהו באמת לק"מ דהנה כ' הרמב"ם בספר המצוות מ' קנ"ה דגדר מצות קידוש הוא לומר דברים שנזכר בהם גודל יום השבת ומעלתו והבדלו משאר הימים. וכעין זה כ' גם בפכ"ט משבת ה"א. ע"ש. ולכאורה מצוה זו אפשר לקיים גם בשאר ימי השבוע וא"צ לקדש דוקא בשבת. ותדע שהרי לדעת הרמב"ם אין מצות תוספת שבת מה"ת ואפ"ה יכול לקדש סמוך לשבת כמ"ש שם בהי"א אע"פ שהוא חול, וא"כ יכול לקדש גם באמצע השבוע, ובכל זאת התורה חייבה לקדש בשבת או בסמוך לה, ולכן שפיר חשיב מ"ע שהז"ג. ומיהו אכתי לא אפריק מחולשא, דהנה לפי דברי הרמב"ן בפרשת יתרו על הפס' "זכור את יום השבת לקדשו" משמע דמצות קידוש השבת הוא דומיא דמצות קידוש היובל והחודש דבעינן לקדש השבת בהזכרה. ע"ש. ולפי המפרשים הנ"ל כל כה"ג לא חשיב ז"ג כיון שהמניעה לקדש בשאר ימים היא משום שהשבת לא נמצאת בשאר ימים. ודוק. ומיהו נראה דגם לרמב"ן אין כאן הקדשה ממש שהרי שבת קדושה וקיימא ולא דמי ליובל וקדוש החדש, ומה שדימה הרמב"ן הדברים הוא רק לענין שיש לקדש ע"י הזכרה בדיבור. ולפ"ז גם לשיטתו יכול לעשות הקידוש בשאר ימי שבוע, ולכן מקרי ז"ג.

ד. ויש לעיין בשיטת הרב חזו"ע דהנה ממה שפסק דנשים רשאיות לברך ברכת האילנות וברכת

⁹ והנה הגרצ"פ זצ"ל בספרו מקראי קדש פסח ח"ב (סי' ר"ז נחמ"ס) הביא את דברי הגר"י ירוחם פישל פרלא שכ' כנ"ל לתלות את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בשאלה אם סה"ע תלויה בהבאת העומר או לא. אבל הגרצ"פ הסתייג מזה כיון שרוב הפוסקים ס"ל דסה"ע תלויה בקרבן העומר ולכן מצות סה"ע היא רק דרבנן בזמן הזה, ומאידך רוב הפוסקים כ' דנשים פטורות מסה"ע משום דהוי ז"ג. אלמא חזינן דלא תלי זה בזה. עכת"ד. ולענ"ד ליישב דבזמן הזה דלית לן קרבן העומר ודאי שהמצוה דרבנן של סה"ע אינה תלויה בקרבן אלא בזמן, וא"כ גם הרמב"ן מודה דהאידינא היא ז"ג ונשים פטורות ממנה. וכל דברי הרמב"ן מתיחסים רק למצוה דאורייתא של סה"ע. ודוק. ואף דאפ"ל דרבנן כעין דאורייתא תקון וחייבו את הנשים. מ"מ אין בזה הכרח ושפיר י"ל דלא חייבו חכמים את הנשים במצותם כיון שהאידינא היא ז"ג.

החודש, ואילו היתה הלבנה מתחדשת ואין עי"ז קידוש החודש לא היו מברכין עלה וכדמוכח בנוסח הברכה דהחתימה הוא בא"י "מחדש חדשים" וע"כ חשיב מצות עשה שהזמן גרמא דקדוש החודש בודאי תלוי בזמן, אבל ברכת האילנות שעיקרה שבח הבריאה המתחדשת באילנות, ואינה תלויה בזמן לא חשיבא מצות עשה שהזמן גרמא, וכמש"כ בחכמת שלמה (ה"ל). עכ"ל. אמנם יש להעיר שהמג"א בסי' תפ"ט סק"א נקט שסה"ע חשיבא ז"ג ולכאורה לשיטת הטו"א זה לא חשיב ז"ג כיון שהמצוה תלויה בקרבן העומר. ומיהו כבר כ' לעיל שאין זה מוכרח, ועוד כ' בהערה דבזה הזמן גם לרמב"ן היא מצוה שהז"ג. ע"ש.

עוד י"ל דמש"כ השל"ה דברכת הלבנה חשיבא ז"ג הוא משום מאי דכ' המהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (חלק א' סי' קנ"ג) דגוף ברכת הלבנה ברוך מחדש חדשים לא נחשב מ"ע שהז"ג כיון דזה שייך רק על לבנה בחידושה והוי מניעת הברכה מצד הלבנה שלא נתחדשה עד היום ולא מכח הזמן אבל ברכת אשר במאמרו וכו' שייך בכל יום ובכל שעה וא"כ כיון דשייך לברכה תמיד ואעפ"כ לא קבעוה רק בזמן חידוש לבנה שפיר נקרא ברכה זו מ"ע שהז"ג, ולכך ראוי לפטור בזה הנשים. וזה שהשיב לו על מה שא"ל דבמערבא מברכין מחדש חדשים א"ל ההוא נשי דידן מברכות כלומר דברכה זו לבדה שייכא אף בנשים דברכה זו לא הוי מעשהז"ג. אלא צריך לברך כדר"י אשר במאמרו וכו', דברכה זו שייכא על כל מעשה בראשית ואעפ"כ לא נתקנה רק בזמן חידוש הלבנה לכך שפיר הוי מעשהז"ג וזה ל"ש לנשים רק לאנשים. עכת"ד. (אצל נדעם המג"א אי אפשר לפרש כן שהרי איהו נזקק נלשון הגמ' ולא נחית לציאור האלף לך שלמה).

ודע דמהמאירי שכ' דנשים מברכות ברכת הלבנה אין הכרח דס"ל דברכה זו לא חשיבא ז"ג כטו"א. די"ל דס"ל דבמצות דרבנן אשה חייבת אע"פ שז"ג. וכמו שנראה מדברי רש"י בברכות כ ע"ב ודלא כתוס' שם. וע"ע במאור ישראל ח"א סוף עמ' פ'. ועוד אפשר דס"ל דברכות השבח אפשר לברך אע"פ שז"ג.

תלויה בקרבן שתלוי בזמן. משא"כ ביכורים וברכת החמה והלבנה שאינם תלויים בזמן כלל.

ומיהו אכתי קשה היאך פסק החזו"ע שנשים יברכו על החמה והאילנות בהתבסס על הטו"א, והרי מהתוס' במנחות (נ"ג: ד"ה יד) מוכח דלא ס"ל כיסודו של הטו"א שהרי כ' וז"ל: וא"ת ולמה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה תיפוק לי דמצות עשה שהזמן גרמא אם תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא כדאמר בפ' כל הפסולין (נח"ס נ"ג). דאפילו סמך בסוף הלילה תכף לעמוד השחר צריך לשחוט עדיין את התמיד תחילה שלא יהא דבר קודם לתמיד. עכ"ל. וכעין זה הקשו התוס' גם בקדושין (לו). ומזה הוכיח הדברי יחזקאל הנ"ל דהתוס' לא ס"ל כרמב"ן והתוס' רי"ד שהרי כאן אין הלילה גורם את האי סמיכה בו אלא ההלכה דתכף לסמיכה שחיטה ואפ"ה קרו לה התוס' ז"ג. עכת"ד. וכן מדברי החינוך (נ"א ותמ"ט) לענין ביכורים שהבאנו לעיל משמע דלא ס"ל כטו"א וכנ"ל. ובשלמא לאורל"צ דס"ל דברכת השבח רשאיות נשים ספרדיות לברך אף שז"ג, ניחא. אבל לשיטת החזו"ע דאינן רשאיות לברך אפי' ברכות השבח (עי' יצ"א ח"א סי' ט"ל וס"ט סי' י"א) תקשי כנ"ל דסב"ל.

ושמא י"ל דהרב התיר לברך כיון דמנהג הנשים הוא לברך על החמה והאילנות, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. ודוק.

ה. ודע דלענ"ד אין הכרח שהשל"ה והמג"א פליגי על יסוד דברי הטו"א והמהרש"ק. די"ל דס"ל דהלבנה מקריא בחידושה גם בליל ט"ז (וכמו שס"ל לכמה מחנכים שהוצאו זכניה"ג שאף ראוי לזכך אז מהאי טעמא. וכן ס"ל גם ליד רמ"ה. והוצ"ד צניה"ל), ונמצא א"כ שאע"פ שתופעת "לבנה בחידושה" קיימת גם בליל ט"ז אפ"ה הגבילו חז"ל את זמן קיום המצוה רק עד תשלום ט"ו יום מעת לעת מהמולד למחר, וחצי כ"ט י"ב תשצ"ג לרמ"א. וא"כ שפיר חשיב ז"ג כשופר ולולב. וזו אכן סברת המהרי"ל דיסקין (נקוטנס אמרן סי' ה' אות טו) שחילק בין ברכת החמה לברכת הלבנה.

ובספר תשובות והנהגות כרך א סימן ק"צ כ': מ"מ יתכן דדעת המגן אברהם דהטעם שתקנו לברך על לבנה בחידושה היינו נמי משום שע"ז מקדשין

כל אחד וחייב הוא ללכת לראות הלבנה ולברך. חדא דהנה כ' המג"א (מכ"ו) בשם המהרש"ל בתשובה (ס"ס ע"ו) שסומא חייב בברכת הלבנה משום שהיא על מנהגו של עולם, וגם לסומא יש לו הנאה ממנה שהרי אחרים נאותים לאורה ומוליכים אותו, דומיא דברכת המאורות שחייב בה מהאי טעמא. אלמא חזינן שברכה זו שונה גדרה משאר ברכות הראיה שהיא נתקנה על מנהגו של עולם. וגם החולקים על מהרש"ל י"ל דלא פליגי על עיקר הגדר הנ"ל אלא דס"ל שצריך לראותה בכדי לברך. ועוד הביא הרב ראה ממש"כ הביה"ל בריש סי' רי"ח (ד"ה מקום) לענין ברכות הראיה של מקום שנעשו בו ניסים לאבותינו והרים וגבעות וכדו' – דאם לא בירך בראיה הראשונה והלך משם וחזר וראה תוך ל' יום, דאינו מברך. ע"ש. ואילו לענין ברכת הלבנה פסקינן שאף שנראתה באמצע השבוע דוחה הברכה למוצ"ש בכדי לברך כשהוא מבוסס. וא"כ מוכח ששונה גדר ברכה זו משאר ברכות הראיה. עכת"ד.

ולענ"ד נראה לדחות דהנה כ' המשנ"ב (ס"ס רכ"ו) לענין ברכת האילנות שרשאי לברך אף שלא בירך בשעת ראיה ראשונה. ולכאורה יש לעיין מאי שנא ממש"כ המשנ"ב עצמו לענין ברכות הראיה שאינו רשאי לברך בתוך ל' יום אף אם לא בירך בראיה הראשונה. ולכאורה י"ל דשאני ברכת האילנות דיש בה התפעלות גם בראיה שניה ובפרט כשבאילן זה גופא התפתחו עוד הפרחים שראה כבר וגם נוספו אחרים, והשמחה עדיין קיימא. וכמו שכ' בשו"ת מהרי"ל (סי' קמ"ג) שהביא המ"ב. משא"כ לגבי שאר ברכות הראיה כגון מקום שנעשו שם ניסים לאבותינו וימים הרים וגבעות דאין התפעלות בראיה השניה שהרי אותו מקום נשאר בלא שינוי מאז הראיה הקודמת ולכן אי אפשר לברך. וכך ראיתי שתי' גם בספר הלכה ברורה חלק י"א (עמ' תכ"ט). ועפ"ז י"ל דלבנה דמיא לאילנות דיש חידוש והתפעלות גם בראיה שניה ושלישית כיון שהלבנה הולכת וגדילה הולכת ומאירה יותר ושפיר דמי לברך על ראיה שניה. אך אין מזה הוכחה דשונה גדרה משאר ברכות הראיה. וכשם שאינו מחוייב לצאת ולראות אילני דמלבלי כך אינו מחוייב לצאת ולראות לבנה בחידושה ודוק. אמנם מדין הסומא יש לכאורה ראיה לדברי הרב שחייב אדם לברך ברכת הלבנה.

ו. האם חייב אדם לברך ברכת האילנות והלבנה?
כ' התשובות והנהגות כרך א סימן ק"צ ועיקר הברכה נראה שאין זה חובה לחפש אילנות ולברך, שזהו רק מדת חסידות, אבל מדינא רק מי שראה חייב לברך, וכמשמעות לשון הגמרא בברכות מ"ג ע"ב דאיתא "האי מאן דנפיק" ביומי ניסן וחזי אילנא דקא מלבליי אומר ברוך שלא חסר וכו', ומשמעות הדברים דאין חובה לחפש אחריהם אלא שעל הרואה הוא מצוה לברך, ומדת חסידות הוא לחפש אחריהם לשבח ולהודות להשי"ת על הבריה המתחדשת וכמ"ש, ועפ"י סוד יש בזה תיקון לנשמות המגולגלים, ולנשים נראה שאין הידור לחפש ולצאת שכל כבודה בת מלך פנימה (עיין כעין זה נחתם סופר נסוגיא דכנחא גבי נר מנוכה) אבל אם ראתה תברך שאין לנו יסוד לפוטרם, ותברך בצינעא ולא בהמון עם ביחד, וכבר צווחו גדולי ישראל על מנהג תשליך שמתאספים נשים ואנשים ביחד, רק נשים בפני עצמן יברכו ויזכו לשכר ברכה חביבה כברכה זאת שתיקונה רב, ואין חיוב עליהו לצאת אבל אם רואה תברך ותזכה בכך וכמ"ש, ונאה הדבר ויאה לה לקיים גם מצוה זאת דברכה על האילנות. עכ"ל. ועי' מש"כ האגרות משה חו"מ ח"ב סי' מ"ז.

והנה ראיתי בספר מנחת אשר הנ"ל שחקר אם אדם חייב ללכת לראות את הלבנה ולברך. או שרק אם יראה יברך אך אינו מחוייב לחזור אחר ברכה זו. דהנה בשאר ברכות הראיה כימים הרים וגבעות ודאי שאינו מחוייב ללכת לראותם ולברך, אבל ברכה זו שהיא כקבלת פני שכינה אפשר שמחוייב הוא לצאת לראות הלבנה ולברך. וכ' הרב דנראה שנחלקו בזה האחרונים, דהנה איתא בשו"ת נו"ב מהדו"ק או"ח סי' מ"א מעשה בקהילה אחת שהיו באמצע קריאת המגילה ובא אחד והודיע שנתפזרו העננים וזורחת הלבנה. ופסק הנו"ב שיפסיקו קריאת המגילה עד שיצאו ויברכו על הלבנה ואח"כ ימשיכו בקריאת המגילה. ובספר יהושע סי' רמ"ד והשנות חיים סי' קל"א תמהו עליו היאך יניחו מצות מגילה שחייבים בה ויקיימו מצות ברכת הלבנה שאינם חייבים בה כיון שלא נראתה להם עדיין. וכ' המנחת אשר שנראה דפליגי בחקירה הנ"ל. וכ' הרב שליט"א להביא ב' ראיות לשיטת הנו"ב שמצוה זו רובצת על

סימן נד

הרב מאיר פנחסי

רב ק"ק "בני תורה" - דרכי דוד
ירושלים

אם יש לטעום מהיין בקידוש בבית הכנסת

לכבוד מערכת הקובץ החשוב המפרסם חידו"ת
נפלאים ומתוקים מדבש, ירחון "יתד המאיר".

ראיתי לנכון לפרסם הערה הלכתית שרבים לא
נזהרים בה, והיא במה שנתפשט לאחרונה בקהילות
רבות בארץ שבזמן שיש "קידוש" בבית הכנסת
מחלקים לכל הקהל מעט יין או מיץ ענבים בכוסות
חד פעמי, ומיד לאחר ברכת המקדש טועמים כולם
מהמזוג לפניהם, ואחר כך אוכלים ושותים, ויש
המהדרין עוד לטעום דווקא מכוס המקדש, ולענ"ד
אלו ואלו יצא שכרם בהפסדם, ויש להם לבטל
מנהגם.

יין פוטר כל מיני משקין

א. הנה הלכה רווחת דיין פוטר כל מיני משקה,
וכדאי' בגמרא ברכות (מ"א:), ובטש"ע (א"ח ס' קעז
ס"ג), והיינו במשקים הבאים שלא בתוך הסעודה,
דבסעודה בלא"ה אין מברכין כיון דפת פוטרתן,
וכמבואר שם בב"י.

והנה נחלקו גדולי האחרונים בהא דיין פוטר כל
מיני משקין, אם הוא דווקא בקבע לשתות יין,
והיינו כשיושב ושותה הרבה יין, או דלמא בטעימה
כל שהיא סגי, דהלבוש (ס' קעז סעיף ד') כתב
להאי דינא, דווקא בקבע. וכן דייק מדבריו העולת
תמיד (ס"ג), דאם לא קבע אינו פוטר שאר משקין.
וכן מבואר בנשמת אדם (ס' קעז ס"ה), דיין פוטר
דווקא בקבע לשתות ולא די בכוס אחד או שתיים,
ע"ש שהאריך להוכיח דין זה. וכן פסק בערוך
השולחן (שס סעיף ז'). וכדבריהם מוכח בכמה
ראשונים, ראה בחידושי הרשב"א (נרכס מ"ג) וז"ל,
והא דאמרינן יין פוטר כל מיני משקין לאו במשקין
הבאים בסעודה קאמר, דמשקין הבאים בסעודה
אינה טעונים ברכה כלל כדאמרן, אלא "בקבע"

עצמו לשתות קאמר, שאז טעונים ברכה אלא שהיין
פוטרתן. עכ"ל. וכדבריו מבואר במאירי (שס ד"ה
מה שציאלנו), ובנימוקי יוסף (שס).

אולם מאידך, רבים מהפוסקים חולקים וס"ל,
דאף בשתיית ארעי נפטרין המשקין, ומהם השיירי
כנה"ג (הג"י ס"י), וכ"כ הא"ר (ס"ג), השל"ה,
הדרך החיים (שס), והגר"ז (ס"י ד'). והב"ד ופסק
כמותם בשער הציון (ס"ה), דלא בעינן קבע. וכן
סתם במ"ב (ס"ג). אלא שכתב בביה"ל (שס ד"ה י"ן),
דגם לשיטת אלו הפוסקים, בעינן על כל פנים
שתייה כמלוא לוגמיו ואין להקל בלא זה, ואף
שלענין מצוות קידוש אנו מקילין וסוברים דשתיית
כולם מצטרף למלא לוגמיו וכפי שנתבאר בש"ע
(ס' רע"א ס"י יד'), היינו רק לענין לצאת יד"ח
קידוש, אבל לא לענין זה הטעימת משהו דלהוי
שיעור חשוב. והסיק הביה"ל, דלמעשה אם לא
שתה כמלא לוגמיו, יבקש מאחד שלא טעם מן הכוס
כלל שיפטרנו בברכה על המשקים. והניף ידו
שנית, בשער הציון (ס' ר"ח ס"ק ע').

ב. ונראה דיסוד ושורש מחלוקתם הוא, האם
חשיבות "המשקה" פוטר כיון דיין סעיד ומשמח,
ושאר כל המשקין נטפלים אליו וכדין כל שאר דיני
עיקר טפל, וכ"ז דווקא אם שתה בקביעות או עכ"פ
כמלא לוגמיו דהוא שיעור חשוב דמיתב דעתיה
דאדם, או דלמא חשיבות "ברכה" פוטר, ומשום
דקבעו ליין ברכת הגפן שהיא ברכה בפני עצמה,
ובזה נתעלה על פני כל המשקין. וראה בפרי מגדים
שכתב לתלות דברי המג"א (ס' קעז ס"ה) בחקירה
זו.

ג. ולפי האמור, כיון דלאחר עשיית הקידוש
הנוהג לשתות גם שאר משקאות קלים וחמים,
ושאר שתייה חריפה, אותם אלו שטעמו מן היין

הוא, והוא ראש לכל המשקין ולכן הוא העיקר והם טפלים לו. וכ"כ האור זרוע (סי' קנה) שעיקר משהוא הוא מן היין. ובודאי דמיץ ענבים אינו עונה להגדרה זו. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הובא בספר שבות יצחק (פ"א או' ז'), שמיץ ענבים אינו פוטר שאר משקין. ואע"ג די"ל לפי מה שנתבאר לעיל בדעת הרבה אחרונים, דכל שנקרא יין אית ליה חשיבות, וחשיבות ברכתו פוטרת שאר משקין, ולפי"ז גם מיץ ענבים בכלל דהרי נהגו לברך עליו הגפן, וכ"כ בספר חזון עובדיה – ברכות (עמוד עד). וראה עוד במג"א (סי' קעז סק"א), ובפמ"ג (שס). מ"מ אכתי מידי ספק לא יצאנו.

האם כוס של קידוש פוטר כל מיני משקים
(ה). ועוד ראיתי בעיוני בזו הסוגיא, לכמה מהפוסקים דס"ל דהא דיין פוטר כל מיני משקים, היינו דווקא אם בשותה להנאת שתייה, אבל כששותה לשם מצווה, כגון בקידוש והבדלה, אינו פוטר שאר משקים, וכ"כ מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו ח"ב (מא"מ סי' ז'), דאם אינו שותה רביעית לשם סעודה ואוכל אחר הקידוש כזית מזונות, אינו פוטר שאר משקים כיון שהשתייה היתה לשם מצווה ולא לשם הנאה, וה"ה שותה קפה לאחר כוס של ברכת המזון דאינו נפטר בברכת היין. גם בשו"ת בתי כהונה ח"ב (סימן א') אחר שהאריך בזה טובא, תפס כן למעשה. וראה עוד בספר גינת ורדים (מא"מ כלל א' סי' א'). וכן פסק החיי אדם (כלל נה או' ו'). והן אמת שהמג"א (סי' קעד ס"ק יא) כתב דפוטר, וכן דעת הביה"ל (שס ד"ה יין), והבן איש חי (ש"ר פר' נשא או' ז'), ולדינא סב"ל. מ"מ למה יעשה כן לכתחילה במקום חיוב מצווה, דשמא חיי ברכה על שאר המשקים ונמצא אוכל ללא ברכה.

האם המצווה לשתות מכוס הקידוש דוקא

(ו). ובפרט אחר שמבואר בפוסקים דמ"ש דמצווה מן המובחר לטעום מכוס של קידוש, היינו דווקא כשטועמים מכוס ברכה של המקדש, אבל בלא"ה אם אין בכוסם רביעית יין, אין לטעומה זו שום מעליותא, וכן מבואר ברא"ש (פ"י דפסחים סי'

הכניסו ראשם בסלע המחלוקת הנו', והגם שלמעשה אם כבר טעמו אפילו כל שהוא, אין להם לחזור ולברך על שאר משקים, מחמת ספק ברכות להקל, וכהכרעת המ"ב (סק"ג), הגינת ורדים (מא"מ כלל א' סי' א'), הבא"ח (ש"ר פר' נשא או' ה'), כה"ח (שס), שו"ת אור לציון (פ"כ או' ט'), וכן העלה לדינא בשו"ת יחוה דעת ח"ה (סי' כ). והכי משמע מלשון הש"ע שפסק, דיין פוטר כל מיני משקין, ולא חילק בזה בין רב למועט. מכל מקום כיון דהטעמה מן הכוס אינה אלא למצווה מן המובחר וכמ"ש הש"ע (סי' רעא סעיף יד), עדיף טפי שלא יטעמו לבל יכנסו בספק ברכה, ואז יוכלו לברך בשופי על המשקאות שישתו, דהא מי ששמע קידוש ולא טעם מן היין אינו פוטר שאר משקין, וכמ"ש הגאון מליסא בסדור דרך החיים (דיני קידוש ס"ח), והב"ד למעשה המ"ב (סי' קעד סק"ק ג'), ובשעה"צ (סק"ט). וכן העלה בשו"ת בית שער (מא"מ סי' עה), ובשו"ת חלקת יעקב ח"א (סי' נה), ובס' חזו"ע – ברכות (עמ' עג), ודלא כהערוה"ש (שס סעיף ג') דנסתפק בזה. (ונראה דהצ"ח, דמשום שומע כעונה חשיב כאלו השומעים נמי שמו מהיין, וראה כע"ז בחזו"א או"מ סי' יט, ודו"ק).

גם מה שכתב הערוה"ש (שס סעיף ז'), דקידוש מיקרי קביעות, ולפי"ד אפשר דלכו"ע פוטר גם בטעימה כל שהיא שאר משקין, הנה מדברי המ"ב (סק"ג) והביה"ל (שס), משמע להדיא שלא כדבריו ושגם בקידוש נחלקו האחרונים הנו'. גם ראייתו מהתוס' ברכות (מג.), אינה מוכרחת, דשאני הכא דהקביעות דבעינן הכא הוא מדין עיקר וטפל וכמשנת"ל בדעת פוסקים אלו, ודו"ק. וכן ראיתי בשו"ת בתי כהונה ח"ב (סימן א' נסופו), שדחה להאי טענה שרצה רב אחד לומר, והעלה שכוס של מצווה לא מיקרי קביעות, עייש"ב.

האם מיץ ענבים פוטר שאר משקים

(ד). מה גם מאחר ורוב הבתי כנסיות אינם מחלקים לציבור יין אלא על "מיץ ענבים", הנה בזה נכנסים לעוד פלוגתא דרבוותא האם מיץ ענבים פוטר שאר משקין, די"ל דווקא יין פוטר וכמ"ש התוס' בברכות (מג. ד"ה א"ה), לפי שעיקר משקה

אם חייבים לטעום בשבת בבוקר מן הכוס

(ח). ומה שכתב בספר מועדים וזמנים ח"ג (סוף סי' רמג) בשם הגרי"ז סולבייצ'יק זצוק"ל, שאין השומע את הקידוש ביום יוצא ידי חובת קידוש אלא אם כן שומע ונהנה בטעימה מן היין, כיון דברכת הגפן בבוקר הוי ברכת הנהנין. ולפי"ד י"ל דשפיר יש חיוב למסובין לטעום מעיקר הדין ואינו מצווה גרידתא, ואף במקום ספק ברכות, דאל"ה לא יצאו ידי חובת קידוש.

אולם אי משום הא לא איריא, חדא, דמסתמא דברי הש"ע (סי' רעא סעיף יד) דכתב, דהטעימה היא רק למצווה מן המובחר, משמע דבין בקידוש היום ובין בקידוש הלילה דין אחד להם. ועוד, דהא כבר כתב הש"ע (סי' קסו סעיף כ), וברמ"א (סי' רעג סעי' ד), דיכול לקדש בשבת בבוקר לאחרים גם אם המקדש אינו טועם מן היין, ומשמע דהוי כברכת המצוות, דהא בברכת הנהנין קיימ"ל דאם אינו נהנה לא מצי להוציא חברו. וכן מפורש במג"א (סי' קסו ס"ק מא), ובמ"ב (שם ס"ק לו), דברכת הקידוש בשבת בבוקר הוי ברכת המצוות, ולפיכך יכול להוציא את חברו גם אם אינו טועם.

ואע"ג דאינו לגמרי ברכת המצוות, דהא כתב הש"ע (סי' רעא ס"ד) דאם היה יושב לסעוד וקידש היום פורס מפה ומקדש, ואם היו שותים יין תחילה אינו אומר אלא קידוש היום בלבד בלא ברכת היין. ואם נימא דהוי ברכת המצוות ונעשה כחלק מן הקידוש, למה לא יברך גם הגפן דהא ברכת הגפן שבירך קודם לכן היה קודם שקידש היום, ובשלמא אם הוי ברכת הנהנין, כיון שכבר בירך ולא הסיח דעת נפטר. אלא הגדר בזה כמ"ש הגר"ז (סי' רעג קונטרס סק"ז), והגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אול"צ ח"ב (פק כ' לו' ז'), דהוי ברכת הנהנין שבחובה.

ומ"מ גם לפי הגדרה זו שפיר י"ל, דאין המסובים חייבים לטעום, וכמ"ש הגאון הנצי"ב בספרו העמק שאלה (פרשת יתרו שאלתא נד) וז"ל: ולכאורה קשה שלפי מה שביארנו בדעת רבינו השאילתות והגאונים שעיקר קידוש היום הוא השתייה, א"כ

(ט) דבזמנם היו המסובים אווזים כוסות הראויים לברכה, ואינם פגומים, ובוזה איכא מצווה מן המובחר, כיון דאנו רואים כאילו כל אחד בירך על כוסו והוי כוס של ברכה, ע"ש. וכן הוכיח הרא"ש (פ"ז דברכות לו' טו) מההיא דירושלמי. וכן מוכח מהש"ע (סי' קל סעיף א', וסי' רעא סעיף טז) שכתב, דלא יטעמו המסובים קודם שיטעם המקדש אם הם זקוקים לכוסו, ששופך ממנו לכוסות שבידם "ריקנים" או פגומים אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש. וע"ע בגר"ז (סי' קל סעיף ה'). וכן ראיתי דמטו משמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הב"ד בספר אשרי האיש (שנת ת"צ פ"ז לו' יא), דאם אין המסובין שותים מכוס המקדש, אלא מוזגים מעט מהבקבוק לכוסות שלפניהם קודם הקידוש, אין בזה שום מצווה, דמצווה איכא רק אם מזגו כשיעור רביעית, לכוסות שלפניהם קודם הקידוש.

אם יש מצווה לטעום מזהיין שע"ג השולחן

ז. ואע"ג דבמה שהרבה נוהגים למזוג ישירות מהבקבוק לכוסם אחר הקידוש, יש בזה קצת מצווה, וכדמוכח מהט"ז (סוף סי' רעא), וכ"כ המ"ב (שם ס"ק עט), דאם עשה קידוש ונתברר לו שהיה בכוסו מים ולא יין, צריך לקדש מחדש, אלא כן היה מונח על השולחן יין בשעת הקידוש ודעתו היתה לשתות ממנו אחר כך, והכי מוכח בברכות (נא): דאמר רב נחמן לילתא, "כל האי נבגא דברכתא היא", ופרש"י, כל היין שבחבית ככוס של ברכה הוא שתי ממנו. ומוכח דברכת הקידוש חלה גם על היין שע"ג השולחן, וא"כ הכא נמי אם ימזגו המסובים אחר הקידוש מהבקבוק היין שהיה על השולחן לכוסם, הוי ככוס של מצווה דברכת הקידוש חלה על כל היין, מ"מ אפשר דהינו דווקא בחבית או בבקבוק שיש בו רביעית דאפשר לקדש עליו, משא"כ בכוס שאין בו רביעית, י"ל דליכא ביה מצווה כלל. ובפרט שדעת הט"ז לאו אליבא דכו"ע היא, ומהמג"א (שם) משמע דפליג על הט"ז וס"ל דחוזר ומקדש, וכ"כ להדיא המאמר מרדכי (סי' קכ), וראה עוד בשער הציון (סי' פו).

והטפל ברכותיהן שוות, וברכת העיקר היא גם ברכת הטפל, וכפי שכתב להוכיח החזו"א (א"ח סי' כח א"ו ט') מדברי התוס' ברכות (מד.). וא"כ אף שיכוון להדיא שאינו רוצה לפטור שאר משקים, כיון שבעצם הם טפלים, לא יעזור דעתו בזה. (ורק לדעה ששם ברכה חשובה של היין פוטרת, ולאו מדין עיקר וטפל אחיך עלה, אפשר דמהני כוונה שלא לפטור). ובלא"ה נראה דכיון דלא עבידי בטעימתם מצווה כפי שנתבאר (לעיל א"ו ה') חשיב גרם ברכה שאינה צריכה אם יכוונו להדיא שלא לפטור.

יין פוטר שאר משקין גם מברכה אחרונה
(י). והנה עוד יש לפקפק במנהג זה מצד אחר, דהנה קיימ"ל דיין פוטר שאר מיני משקים גם מברכה אחרונה, וכמבואר בש"ע (סי' רח סעיף טו), וברמ"א (סי' קעד ס"ג), והנה כשמחלקים יין בכוסות אין מדקדקין למזוג רביעית יין לכל אחד מהקהל, ועל פי הרוב מוזגים מעט, ובשער הציון (סי' רח ס"ק ט) נסתפק אם שתה יין פחות מרביעית אם פוטר שאר משקין מברכה אחרונה. ובלא"ה לכתחילה טוב להיזהר שלא לשתות כזית יין, והיינו כשליש רביעית, כיון דנכנס לספק פלוגתא גבי ברכה ראשונה, וכמבואר בש"ע (סי' רי סעיף א'). ולפי"ז יש עוד סיבה לצדד ולבטל מנהג זה. והלענ"ד כתבתי.

האיך אפשר להוציא השומעים במצווה מעשית כשאינם טועמים מן היין, ולא קשיא מידי, שזהו כבוד שבת שראש הבית שותה יין וכל בני ביתו יוצאים ידי חובה, וכן היתה תקנ"ח, וכיוצא בזה מצינו גבי נרות חנוכה שעיקר המצווה היא ההדלקה, וכל בני הבית יוצאים בהדלקת האחד מהם אף על פי שכולם חייבים בנר חנוכה. עכ"ל. וע"ע בספר תשובות והנהגות ח"א (סי' רסד) שכתב, דגם הרב מבריסק לא אמר דין זה להלכה אלא לחומרא, ושהמנהג בישיבות אינו כן. וע"ע בספר חזו"ע – שבת ח"ב (עמ' קסא).

אם מועיל כוונה שלא לפטור

(ט). והנה הגם שהיה מקום לומר דרשאים לטעום מן היין ולכוון להדיא שלא לפטור שאר משקין, ואין בזה משום גרם ברכה שאינה צריכה, לפי מה שכתב השדי חמד (מערכת ברכות סי' א' א"ו ד'), דכל שעושה כן כדי לצאת מדי פלוגתא, לא חשיב ברכה שאינה צריכה דאדרבה צריכה היא. וכן מוכח מהש"ע (סי' קעד סעי' ד') דכתב, דהמבדיל קודם נטילה יכוון שלא להוציא יין שבתוך הסעודה. וכ"כ הפר"ח (יו"ד סי' יט א"ו ח'), וראה עוד בפמ"ג (פמ"ה להל' ברכות א"ו י ד"ה מריש), מ"מ י"ל דכ"ז היינו בשאר ברכות שהם ספק ולא בעיקר וטפל, לפי שהטפל מקבל את ברכת העיקר, והוי עתה העיקר

פימן נה

הרב אליהו עבוד

מח"ס "הגיע זמן"

ריקודין מחולות וכלי זמר בסעודת מצוה בימי העומר

ריקודים ומחולות (מג"א ס). אמנם בסעודת אירוסין מותר לעשות ריקודין ומחולות כיון שזה סעודת מצוה (א"ר פמ"ג וכה"ס ס). ועכשיו שאין מקדשין אלא בשעת נישואין, מ"מ מותר לעשות שידוכים ולעשות סעודה אבל לעשות ריקודים ומחולות אסור, וכ"ש בשאר ריקודין ומחולות של רשות בודאי יש להיזהר (נאה"ט ומשנ"צ ס).

הנה נפסק להלכה שנוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג בעומר מפני שבאותו הזמן מתו תלמידי רבי עקיבא, אבל לארס ולקדש שפיר דמי (שו"ע סימן תל"ג ס"א). הטעם שמותר לארס שמא יקדימונו אחר, ומותר לעשות גם סעודת אירוסין, אבל לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור. ואף מי שעשה שידוכים אסור לו לעשות

בודאי שלא יביאו כלי זמר בברית מילה שנעשית בימי ספיה"ע (נטעי גבריאל שס).

וכן אלו שלא נוהגים בדרך כלל להביא כלי זמר ל"בר מצוה" כמנהג רוב האשכנזים (כמוצא נטעי גבריאל שס וש"ת מקדש ישראל פנ"ז, ותשובות והנהגות שס). בודאי שלא יביאו כלי זמר גם בבר מצוה שנעשית בימי ספיה"ע (אשרי האיש שס, נטעי גבריאל שס, ש"ת מקדש ישראל שס).

ואלו שלא נוהגים להביא כלי זמר ל"סיום מסכת", י"א שגם בימי ספיה"ע לא יביאו כלי זמר (הגר"ש וואזנר, הוצא בספר יומא טבא לרצנן עמ' עח). וי"א שבסיום מסכת גם מי שלא נהג עד כה לעשות סיום מסכת עם כלי זמר מ"מ יכול להביא כלי זמר לסיום מסכת שחל בתוך ספיה"ע, כיון ששמחת התורה אין לה גבול (אשרי האיש שס).

אמנם יש לציין שיש המחמירים לא לעשות ריקודין ומחולות [וכלי זמר] גם בסעודה שעושים אחר הקידושין [ואף שהוא סעודת מצוה], וכ"ש שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות (ש"ע הגר"ז סי' תנ"ג ס"א). ולפ"ז יש להמנע מריקודין ומחולות וכלי זמר גם בסעודה ובשמחה של מצוה כגון בהכנסת ס"ת ובסיום מסכת וכדו' (ע"פ ש"ת מנחת יצחק ח"א סימן קיא, והגר"ש וואזנר, הוצא בספר מצית לוי עמ' שמג, פס"ת סימן תנ"ג ס"ה). וצ"ע מה הטעם של השי"ע הגר"ז והרי מדברי המג"א הנ"ל [שהוא המקור לדין זה] מובא להביא שרק ריקודין ומחולות של רשות אסור? ויתכן שהבין בכונת המג"א שסובר שאף סעודת שידוכין ["תנאים"] הוי סעודת מצוה (כמ"ש המג"א בסימן תמד, הוצא במשנ"צ שס סקכ"ד). וס"ל להמג"א שאף שמותר לעשות סעודת שידוכים בימי ספיה"ע ויש בזה סעודת מצוה, מ"מ אין לעשות ריקודים ומחולות בימי ספיה"ע. [כיון שאף שהותר לעשות שידוך בימי ספיה"ע שמא יקדימונו אחר, מ"מ הריקודים והמחולות הוי רשות ואסורים (כמוצא במחלית השקל שס)]. והיעב"א.

ומבואר שכל האיסור בימי ספיה"ע הוא רק ריקודים ומחולות של רשות [וכ"ש כלי זמר שאסור (ערוה"ש שס, ש"ת מנח"י ח"א סימן קי"א)]. אבל ריקודים ומחולות של מצוה כגון בסעודת אירוסין [שהיו עושים בזמנם] מותר בימי הספירה (ש"ת קרן לדוד סימן קיט אות ב', ש"ת אול"ז ח"ג פ"ז ס"ב, חזו"ע הלכות יו"ט עמ' רנ"ט, הלכות חג צחג להר" קארפ עמ' ס' בשם הגרי"ש"א).

ולפ"ז מותר לעשות בימי ספיה"ע הכנסת ס"ת עם כלי זמר וריקודין ומחולות כנהוג דהוי שמחה של מצוה (הגר"ש אלישיב, הוצא בה"ל חג צחג שס, ובאשרי האיש ח"ג עמ' קלג. ש"ת קרן לדוד שס, חזו"ע שס, הליכות אצל ישראל פשר עמ' רטו).

וכן הנוהגים לעשות סעודת ברית מילה [ופדיון הבן] עם כלי זמר [כמנהג הספרדים (כמוצא נאות חיים ושלום סימן רסה אות כה, וכה"ח סי' תקס סקל"ד, וש"ת יחז"ל ח"ו עמ' קעח)] יכולים לנהוג כן גם בברית מילה בימי ספיה"ע משום שהיא סעודת מצוה (חזו"ע שס, הלכות חג חג שס).

וכן הנוהגים לעשות סעודת בר מצוה ביום שנעשה הנער בן י"ג שנים עם כלי זמר וריקודין ומחולות, יכולים לנהוג כן גם בבר מצוה שבימי ספיה"ע שהוא ג"כ שמחה של מצוה (ש"ת אול"ז שס, אשרי האיש שס, חזו"ע שס, הליכות אצל ישראל שס).

וכן מותר לעשות סעודת סיום מסכת עם כלי זמר וריקודין ומחולות בימי ספיה"ע שהוא שמחה של מצוה (חזו"ע שס).

אמנם יש אומרים שכל האמור שמותר לעשות ריקודין ומחולות וכלי זמר בסעודת מצוה בספיה"ע, הוא דוקא לאלו שדרכם לעשות כן תמיד אז יכולים להמשיך במנהגם, אבל אלו שלא נוהגים כן בדרך כלל כמו אצל רוב האשכנזים שלא נוהגים כלל להביא כלי זמר ל"ברית מילה" (כמוצא בסיפור היעב"ז וז"ר סימן תקנא, הוצא בש"ת יחז"ל שס. וש"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן קכו, נטעי גבריאל פנ"א)

סימן נו

יתדות - מכתבים הערות ותגובות

לקלם גבור בגבורתו | תגובה

י"ט באלול התשע"ד

ראיתי מה שהשיג עלי הה"כ נר"ו בגליון אלול עמוד 93 מדברי רב האי גאון בתשובות הגאונים שכתב גם "לקלם גבור בגבורתו". ואמנם מלים אלה לא הובאו בהרי"ף (רפ"ה דזרכות) בשם רה"ג, והם תמוהים. כי מה איסור לשבח גבור בגבורתו, ומקרא מלא "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך" (ועיין שנת דף סג ע"א). וכן דוד נשתבח בזה שהיה גבור חיל (שמואל א ט"ז י"ט). והרמב"ם בפיה"מ (אבות פ"א מ"ז) כתב ששבח הגבורה או הנדיבות הוא "מן החלק האהוב". ע"ש. ומה שדקדק עוד מלשון כלה רבתי "כגון דזמיר ביה ודעתיה על הרהור", לק"מ, והכוונה שאומר פסוקי שה"ש במנגינה ודעתו שהדברים כפשוטם ח"ו. וזהו בדיוק מה שאמרו בגמרא ועושה אותו כמין זמר, כלומר שיר של דברי חשק. והדברים פשוטים. ואכמ"ל.

נאמ"ן ס"ט. בני ברק.

בענין חלוקת ביצים ואפרוחים בין בעל תרנגול ובעל תרנגולת | תגובה

למערכת הירחון "יתד המאיר", שלום וברכה!

ראיתי את מאמרו של הרב חיים וידאל בגליון אדר תשע"ה, בענין חלוקת ביצים ואפרוחים בין בעל תרנגול ובעל תרנגולת, וכתב שלא ראה מי שדן בזה. והרחיב כיד ה' הטובה עליו.

רציתי לציין שנדון כיוצא בזה נדון בין גדולי הפוסקים, הלא המה רבי יונה נבון בתשובותיו נחפה בכסף ותלמידו הרחיד"א. התשובות מובאות בשו"ת נחפה בכסף ח"א ח"מ סימן ד' וה'. תשובת החיד"א נדפסה גם בתשובותיו שנדפסו בסוף ספרו יוסף אומץ, במהדורת ירושלים התשכ"א, סימן ז.

שם דן החיד"א לבקשת רבו, על ראובן שהניח עשר ביצים תחת כנפי התרנגולת שלו לדגירה, ובא שמעון והוסיף שם חמש ביצים שלו, ויצאו חמשה עשר אפרוחים. שמעון מבקש ליטול את האפרוחים שבקעו מביציו, וראובן טוען שהוא זכה באפרוחים, ואומר לשמעון ביצים הנחת, ביצים אתה נוטל.

ותוך תשובתו כתב החיד"א שאחרי כותבו כל הרשום למעלה, הראה לו רבו תשובה שלימה מכ"י רבי שבתי גארמיזאן, שעלה ונסתפק בדבר זה. ולאחר החיפוש מצאתי תשובה זו בספר משפטי צדק סימן קמה. [הוצאת אהבת שלום]. וע"ע בשו"ת חלקת יואב (מו"מ סימן י) על ראובן שזרע בשדה שמעון שלא ברשות, כיצד חולקים ביניהם.

והמעייין בנימוקי הפוסקים הנ"ל יראה כי מתוך דבריהם יש לפלפל גם בנדון השאלה של הרב הכותב הנ"ל, והרב הכותב שליט"א כיוון מדעתו לדבריהם ע"ש.

בברכת התורה, אברהם כהן, ביתר עילית.

הערות בעניני תפילה | תגובה לתגובה

א. בגליון חודש תשרי תשע"ה (עמ' 51) הגיב חכ"א נר"ו על מה שהעירתי בגליון אלול תשע"ד (עמ' 45) על דברי הגר"ש דבליצקי שליט"א. ובאות א' כ' הרב המגיב תחילה, שאף שהש"ע והגר"א מודים שאם כיוון בשעת הברכה לפשוט הבגד וללובשו אח"כ א"צ ברכה נספת, אפ"ה אין לעשות כן כיון שיש טועים וסוברים

שהדבר אסור לדעת הש"ע. עכת"ד. ולענ"ד אין לנו להמציא גזירות חדשות לאסור את המותר. ועוד שכל המעיין בדברי הגר"ש דבליצקי שליט"א בגליון תמוז ע"ד (עמ' 11) יראה שלא אסר מטעם החשש הנ"ל.

ואח"כ כ' הרב המגיב שאף שהמג"א והביה"ל והאחרונים כ' שדעת הש"ע שאם כיוון בשעת הברכה לפשוט הבגד וללבוש אח"כ א"צ ברכה נוספת, מ"מ אין הדבר מוסכם, ולדעת הא"ר (ת, סק"ד) והבני ציון ליכטמן¹ והחור"ב גם בכה"ג הש"ע מצריך ברכה כשחוזר ללבוש הבגד. עכת"ד. ולענ"ד אין שום הכרח לומר שהא"ר חולק על המג"א, ואדרבה מדציין הא"ר למג"א בשתיקה משמע קצת דמודי ליה. ומש"כ הא"ר על סע' יד דכשפשט הבגד אזדא לה המצוה, מיירי כשלא כיוון בשעת הברכה לפשוט וללבוש שוב אלא ללבוש פעם אחת בלבד וכמו שכ' המג"א, משא"כ בסע' יב שכיוון בברכה גם על הבגד השני. והשתא כיון שגדולי הפוסקים המובהקים נקטו שלש"ע א"צ לברך שוב, ודאי דשפיר דמי להתיר לעשות כן למי שמתקשה להניח תפילין בעוד הט"ג עליו.

ומש"כ הכותב שם בענין הכורסא, כבר ציינתי במאמר הקודם לדברי מרן היב"א זצ"ל בח"י סי' נ"ה אות ה' (עמ' נה:) שכ' דגם לדעת הזהר והמקובלים סגי בט"ק עבור הכורסא. ומה שהצריך האריז"ל ט"ג הוא רק למצוה מהמובחר.

ב. ושם באות ב' כ' הר' הנ"ל שאין לומר בפה בשמו"ע בקשות המיוסדות על הזהר. עכת"ד. ולענ"ד מי שהורה לומר בפה את הבקשה שנדפסה בסידורים בברכת "תקע בשופר" ס"ל דלא בחדא מחתא מחתינהו לכולהו תחינות ובקשות וכל ענין יש לדון לגופו עד כמה הוא קרוב לענין הברכה, ועד כמה הוא חיוני שכל אדם יתפלל עליו.

ג. ועל מש"כ באות ג' י"ל דהכל מודים שלפסוע ישר עדיף, אלא המחלוקת היא אם עדיף לפסוע ישר פסיעות קטנות או עדיף לפסוע לצד פסיעות כדבעי עקב בצד אגודל. וכיון שביומא מוכח שגם לצד חשיב דרך תלמיד להפטר מרבו, הכריעו הערוה"ש והגרשז"א זצ"ל בסברתם שיש להעדיף לפסוע לצד פסיעות כדבעי מאשר לפסוע ישר בפסיעות קטנות. ואחתום בברכת שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.

אילן טלקר, רכסים.

בענין ברכת גרעיני הפירות המתוקים | מכתב

לכבוד מערכת הירחון הנפלא "יתד המאיר" הנושא בעוז ובגאון את דגל התורה וההלכה, והפרט מפורש, ישר כח עצום על סיכום השיעור של מרן בטו"ט (נגליון יסן), אשר היה כמים צוננים על נפשנו הכמהה לעוד טיפה חדשה מתורתו הקדושה. ואשריכם שזכיתם אשר עוד בחיי מרן רבינו הגדול סמך ידיו עליכם בהרמת קרן התורה כהלכה, ושמח בפעלכם הנשגב למען עידוד הכתיבה. חזקו ואמצו, אל תראו ואל תערצו!

הנה הכריע מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א, בחזו"ע ט"ו בשבט, (עמ' קנג) וביב"א ח"ז (סי' לא), שעל גרעיני פירות המתוקים (כגון כמה ממניי המשמש), אם אוכלם לבד, מברך אדמה וברכת שהחיינו. ואע"פ שמרן (סי' רנ ס"ג) בב"י הביא בזה מח' תוס' והרא"ש, להרשב"א, שהם כתבו לברך העץ, והרשב"א כתב שאין לברך העץ, היות והגרעין טפל לפרי (ולא כתב שם מה יצק), ובש"ע פסק לברך העץ, אעפ"כ כיון שכתבו האחרונים שלדעת הרשב"א מברך אדמה, יש לברך אדמה ולאפוקי נפשיה מפלוגתא, ואומנם מרן החיד"א ועוד אחרונים כתבו שדעת הרשב"א לברך שהכל, וכתבו כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא שעל גרעינים כאלו יש לברך שהכל, מ"מ כיון שר"ד אבודרהם כתב להדיה בדעת הרשב"א שמברך אדמה, י"ל שאילו היו רואים דבריו החיד"א ודעימיה היו מודים לו. עכת"ד.

¹ עי' מש"כ בס' ח סע' יב או"ק ז. ויש לשאת ולתת בדבריו לאור דברי מרן היב"א בח"ג יו"ד סי' יז מאות ד' ואילך.

וחזי הוית להרה"ג ר' דוד יוסף שליט"א בספר הלכה ברורה שכתב, שיש להשיב על מה שכתב מרן ביבי"א הנ"ל, והביא מח' ראשונים בדעת הרשב"א עצמו, ולדעת המאירי והרשב"ץ (וכן משמע מהאורחות חיים וספר הפלגים), דעת הרשב"א לברך שהכל, ולפ"ז אין זה מוכרח שהחיד"א היה חוזר בו, ועוד שהחיד"א מלבד שבא לאפוקי נפשיה מפלוגתא, הכי ס"ל ג"כ להכריע ולפסוק כך להלכה, ומאחר שרבים מהאחרונים ס"ל כהחיד"א להלכה, כך יש לנהוג הלכה למעשה. ע"כ.

ולענ"ד אין זה מוכרח, ופסק מרן בחזו"ע חי וקיים, חדא, שהרי רוב הראשונים ומרן הש"ע פסקו לברך העץ, ואף אליבא דהרשב"א, הלא כתב ר"ד אבודרהם שדעתו לברך אדמה, ואף אלו האומרים שדעת הרשב"א לברך שהכל, מודים שבדיעבד יוצא יד"ח, ובכה"ג לא אמרינן סב"ל, כמו שכתב ביבי"א שם על האחרונים שפסקו לברך ברכת שהכל, "דנראה שפסקו כן נגד רוב הראשונים ומרן שקבלנו הוראותיו משום שחששו לכלל דסב"ל, ובאמת, דאי משום הא לא אירא וכו'". יעוי"ש. ורק צירף לסניף שהיה החיד"א מודה לרד"א, ובאמת עיקר סמיכתו היא על מש"כ שאין לחוש לאחרונים הסוברים שיברך שהכל מדין סב"ל, והרי רובא דרובא מהראשונים פסקו לברך העץ (ראה נמחלת המשנה צ"א ס), ואף המאירי והארחות חיים שכתבו שדעת הרשב"א לברך שהכל, לא הכריעו כוותיה (מלמד הרש"ץ שכתב "דברים נכונים ס"), ואף בדעת הרשב"א כתב רד"א שמברך אדמה, וכן פסק מרן שקבלנו הוראותיו, וכן דעת רוב האחרונים כמש"כ בחזו"ע שם, נהי דלא פסקינן הכי לכתחילה לברך העץ, אלא אדמה ולאפוקי נפשיה מפלוגתא, דיו לנו שנרד דרגה אחת לברך אדמה, ולא תרתי לברך שהכל. ועוד שאין זה מוכרח שהחיד"א בא להכריע לברך שהכל, אלא רק בא אלא רק בא לאפוקי נפשיה מפלוגתא, וכן נראה שהבין בדעתו מרן בחזו"ע שם, ואף שעוד אחרונים נמשכו אחר החיד"א, כנגד זה עומדים רבים מהאחרונים כדעת מרן לברך העץ, ולכה"פ אדמה, כמש"כ ביבי"א שם.

ע"כ נראה, שהעיקר כמו שכתב בחזו"ע שם, לברך על גרעיני פירות מתוקים "אדמה". (ולענין זרעם שהיינו י"ע עוד ע"ז, ואכמ"ל).

המתאבק בעפר רגלי מרן זתע"א. י, ששון, ירושלים.

מה שאמריקה מפנה לנו עורף הוא סימן לגאולה הקרבה ובאה | מכתב

עינינו הרואות היאך המעצמה הגדולה בתבל הלא היא אמריקה (אלות הצרים) שהיתה ידידה טובה המגינה על העם היושב בציון, כעת מפנה עורף כלפינו, והדבר אומר דרשני!

ונראה שהדברים מגיעים לדברי מהר"ם קורדוברו זצ"ל בפירושו אור יקר על ספר הזוה"ק (פרשת וירא שער ג סי' טו סוף עמוד נה) וז"ל, ויזדמנון כולוהו עממיא, שיעשו עצת שלום ביניהם, ויתהפכו לישראל להשמיד, מפני שהקימו להם מלכות, ותהיה עת צרה ליעקב, אמנם לא יבואו לשבר, אלא וממנה יושע. ע"כ. וכ"כ מהר"א אזולאי זצ"ל בפירושו אור החמה על הזוה"ק (צלאשית דף ט). וללא ספק שנבואה זו נאמרה על מלכות אמריקה שנהפכה לאויבת ישראל, ועושה שלום עם האירנים ודומיהם, החפצים להשמיד את העם היושב בציון, ה' ישמור ויציל.

גם האברבנאל והמלבי"ם ביחזקאל (פרק לח) כתבו שהנוצרים והמוסלמים יבואו להלחם עם עמ"י, והקב"ה יסובב שיעשה ביניהם מהומה, וילחמו איש באחיו, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אותם בחרב ובדם. ע"ש. ועיין עוד במלבי"ם יחזקאל (לז, יז), יואל (ד, ז), עובדיה (א, א), זכריה (יג, ז).

ובמדרש תנחומא (סוף פרשת קרח) אמרו גוג ומגוג, בגימטריא שבעים, שהם שבעים אומות. וע"ע בזוה"ק (ס"ז לז). [גוג ומגוג" (70), בגימטריא "זה באטום" (70) - הרה"ג יקותיאל אוהב ציון]. ונמצא א"כ שאף שמדינת אמריקה היא בכלל שבעים אומות שילחמו נגדנו.

וכך אמר גם הרה"ק מאפטא זי"ע פעם אחת: באחרית הימים ירצו אומות העולם להלחם זה בזה, אך יחשבו ויתבוננו שתצא מזה טובה לישראל, ויתאספו כולם להשוות החילוקים ביניהם, כדי שלא יצטרכו

להלחם, אך לא יעזור להם, בציצית ראשם יסחבום וכניסום לכך, עד שתבוא סופם. עכ"ל. וסיים: מותר לומר הדבר בשמי כשמוע מפי נביא. (הוצא נספר ילקוט אוהב ישראל עמוד קטו). ולפ"ז נראה שעם ישראל היושבים בארץ הקודש ינצלו ממלחמה זו, כי רק ארצות הנצרות והאיסלם יפגעו ממלחמת גוג ומגוג וכנ"ל, ולפ"ז היהודים הנמצאים באדמת נכר בין הנוצרים, יכולים חלילה להפגע, משום שקשה לצאת חי מתוך התבערה של מלחמה אטומית. וחכמי זמנינו מעוררים את היושבים בחו"ל לבוא לא"י, ודבר ה' אמת בפייהם. ויפה שעה אחת קודם.

ואם לחשך אדם שמא עדיין לא הגיע הזמן לקיום הנבואה הנ"ל, ואולי חלילה נגלה עוד הפעם מהארץ הזאת, אף אתה אמור לו: הרי מבואר בחז"ל בכמה מקומות שקבוץ גליות הוא חלק מתהליך גאולת ישראל, וכפי שהארכתי בזה בשו"ת ברכת יהודה (ח"ג ענייני שו"ס סי' יצ), ורבותינו מנו את כל הסימנים של עקבתא דמשיחא, וכולם התקיימו בדור זה. ולפ"ז על כרחך שקבוץ גליות שלנו אינו קבוץ זמני. וע"ע במלבי"ם (יחזקאל למ, ח) שביאר שם את הפסוקים, שאומות העולם יניחו את עם ישראל לצאת מתוכם ולהתיישב בארץ, וישבו לבטח כולם, שאין להם מלחמה עם שום אדם, ואין לאומות העולם שום טענה לבא עליהם, ואפ"ה יתאספו כל אומות העולם להלחם עם עם ישראל, והיא מלחמת גוג ומגוג. ע"ש. והוא ממש דברי נבואה למה שקורה איתנו בשעות אלו. וזה מראה בעליל שקבוץ גליות שזכינו לו כעת אינו קיבוץ עראי, אלא קבוץ של קבע, וכל זה בזכות ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו, כי לזרעך אתן את הארץ הזאת. (ומ"ש המלבי"ם שאומות העולם יניחו את עם ישראל לנאת מתוכם ולהתיישב בארץ, הוא דברי נבואה למה שקרה בא"ס לאחר השואה שהסכימו רוב אומות העולם לתת את הארץ הזאת לעם ישראל, וע"ע מ"ש נפרט זה בשו"ת ברכת יהודה (שס), ואף שכעת כל העולם נגדנו, הנה גם זה מבואר בדברי הנביא יחזקאל הנ"ל, שאח"כ אומות העולם יתחרטו בהם, ויבואו להלחם עם עם ישראל). גם דברי מהר"ם קורדוברו ומהר"א אזולאי הנ"ל שפתותיהם ברור מיללו שדבר זה יקרה לאחר שיקימו עמ"י מלכות, וללא ספק שהכוונה היא למלכות של זמנינו. וכל זה הוא סימן מובהק לגאולת ישראל הקרבה ובאה.

ומפורסם מכתבו של מרן ראש הישיבה הרב אלעזר מנחם מן שך זצ"ל שאמר שכל מעשיהם של אמריקה לטובת עמ"י אינו אלא אלא משום שכעת כדאי להם הדבר, וברגע שפני הדברים ישתנו, גם היחס שלהם ישנה. ע"ש. ואכן דבר ה' אמת בפיו, וכפי שעניינו הוראות היום את היחס השלילי של אמריקה כלפינו. ומאת ה' היתה זאת, כדי לקרב אותנו לימות המשיח, השתא בעגלה ובזמן קריב. אמן.

בברכה רבה, יהודה ברכה, ירושלים.

בענין ברכת האילנות על עצי ערלה | תגובה

א. בירחון ניסן תשע"ה (עמ' 45) כתבתי בענין ברכת האילנות על עצי ערלה, ושם בהערה ציינתי שבחזו"ע פסח שנדפס בתשל"ט דחה הרב את ראיית הדובב מישורים מב"ק ורק סיים דמ"מ לדינא יפה כתב. ואילו ביבי"א ח"י חזר הרב לקיים הראיה ע"פ דברי הרמב"ם והש"ע הסוברים דאיסור בשא"צ הוא מה"ת. ובהערת המערכת שם כתבתם דבפשוטו י"ל שדברי תורה עשירים במקום אחר. (ר"ל דגם בחזו"ע נמכון לקיים הראיה כמו צינ"א אלא שדגריו קריים בחזו"ע ומפורשים יותר צינ"א). וק"ל שלדבריהם הדרא קושייתי שם לדוכתא, היאך קיים הרב בחזו"ע הנ"ל הראיה ע"פ הרמב"ם הש"ע הסוברים דאיסור בשא"צ הוא מה"ת והרי ביבי"א ח"ח שנדפס בתשנ"ה אכתי לא היה מוכרע אצל הרב שבשא"צ לרמב"ם והש"ע איסורה מה"ת. אבל לפי דרכי שם נחא כל דברי הרב זי"ע. ע"ש.

ב. והלום ראיתי בעלון "כאיל תערוג" (שנה ז' גליון 86 פרשת 15 משע"ה) שכ' בשם הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א לדחות את ראיית הדובב מישורים וז"ל: אדם שיאכל מפירות העץ הרי הוא לוקח או מקבל משהו

ששייך לבעל העץ, ולכן מוטלת האחריות (לילולא הלעיטפו לרשע) על בעל העץ להזהיר, אבל המברך על אילנו של חברו לא לקח ממנו ולא קיבל ממנו דבר, ואם כן אין חיוב בזה לבעל העץ להזהיר את המברך יותר מכל יהודי אחר עכ"ל.

ובדעת הדובב מישרים ודעימיה נראה דס"ל דכיון דבדרך כלל הבעלים בלבד הם שיודעים שפירות ערלה וכרם רבעי הם, סברא היא דעליה ידיה רמיה חיובא לאפרושי מאיסורא ולא אאחריני. ועי' ברמב"ם הלכות טומאת מת פ"ח ה"ט שכ': כל המוצא קבר או מת או דבר שמטמא באהל מן המת, חייב לציין עליו כדי שלא יהיה תקלה לאחרים. ע"כ. הא קמן דאף דלאו קבר ומת ידיה הוא, ואפי' בשדהו אינם עומדים, ואפ"ה עליה ידיה רמיה חיובא לציין.

ובעיקר דברי הרב נתקשיתי והרי פירות ערלה הם איסורי הנאה, ורבים מהראשונים ס"ל דאין בעלות על איסה"נ, וכ"פ הרמ"א באו"ח תרמ"ט ס"ב, וא"כ אמאי חייב לסמן בשביעית והא לאו ידיה שקלי ולא קבלו ממנו מידי. וכיוצא ביש להקשות מדברי הסוברים דפירות ערלה וכרם רבעי הוי הפקר בשביעית² ולאוי ידיה שקלי ואפ"ה חייב לסמן.

בברכת ישר כח על הירחון הנפלא.

אילן טלקר. רכסים.

בענין קנין ד' המינים בהקפה (אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא) | מכתב

לכבוד מערכת ירחון "יתד המאיר", ולעומד בראשם המזכה את הרבים במסירות, בארץ ובתפוצות, הרה"ג רבי רפאל הכהן שליט"א, יישר כחכם על פרסום המאמר והמכתבים, יהי רצון שתזכו עוד להגדיל תורה ולהאדירה ברבות הטובה עדי זקנה וגם שיבה.

בס"ד י"א תשרי יום שמחת כהן התשע"ה

לקראת יום השנה הראשון לפטירתו של נר ישראל ראש גולת אריאל מרן הגר"ע יוסף זצ"ל אשר מיום ליום מורגש יותר ויותר גודל החסרון, ובאמירתנו בימים נוראים ועד יום הכפורים, אנשי אמונה אבדו, קבלו המלים משנה תוקף "פסו גודרי גדר... קמים בפרץ אין ראויים לרצותך אפסו" אשר מי כמוהו כמרן זצ"ל אשר עמד בפרץ בהלכה ובהנהגה לכל יושבי רוחות רעים וטללים רעים בקרב המחנה. תנצב"ה. על כן אמרתי להביא שני גרגרים הקשורים לתורתו, ויהיה זה לעילוי נשמתו, וכן לעילוי נשמת מוה"ר הגר"מ לוי זצ"ל (אשר גם יום הלולא דליה צמוד זה י"א חסון המשפ"א) אשר הרביץ תורה לאלפים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, והניח תלמידים חכמים מובהקים, וחיבורים יקרים מזהב ומפנינים. והיה קשור למרן זצ"ל בעבודת אהבה (ראה נש"ת יצ"ע אומר חלק י' עמ' רנ"ג וצחז"ע סוכות עמ' קנ"א וצסוף קוצן ויען שמואל המשפ"א עמ' כ"ד ועוד). יהי רצון שזכותם וזכות תורתם תעמוד לנו ולכל ישראל, ושנזכה לגאולה שלימה בקרוב בחסד וברחמים. אכ"ר.

נודע בשערים המצויינים בהלכה דברי הרב מנחה אפרים (ה"ל קנין משיכה סי' צ') שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, ושלכן יש להקפיד לשלם על ארבעת המינים קודם החג, שכל כמה שלא פרע את דמי האתרוג לא קנאו אלא מדרבנן בקנין משיכה. ע"ש. וחשש לדבריו מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרנ"ח אות ד') ובספר כף אחת (סי' כ"ד אות ג'). ע"ש. וראה למהר"י נבון בהגהתו למחנה אפרים שהוכיח שדעת כמה ראשונים שקנין דרבנן מהני לדאורייתא ושכ"נ מסקנת התוס' בסוכה (דף ל' ע"ב ד"ה שניו). ע"ש. ואנא עבדא מצאתי כן מפורש להתוס' בע"ז (דף ס"ב ע"ב) דאיתא התם, דבי רבי ינאי יזפי פירות שביעית מעניים ופרעי להו בשמינית, אתו

² עי' בתוס' ב"ק סט. (ד"ה והלנועין) וברש"י והאחרונים שם. ועי' ברמב"ם מע"ש פ"ט ה"ו וה"ז. וע"ש בדרך אמונה ובביאור ההלכה. ועי' במשנה הלכות ח"ג סי' י"א מש"כ לדיוק מהרמב"ם (ועי' גם ציקוי' שביעית עמ' ס"ב) ואין דיוקו ברמב"ם מובן כלל. ועו"ע במשנה הלכות ח"ד סי' רט"ז.

אמרו ליה לרבי יוחנן אמר להו יאות הן עבדין. ופירש"י דכיון דההיא שעתא לא הוו הנך בעין לא חליפין נינהו ולא חיילא קדושת שביעית עליהו. וכתבו התוס' בד"ה יאות, דלפ"ז אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו הפירות. והא דאמרינן בלולב הגזול דהקונה אתרוג מעם הארץ בשביעית מבליע דמי אתרוג בלולב, ה"ה בלא הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית. עכ"ד. והרי ודאי שהאתרוג כלה אחר חג הסוכות, ולא העירו התוס' כלל מצד דלא קנה במעות אלא רק במשיכה, ועל כרחק דפשיטא להו דקנין דרבנן מהני לדאורייתא. שו"ר למרן מלכא זצ"ל בתשובתו המפורסמת בפתגמא דנא במאור ישראל (מ"צ עמ' ר"י) שכבר הוכיח כן מדברי התוס', ושכן הוכיח הרב שואל ומשיב. עש"ב נפלאות מתורתו. ואין נסתר מחמתו. ומ"מ אין מכאן קושיא על המחנ"א שהוא אמר דבריו לפ"ד הרמב"ם. ולפי דבריו אתי שפיר, מה שלא הביאה הגמ' במס' סוכה, עצה זו לקנות האתרוג בהקפה מעם הארץ. ודו"ק.

ולפ"ז הקונה אתרוג בשנת תשע"ו שתבוא עליו לטובה (דלכ"ע לענין שביעית אזלינן צמר חנטה לחומר עכ"פ. עי' להרמז"ס פ"ד מהלכות שמיטה ה"צ ולהכנס"מ סס), אם יקנה בהקפה עד אחר החג, יכנס לסבך מצד קנין דרבנן, ואם ישלם מיד, הרי הוא מוסר דמי פירות שביעית לעם הארץ. והנה המחנ"א שם כתב, דהיכא דקונה האתרוג לעצמו בהקפה ואח"כ נותנו לחברו שפיר דמי, דאיכא שינוי רשות. ע"ש. ולפ"ז אפשר שילכו שני ידידים יחדו, ויקנה כל אחד אתרוג בהקפה עד לאחר החג (וישמדל לכול האתרוג מיד נסיוס החג וכפשטא דמתינתין נסוכה דף מ"ה ע"א מיד ההינוקות שומטין לולציהן ואוכלין אתרוגיהן, וראה לרש"י שם נדף מ"ו ע"ז ד"ה מיד, מעשה נפלא נזה), ויתנהו לחברו, וכן חברו יעשה לו, וכההיא דמרימר ומר זוטרא מחלפי אהדדי ואגרי להדדי (עיין מליעא דף ל' ע"ב ודף ק"א ע"א. וכיו"צ צמגילה דף ז' ע"ב א"זי צר א"זין ור' חנינא צר א"זין מחלפי סעודמיהו להדדי). דבכה"ג גם המחנ"א מודה דשפיר מהני לדאורייתא. אלא שאין דרך זו מוציאתו למוכר מאיסור סחורה בפירות שביעית, אא"כ מדובר בפירות של היתר מכירה, והמוכר סומך על כך. [נועד ראיתי בשם שו"ת קול אליהו שכל שזוקף עליו המעות במלוה שפיר קונה מן התורה. ע"ש. ואמ"א. ולפ"ז אפשר לקנות בסכום מסויים, ולבקש ממנו שסכום זה יהא כהלואה אצלו].

ואף כי התוס' בע"ז שם הביאו בשם רבינו יצחק שישראל שיש לו יין נסך ומכרך לעכו"ם כיון שמשכמם אצלו קודם שיתן הדמים, שפיר דמי. ע"ש. ולפ"ז נראה שא"צ הקפה לזמן מרובה, אלא כל שמשלם לו אחר שמשך שפיר דמי. אולם מדברי רש"י שם משמע דבעינן הקפה עד שיכלה הפרי וכמ"ש התוס' בתחילת דבריהם, וכ"כ הר"ן בהלכות בשם הרמב"ן, והוכיח כן מהסוגיא שם, ומסיק שיש לחוש בדבר. ע"ש. וכן ראיתי להרב שביתת השדה נר"ו (פרק י"ז סעיף י"ד) שהביא שכ"ד הרשב"א והריטב"א והמאירי, ושכן נראה עיקר. ע"ש. וכן משמע מפשטא דשמעתא דקאמר דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניינים ופרעי להו בשמינית, ואי איתא, למה להו להמתין עד השמינית, הרי רשאים לפרוע מיד אחר משיכתם. ושמא גם רבנו יצחק לא היקל בזה אלא גבי יין נסך לעכו"ם דקונה במשיכה מן התורה (עי' לתוס' נדף ע"א ע"א ד"ה אמר אמימר), משא"כ בישראל דמשיכה קונה מדרבנן. ואמנם החזו"א (שביעית סי' י' אות י"ג) כתב להקל בזה, משום דשביעית בזה"ז דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ע"ש. וכ"פ בשו"ת אול"צ שביעית (עמ' מ"ו). ע"ש. אולם כיון שדעת רוב הראשונים שאין להקל בהקפה אלא עד שיכלה הפרי, והכי פשטא דשמעתא, לכן הדעת נוטה להחמיר בזה. וכ"כ בשביתת השדה שם.

בברכה רבה, ע"ה אביה שמריה חדוק ס"ט

בענין עמידה בחזרת הש"ץ | מכתב

בס"ד ה' תשרי התשע"ה

כתב מור"ם בהג"ה (סי' קכ"ד סעיף ד') יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה. עכ"ל. וכ"כ מרן החיד"א בקשר גודל (סי' י"ח אות י"ב) והבא"ח (שנה א' פרשת מרומה אות י'). ע"ש. וכן יש לדקדק קצת ממ"ש מרן הש"ע (סי' קכ"ד סעיף א') גבי מי שאינו בקי היוצא בחזרת הש"ץ, שצריך לכיון לכל מה שאומר

ש"ץ מראש ועד סוף, ואינו מפסיק ואינו משיח, ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו. ע"ש. ולכאורה העיקר חסר מן הספר דהול"ל נמי דעומד, ועל כרחך דהמנהג פשוט היה שכולם עומדים בחזרה (וכפשט דנרי הרמז"ס פ"ט מהלכות תפלה ה"ג), ולא הוצרך להזהיר על זה במיוחד לאינו בקי. (משא"כ שיחת מולין בחזרה אף שעונו גדול מנשוא וכפי שהזכיר מן נסעיף ז' מ"מ לא היו מילתא דפשיטא כעמידה). וכן יש להוכיח ממה שאמרו בר"ה (דף ט"ז סע"א) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין וכו'. ע"ש. והרי ידוע שמעיקר דין הגמ' והש"ע (רי"ט סי' תקנ"ז) התקיעות שבתפלת מוסף הם בחזרת הש"ץ ולא בלחש (אלא שמנהג הספרדים ע"פ האר"י ומקצת ראשונים לתקוע גם בלחש. עי' כה"מ סי' תקנ"ז אות ה'), וקרי ליה "כשהן עומדין", ומשמע שהיו עומדין בחזרה. ויש לדחות ע"פ מה שאמרו בשילהי ר"ה שם (דף ל"ה ע"א) דהלכה כר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ שגם הבקיאים יוצאים ידי חובתן בחזרת הש"ץ, משום דאוושי ברכות. ע"ש. ובזה ניחא דכיון שכולם היו יוצאים ידי חובה בחזרה בודאי היו כולם עומדים. (ושמעתי שמטעם זה ועוד טעמים מנהג בני תימן הנלאים להתפלל הניצור תפלת מוסף של ר"ה יחד עם הש"ץ המתפלל בקול רם). ומאידך ממה שאמרו ביומא (דף פ"ז ע"ב) אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם אמר ש"מ עיקר וידוי הוא. ע"ש. ומבואר ששמואל היה יושב בחזרה. שו"ר לרש"ש שם שהרגיש בזה וכתב דהא דישיב היינו בשאר נוסח הוידוי או פיוטים שאומר הש"ץ כמו שאנו נוהגים. ע"ש. א"נ י"ל ששמואל היה זקן שהאריך ימים אחר רב כידוע, ובזקן כתבו הפוסקים להקל לישיב בחזרה כידוע. אחר זמן ראיתי למרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספר הליכות עולם ח"א (עמ' קנ"ב) שדן בראיה זו מהגמ' ביומא, והביא מדברי האחרונים בזה כיעו"ש. ואשכח מרגניתא בדברי בעל המאור בשילהי ר"ה שביאר שתקיעות שהן יושבין אלו התקיעות שתוקעין בסדר הברכות, שאע"פ שהן מעומד לש"ץ אינן לשאר העם אלא מיושב, ותקיעה שמעומד היה מנהג בידם שהיו תוקעין אותה כשיוצאין מבית הכנסת. ע"ש. ומ"מ לדעת רוב הראשונים שלא פירשו כן (עי' להמוס' גר"ה דף ל"ג ע"ב), י"ל שבר"ה היו יוצאין הכל בחזרה וכו"ל. וראה למו"ר מרן ראש הישיבה נר"ו בהגהה בספר נפש חיה (מערכת המיו"א אות י"ג) שמסיק להחמיר בזה להצריך לעמוד בחזרת הש"ץ וכפשט דברי הרמב"ם (פ"ט מהלכות תפלה ה"ג) ושכן הוא בחידושי הרמב"ם שנדפסו בריש ספר מעשה רוקח שיש לעמוד בחזרה במוסף כעמידתם בתפלה, וכדעת ההמ"ח זצ"ל שם. ע"ש. וכן העלה בשו"ת אלישיב הכהן ח"א (סי' ד'). ומשם בארה.

ובאמת שיש להתבונן בטעמו של דבר למה צריך לעמוד בחזרה, מאחר וכבר יצאו ידי חובה בתפלת לחש, ולא נתקנה החזרה אלא להוציא את שאינו בקי, וגם שיש טעם בסוד לחזרה כידוע (עיין לנרנ"י סי' קכ"ד), מ"מ מהיכא תיתי להצריך לעמוד. ונראה דמשום שכתב האבודרהם כי בתפלה אחת שמתפלל עם הציבור נחשב לו כאילו התפלל ערב ובקר וצהרים, כיצד תפלתו בלחש י"ט, וחייב אדם שלא לדבר בעוד שש"ץ מחזיר התפלה ושיכוין לשמוע ברכותיה ושומע כעונה הרי י"ט ברכות אחרות, וחייב אדם לענות אמן אחר כל ברכה וברכה הרי כאילו בירך י"ט ברכות אחרות. עכ"ד. והביא דבריו הב"י (סי' קכ"ד ס"ו), והביא עוד כיו"ב בשם רבנו יונה שהעונה אמן אחר החזרה הרי הוא כמתפלל שתי פעמים, ואמרו ז"ל מי שהתפלל ולא כיוון וחזר והתפלל מובטח לו שתפלתו נשמעת ולא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ מתפלל ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין בו. ע"ש. ונראה שזהו הטעם שצריך לעמוד, דהו"ל כאילו מתפלל שוב. ולפ"ז י"ל דבעי לעמוד על עומדו כבתפלה, ולא לילך אנה ואנה, וכן משמעות לשון הרמב"ם בחידושי הנ"ל שיש לעמוד במוסף כעמידתם בתפלה. ע"ש. ולפי דרכנו למדנו גודל מעלת החזרה, והזהירות להקשיב לש"ץ ולענות אמן אחר כל ברכה וברכה. ולכן כתבו האחרונים שנכון להקשיב לחזרה מתוך הסידור ולכוין לכל מלה ומלה, ובזה מרויח כמה דברים (עי' ש"ע סי' קכ"ד ס"ו וס"ח ומשנ"ב שם סי' כ"ו).

בברכה רבה

ע"ה אביה שמריה חדוק ס"ט

תשלומין ב"שתיים מקרא ואחד תרגום" | תגובה

למערכת הירחון "יתד המאיר"

בגיליון אדר תשע"ה (מדור מכתזיס אות ג), נסתפק הרב ב. אוחיון בענין תשלומים בקריאת שניים מקרא ואחד תרגום, האם יקדים הפרשה של השבוע ואח"כ ישרים את הפרשה שהחסיר, או בהיפך. ורצה לידע דעת הקוראים בזה.

עיינ בספר "כי בו שבת" לדידנו הרב בנימין חותה שליט"א (סימן רפ"ה אות עו) שהביא דעת מהרש"ם (ח"א סימן ריג), שאם משלים מיד בשבוע שאחריו, יקרא תחילה התשלומים ואח"כ פרשה של אותו שבוע. ואם לאחר זמן, יקרא של אותו השבוע ואח"כ התשלומים. ודעת הרב חוט השני (ח"ד עמוד קיג) שיקרא תחילה של אותו השבוע ואח"כ התשלומים. ודעת מוריני ורבינו הגר"ע זצוק"ל בחזו"ע שבת א' (עמ' שיד), שלעולם יקדים התשלומים ואח"כ הפרשה של השבוע כדי שיקרא כסדרן. וכן דעת הגרש"ז בהליכות שלמה תפילה (עמ' קנה), וכ"כ הגר"ש אלישיב באשרי האיש (ח"צ עמ' קיז).

בברכת התורה, אברהם כהן, ביתר עילית.

תורה תבלין | תגובה

לכבוד הירחון החשוב "יתד המאיר" השלום והברכה.

א. בירחון חודש אדר תשע"ה (עמ' 42) כ' חכם אחד נר"ו דמה שאמרו חז"ל (קדושין ל ע"ג) "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", כוונתם רק ללימוד התורה דאיהו בלחוד הוא התבלין ליצה"ר, אבל המצוות אין בכחם להציל מיצה"ר, והביא כמה אחרונים שפירשו דקאי רק על ת"ת. עכת"ד.

ומיהו בראשונים מוכח דמצוות התורה גם הן תבלין להציל מיצה"ר, דהנה ר' יהושע אבן שועיב זצ"ל (שהיה תלמידו של הרשב"א ורבו של הנדה לדך') כ' בדרשותיו בפרשת כי תצא (צד"ה וחכמים ז"ל המעלות) וז"ל: ..כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין אם אתם עוסקין בתורה ובמצוות אי אתם נמסרין בידו שני' הלא אם תטיב שאת..עכ"ל. ובספר החינוך מצוה ט"ז כ': ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע. עכ"ל. וכן נראה מהגר"א זצ"ל באבן שלמה (פ"ד אות ה) שכ': כל זמן שהאדם עוסק בעבודה, יצה"ר רובץ במנוחה..עכ"ל. משמע דכל עבודת ה' קאמר בין תורה ובין מצוות.

ועו"ע בדברי רבינו החפץ חיים בלקוטי הלכות בסוטה (נא). בהגה שכ' דר' יוסף ורבא מודו תרוויהו דמצוה לשמה מצלא מיצה"ר בעידנא דעסיק בה. ועו"ע בדבריו בשמירת הלשון ח"ב בהערה שבסוף פ"ב שכ' שבעסק התורה והמצוות יש כח להסיר מחשבה רעה מהלב ולהכניע התאוה. עכת"ד. ולפ"ז ודאי דמש"כ הח"ח במכתב שהודפס בסוף ספרו אהבת חסד (נהשלמה ד"ה "הנה ענ"ס") "דאין לך רפואה להנצל מיצה"ר אלא ע"י לימוד התורה". ודאי שאינו סותר עצמו ולא בא לשלול את כח ההמצוות, אלא לפי שאין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אי אפשר שיעשה המצוות כתיקונן אם לא שיקדם לזה לימוד ונמצא שהכל תלוי בלמוד שעליו בא לזרז במכתב שם. ע"ש.

והראיה שהביא הכותב הנ"ל מהגמ' בברכות (יז). נשים במאי זכיין וכו', אינה מכרעת כיון שיש גם ביאורים אחרים לגמ' זו (עי' נאמרי נעם לגמ' ופנ"י שס). גם מה שהוכיח מהפני דוד יש לדחות ולומר דעסק התורה פירושו העסק במצוות התורה ותלמודה.

¹ עי' שם הגדולים, וציין שם גם שהביאו הב"י באו"ח סי' תצ"ג.

סימן נו

הרב יורם מימון

מח"ס "מתנת משה", ירושלים

למען כבוד התורה לא אחשה | ד

ספיחי הגוי אטו ספיחי ישראל לא תימא הכי דהיא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה עכ"ד ומעתה אין הכרח כלל לדברי רבינו דלר"ע דס"ל ספיחים דאו' אסורים אף בשדה הגוי מדאו' אלא אסורים רק מדרבנן גזירה אטו ספיחי ישראל שבזה לא שייך תי' הרמב"ם דלא גזרינן גזירה לגזירה, וממילא אין שום ראיה לדידן אף דס"ל דקדו"ש דאו' אין הכרח לומר שנוהגת בשל גוי, דספיחים מצינו שגזרו חז"ל אבל קדו"ש ס"ל למרן הב"י דלא גזרו אטו ישראל, ואפשר הטעם שרק איסורים מצינו שגזרו חז"ל אבל קדו"ש שעיקרה עשה ולא לאו לא גזרו, ואם כנים אנו בזה אף הראיה מהמשנה בדמאי ליתא דתוספתא זו שחושש משום שביעית בפירות הגוי אליבא דר"ע אזלא דגזר ספיחי הגוי אטו ספיחי ישראל, אבל לרבנן אה"נ דליתא ובזה ניחא מדוע הרמב"ם השמיט להאי תוספתא מהלכה ולא הביאה (צ"ח מהלכות מעשר הט"ו שהצאה שם רק גבי מעשר).

ולהלכה נראה דכיון שאין ראיה מכרעת דלא כמרן הב"י ושיטתו (ועיין עוד במעדני ארץ סי' ט' יסודים על כל הקו' שעל מרן הצ"ח נזהר) יש להמשיך במנהג הקדום שאין לנהוג קדו"ש בפירות הגוי, ולא מבעיא לדמאי דכתב מהרשד"ם בתשובה (מ"ד סוף סי' קצ"ב) שהחרימו חכמי צפת לשומרי שביעית, ופשט לשונו משמע שהחרימו למי שנוהג קדו"ש בפירות הגוי ולא כמ"ש רבינו החזו"א שכונתו שהחרימו לשומרי שביעית ב' שנים שחרם כזה לא נמצא מעולם בשום ספר, וכפי שהק' מרן הגרע"י שליט"א בתשובתו שם, ותו דפשט לשון מהרשד"ם שם נראה להדיא דקאי על קדו"ש בפירות הגוי שהרי כ' שם שאת דעתו בזה כבר כ' בפסק הראשון ובפסק הראשון שם מיירי בדינים אלו ולא בדיני שמירת ב' שנים. ואפי' אם נסכים כמ"ש החזו"א שלא החרימו לזה מ"מ יש לזהר מלהחמיר בזה משום שכן היה המנהג הישן ואיכא חשש איסור דלא תתגודדו ומוציא לעז על המנהג הקדום וכמ"ש מרן הגרע"י שליט"א בתשובתו שם ומקורו טהור מדברי מרן בכס"מ (פ"א מתומות סוף הלכה י"א) שטען טענות אלו.

ו. עוד רגע אדבר בדין קדושת שביעית בפירות של גויים שידוע שנחלקו בה אבות העולם (עיין אצטק רוכל סי' כד' כה' ועוד) דמרן הב"י וסיעתו ס"ל שאין לנהוג קדו"ש בפירות נכרים ע"פ חי' הנ"ל שכל זמן שהקרקע ביד הגוי אינה בקדושתה ואילו המבי"ט וסיעתו ס"ל שיש לנהוג קדו"ש בפירות של גויים והמנהג בירושלים מימי עולם היה כסברת מרן הב"י כפי שהעיד המבי"ט גופיה בתשובתו שנדפסה באבקת רוכל שם, וצ"ע על מה שכ' מרן החזו"א (שביעית סי' כ' אות ז' נסוף ד"ה נדין ק"ט) שהפאת השלחן שהתיר שינה את המנהג הקדום שנהגו להחמיר (כי המכרים כ' שזמנו כבר נהגו כולם להחמיר) כי אפי' נימא שבימי החרדים נשתנה המנהג אבל ודאי שהרב פאת השלחן לא חידש מנהג חדש אלא החזיר את המנהג הקדום למקומו.

והנה מרן החזו"א (שם סי' כ' עמ' 290) כתב שהעיקר להחמיר כדברי המבי"ט לנהוג קדו"ש בפירות של גויים ושתי ראיות מכריעות לזה חדא מהמשנה בדמאי פ"ג מ"ד המפקיד פירות אצל העכו"ם הרי הם כפירותיו ר"ש אומר דמאי. ופי' דת"ק ס"ל דאמרינן שהגוי החליף לו זאת בפירותיו שגדלו בשדהו (כן מוכח בנכוחות י"א: פ"י דעת ת"ק) ורבנן גזרו על פירות הגוי שמירחם ישראל לעשרם ודאי, ואילו ר"ש לא חייש לה בודאי אלא בספק ולכן אמר דמאי, ובתוספתא איתא להדיא דת"ק אמר חושש למעשר ולשביעית אלמא שיש קדו"ש בפירות הגוי שאל"כ מאי חששא לשביעית איכא, ועוד ראיה מתשובת הרמב"ם בפאר הדור (סי' טו) שכ' שפירות שגדלו בשדה הגוי אין לחוש בהם משום ספיחים משום שכל איסור ספיחים אינו אלא מדרבנן משום עוברי עבירה ועל הגוי לא גזרו לפי שאינו מצווה על השביעית, מכלל דלר"ע דס"ל ספיחים דאו' אסורים אף ספיחי הגוי מדאו', וה"ה לדידן דקדו"ש הוא דאו' שיש קדו"ש אף בפירות הגוי מדאו', וסיים שהיא ראיה שאין עליה תשובה. ובמאי דסליק נפתח שהנה מתשובת הרמב"ם יש לדחות הראיה הואיל והר"מ שם סיים וא"ת אמאי אין ספיחי הגוי אסורים נגזור

נספח: מדבר בשיטות הראשונים שאין שמיטה כלל בזמן הזה

גרסינן בגיטין לו. תניא רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע דהיינו בזה"ז אי אתה משמט כספים ודלא כרבנן דשמיטה דאז, ונחלקו רש"י ור"ת בביאור דברי רבי שבזה"ז אי אתה משמט קרקע דרש"י פי' דקאי על שמיטת הקרקע בשמיטה רגילה ואילו ר"ת פי' דשמיטת קרקע היינו יובל ובה"ז אין יובל, והנה מפשט לשון ר"ת משמע כאילו דפליג על רש"י לדינא דשמיטת קרקע בשמיטה גם לרבי מדאז' וכל מאי דקאמר בזמן שאי אתה משמט קרקע כונתו ליובל בלבד אבל שמיטת קרקע אינה קשורה לזה כלל, אבל באמת אין זה נכון כלל והוא טעות גמור דלהדיא איתא במו"ק ב: שלרבי שמיטה בזה"ז דרבנן אף בשמיטת קרקע ולא רק בשמיטת כספים דקאמר התם לעניין "חרישה והשקאה" בשבעית בזה"ז ורבי היא. וכבר העיר בזה הפאת השולחן (סי' כג' ס"ק כג') והמל"מ והחזו"א (שניית סי' ג' סק"ו) ועוד אחרונים ואין פלוגתא בין רש"י ור"ת בעיקר הדין כלל אלא בביאור המילים בלבד וזכור זה היטב ודעת מרן הכס"מ בזה תבואר לקמן.

והנה להלכה פסקו רוב הראשונים כרבי דשמיטה בזה"ז דרבנן, אולם מצאנו לכמה ראשונים שחי' חי' גדול מאד דהשתא ליתא לשמיטה כלל לא מדאז' ולא מדרבנן, ראשון בקדש הראב"ד הביאו הרמב"ן בחי' לגיטין שם שכ' וזת"ד: שהלכה כרבי שאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג ובימי רבותינו היה ב"ד קבוע והיו תוקעים ומשלחים עבדים ומחזירים שדות לבעליהם זכר ליובל ולפיקח היתה השמיטה נוהגת מדבריהם בין בעבודת קרקע בין בהשמטת כספים אבל עכשיו שאין ב"ד שמקדשים היובל ואין תוקעים ואין משלחים עבדים אין היובל נוהג כלל שכל אלו הדברים מעכבים ביובל כמו שאמרו בר"ה וכיון שבטל היובל ואינו נוהג אפי' מדבריהם אף השמיטה אינה נוהגת כלל אפי' מדבריהם לא בעבודת קרקע ולא בהשמטת כספים, וכת' הרמב"ן שחזר בו הראב"ד בחי' לע"ז ט. שכ' שם על הגמ' שעשה ר"ה חשבון אימתי היא

שנת השמיטה וז"ל: וקמ"ל רב הונא דהשמטת כספים נוהגת אע"פ שאין שמיטת קרקעות נוהגת דלא ס"ל כרבי וא"נ ס"ל כרבי מן התורה לא נהגא אבל מדרבנן נהגא אפי' בחו"ל ע"כ, והבינו האחרונים שכונת הרמב"ן שהראב"ד חזר בו אף לגבי שמיטת קרקעות, וק"ק לפ"ז אמאי נקט הראב"ד בלשונו שמיטת כספים ולא שמיטה סתם ולכן עדיף לומר כמ"ש הגר"י ענגיל באוצרות יוסף (עמ' 35) שהראב"ד חזר בו רק משמיטת כספים, והטעם כיון שאין בהם חיי נפש כשמיטת קרקעות החמירו בהם שלא תשתכח תורת שביעית לגמרי משא"כ שמיטת קרקעות לא רצו להחמיר בהם משום חיי נפש והעמידו הדבר על קו הדין ששמיטה תלויה ביובל, ולי נראה הטעם דכיון שחובת הגוף נינהו לא דמו כ"כ לשמיטת קרקעות שהיא מצוה התלויה בקדושת הארץ וביובל ולכך החמירו בהם מדרבנן אע"פ שבשורש הדין היא תלויה ביובל.

ומ"מ יהיה איך שיהיה ודאי א"א לפרש כפי שיש מי שטען וכדלקמן בדעת כמה ראשונים שרק שמיטת כספים אינה נוהגת אבל שמיטת קרקעות נוהגת, שזה דבר שלא יתכן כלל שהרי כל כחו של הראב"ד וסיעתו משום שאלביא דרבי שפוסק כוותיה כל השמיטות קשורות זה לזה ואף שמיטת קרקע קשורה ליובל כדאיתא להדיא במו"ק ב: וכנ"ל ואם כספים אינה נוהגת משום שהיום בטל היובל ובטלה כל הקדושה מאותה סיבה ממש אף שמיטת קרקע אינה נוהגת, ורק לאידך גיסא יש מקום לומר שכספים נוהגים מדרבנן משום שחובת הגוף נינהו אבל קרקעות ודאי קשורים הם בקשר אמיץ ליובל ולא יתפרדו.

וכ"כ להדיא הרז"ה בתשובתו שכ' ליישב שאין שמיטת כספים בזה"ז (הצילו נעל הסרומות שער מה אות ד') וז"ל ולדברי רבי כשבטלו אלו (דהיינו היוצלות) בטלו אלו (דהיינו השמיטות) וכשחזרו אלו חזרו אלו בין מדברי תורה בין מדברי סופרים ואי אתה יכול לומר חזרו שמיטין ולא חזרו יובלות שאם אתה אומר כן עקרת ובטלת קשר של קיימא שקשר הכתוב שתי שמיטות ותלאן זו בזו ותמה על עצמך למה יתקינו זכר לשמיטה ולא יתקינו זכר ליובל וכו' וכו'

וממילא בכל הנך ראשונים שכל דצריהם מיוסדים על דברי רבי א"א לומר חילוק זה בשום אופן זה פשוט וצור. ושם ראיתי צדית הלוי ח"ג סי' א ס"ג אות ד שיישצ דברי מרן הכסף משנה כפי שיישצנו בס"ד תל"י, ואף דרך זו לא הסכים ליישצ אלא כשטת רש"י הנ"ל דקרקע לא תלויה צינול, אצל לשטת רצנו תס לא הסכים לומר כן, וכל הנך ראשונים ודאי ס"ל כשטת רצנו תס וכו"ל, וכלשונם להדיא שחלו הכל צינול).

ומה שדחה עוד שם שאין ללמוד מהרז"ה הואיל ועל דברי הרי"ף בגיטין שהביא סוגיית פרוזבול לא השיג כלום ש"מ שמסכים הוא ששמיטת כספים נוהגת ונמצאו דבריו סותרים זה את זה ואין ללמוד מפוסק שדבריו סותרים, הנה לא מסתבר כלל ששתיקה במקום אחד תחשב כסתירה בדברי הפוסק כל שלא כתב במפורש להיפך וכן מצאתי בשד"ח (כללי הפוסקים כללי הראשונים סי' ו' אות א') בשם כמה רבנים דשתיקה לא חשיבא סתירה וכן עיקר לענ"ד ואף לדעת השד"ח גופיה שפקפק "קצת" בדבריהם כלשונו שם מ"מ הודה שם שאם הרב המשיג יודע שדבריו הם המחודשים מדברי הרב המחבר ורוב הראשונים לא ס"ל כוותיה אלא כדברי הרב המחבר אין ראיה משתיקתו מידי שמשום הכי שתק כי דבריו הם המחודשים ולמה יצעק וזה מתאים ממש לנ"ד שהרז"ה יודע שדבריו הם המחודשים ולכן לא טען מידי ולא חשיב כסתירה בדבריו, וראיה קצת שהרמב"ן שכ' שהראב"ד חזר בו טרח להביא ממרחק לחמו מח' הראב"ד לע"ז ואמאי לא הביא שחזר בו מזה ששתק לרמב"ם בהשגות שהביא דיני שמיטת כספים וק"ל.

ומה שעוד טען שם שהרז"ה כתב עוד טעם שאין שמיטת כספים היום לפי שכל מי שמלווה מלווה על דעת המנהג שאין משמטים וידוע בכללי הפוסקים שכשפוסק פוסק ע"פ שני טעמים אין להורות ע"פ טעם אחד, גם זה אינו נכון הכא שהכא לא כתב את הטעם השני אלא לסניף בסוף דבריו אבל כל דבריו בכל תשובתו באריכות רבה ע"פ הטעם הראשון והיאך נאמר שאין זה עיקר טעמו אלא הטעם השני שכתבו בקצרה.

והרשב"ש בתשובה (סי' רנ"ח) כתב שדעת בעל הלכות גדולות והרב רבי יהודה הנשיא אלברצלוני

וכ' עוד כללו של דבר לדברי רבי השמיטין והיובלות חבילה שאינה מתפרדת וקשר שאין לו היתר וכל המעשים שמצינו בתלמוד ב"תורת שביעית" וב"שמיטת כספים" אין להקשות מהם על מה שכ' שהדבר ידוע שבימי רבותינו חכמי התלמוד היו ב"ד קבועים שהיו מקדישים את החדש ואפשר שהיו מקדשין את השנה זכר ליובל וכ' עוד שהשמיטין צריכים קדוש ב"ד עיי"ש, וכל זה כדברינו בס"ד שזה דבר שלא ניתן להאמר שהרז"ה מיישב שרק כספים אינם נוהגים אבל קרקעות כן ינהגו שהרי אותם הסברות שכ' שייכים בשתי השמיטות וז"פ, וגם לשון הרז"ה צועקת דמיירי בשמיטת קרקעות שהרי כתב את שניהם תורת שביעית ושמיטת כספים ודו"ק.

וגם המאירי בספרו מגן אבות (העניין החמשה עשר) האריך לכתוב שאין שמיטת כספים נוהגת אפי' מדברי סופרים וכן איסור עבודת קרקע לא היה נוהג בשום מקום אחר החורבן ומה שאמרו אל תאכל ספיחי כרוב דרך חסידות הוא לזכר בעלמא, וסיים ואף מדברי חסידות לא היה לה מקום לזמן ארוך אלא כל זמן שקבעו חכמים ישיבתם סמוך לא"י והאריך שם בזה באריכות גדולה, הרי להדיא שכ' שהא בהא תליא ואין שום מקום לחלק בזה, ומעתה כמה יש לתמוה על מה בקונטרס "איסור המכירה" (עמ' ו' וט' ועוד) שכל דברי הרז"ה והרב רבי יהודה בר יקר שהביא שם המאירי שאין שמיטת כספים בזה"ז אינם אלא בשמיטת כספים אבל שמיטת קרקעות ודאי איכא אף בזה"ז, וזה תמוה עד מאד שהוא דבר שלא ניתן להאמר כלל וכו"ל שאין שום סברא לומר שאין שמיטת כספים בזה"ז אלא מכח שהשמיטות והיובלות קשורים זה בזה קשר לא יפרד וכיון שקדושת היובל בטלה בטל הכל וסברא זו יותר שייכת בשמיטת הקרקע מאשר בכספים וכו"ל ודברי רבי אף בשמיטת קרקעות נינהו כדאיתא במו"ק ב: ופשוט, (ואע"פ שמלאנו למרן הכסף פ"ד משמיטה הכ"ה שכ' דעת הרמב"ם שרק שמיטת כספים מדרבנן אצל שמיטת קרקעות מן התורה ע"כ כוננו להרמב"ם פסק נחלד כרזי אצל שמיטת קרקעות פסק כרבנן אצל דעת רבי עזרא לא ניתן להאמר כלל ששמיטת קרקעות מדאורייתא וכו"ש צמח"ק הנ"ל ושכ"כ האחרונים הנ"ל

לא נוהג שהכל תלוי בקדושת היובל נוחא שהואיל ואף שמיטת כספים מעיקר הדין אינה צריכה לנהוג שאף היא קשורה ליובל אע"פ שתקנו רבנן שתנהג משום דחובת הגוף היא אבל תקנה בעלמא היא לזכר בעלמא ולא ראו להחמיר בה כ"כ אלא בא"י, ודוק' היטב שהדברים מאירים בס"ד.

גם בשיטת המאירי אע"פ שדבריו מפורשים בספרו מגן אבות ובחי' לגיטין שאין שמיטה נוהגת היום כלל אלא ממדת חסידות האריך בקונטרס איסור המכירה להק' שא"א לסמוך על זה הואיל ומצינו סתירות לזה בדברי המאירי שבחי' למכות ג. כתב יש מי שאומר ששמיטת כספים נוהגת בזה"ז אף בחו"ל ויש מי שאומר דוקא בארץ אבל בחו"ל לא וכן אנו נוהגין ואף אנו אומרים לדעת האומרים שנוהגת בחו"ל דוקא בסביבות א"י קאמר וכבר הארכנו בה בקצת חיבורינו להעמיד מנהג אבותינו בידינו ואף גדולי הפוסקים (הרי"ף) לא הביאו בחיבוריהם מכלל שאינה נוהגת בזה"ז עכ"ל, הרי שהסכים שרק בחו"ל אינה נוהגת אבל בארץ נוהגת שהרי כתב שכן אנו נוהגים על הדעה הזו וכיון שדבריו סותרים זה את זה אין לסמוך על פוסק שדבריו סותרים כמבואר בכללי הפוסקים עכ"ד ואין כאן סתירה כלל שודאי כונתו רק ממידת חסידות שהרי להדיא כתב וציין לחיבורו מגן אבות שכתב שהאריך בחיבורו לקיים מנהג אבותינו והיאך תוך כדי דיבור דבריו סותרים שהכא מסכים ששמיטת כספים נוהגת בארץ, ותו היאך מוכיח בסיום דבריו מהרי"ף שלא הביאה שאינה נוהגת בזה"ז ואילו הוא גופיה ס"ל שנוהגת בא"י, ותו דאין שום סברא לחלק בין א"י לחו"ל גבי שמיטת כספים שהיא חובת הגוף וכפי שהק' באמת הרמב"ן על הר"י אלברצלוני, וע"כ שאם המאירי סובר כדברי הראב"ד שהמקור ששמיטת כספים בטלה בחו"ל היינו משום שהיובל בטל ודאי שאף בארץ אותה הסברא במקומה עומדת וממילא לא כיון הרב לכתוב שנוהגת בארץ אלא ממדת חסידות וכדבריו במגן אבות וזה ברור.

גם מה שהביא מהמאירי במו"ק שכ' להדיא אבל איסור עבודת קרקע היה נוהג כל זמן שקבעו חכמי ישראל ישיבתם באותם מקומות הרי שסותר דבריו, לא שמייה מתיא דאדרבה איפכא כתוב שם שרק

והרב בעל העיטור ורבי יהודה בר יקר כולו ס"ל כהרז"ה שאין שמיטה היום אלא מדרך חסידות בעלמא, ובקונטרס הנ"ל דחה שאין לסמוך על תשובת הרשב"ש הואיל ובדבריהם ממש מצאנו דברים סותרים שבה"ג כתב בסוף הלכות כלאיים להדיא דשמיטה נוהגת בזה"ז בין בזרעים בין באילנות וגם רבי יהודה אלברצלוני בספר השטרות שלו כתב להדיא דשמיטת כספים נוהגת בא"י ורק בחו"ל אינה נוהגת מכלל דאף שמיטת קרקעות נוהגת בא"י וגם בעל העיטור כתב כן שנוהגת בא"י. (וזהו שם רבי יהודה בר יקר הוזהר אלא שטען שדבריו רק כפי שכ' המאירי כמגן אבות דשמיטת כספים ולא דקדקו וזה כבר נדחה לעיל היטב.)

והנה מה שהק' מדברי הבה"ג נעלם ממנו מה שכתב מרן החיד"א בשה"ג (מערכת ספרים מערכת ה' אות ס"א) וז"ל: בה"ג שלפנינו יש בו חסרונות הרבה וכמה לישני איכא בבה"ג שלפנינו וקמאי מייתי בשמיה איפכא ע"כ נוסחא דבה"ג דידן הוי כמתניתא דלא מתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא עכ"ל נמצא שדברי הרשב"ש נאמנים וכן מוכח קצת בנידון זה שהרי שורה זו מופיעה בקצרה בסוף הלכות כלאיים ואמאי לא האריך הרב בדיני שביעית לכתוב בהם כמה וכמה הלכות כפי שעשה שם בשאר מצוות התלויות בארץ ומה עניין זה לסוף הלכות כלאיים כלל וע"כ שאיזה תלמיד הוסיף כן בגליון

ומה שהק' מדברי הר"י אלברצלוני נראה לענ"ד שאין שום קושיא על הרשב"ש וכמ"ש לעיל בשיטת הראב"ד שאם יש מקום לחלק בין שמיטת כספים לקרקעות אדרבה יש לחלק לאידך גיסא שאף ששמיטת קרקעות אינה נוהגת כספים נוהגת מדרבנן משום דחובת הגוף נינהו וממילא לק"מ דהם מיירו בשמיטת כספים וס"ל שנוהגת משום דחובת הגוף נינהו אבל עדות הרשב"ש בשיטתם היא על שמיטת קרקעות שהיא קשורה ליובל ואינה חובת הגוף וכיון שבטל היובל אף היא בטלה, ואדרבה יש להוכיח כן מדברי הר"י אלברצלוני דאם איתא שלא ס"ל הכי אמאי שמיטת כספים אינה נוהגת בחו"ל כשם שנוהגת בארץ והלא חובת הגוף היא ואין לחלק בחובת הגוף בין א"י לחו"ל וכפי שהק' עליו הרמב"ן בחי' לגיטין אך אם נאמר שבאמת מעיקר הדין כלום

ומה שדחה על הראיה השנייה מסב"ל נגד מרן דהתם פי' שלא קבלנו הוראות מרן בסב"ל משום חומר איסור ברכה לבטלה, גם דחייה זו שגגה גדולה היא דהיא גופא מדוע חיישינן לסב"ל אם היה הדבר בגדר איתמר הלכתא שהרי זה פי' גדר איתמר הלכתא דהיינו שהדבר בגדר דין ודאי ולא בגדר דין ספק וא"כ ודאי הוא שצריך לברך וכשם שלא אמרינן סב"ל נגד הש"ס אף שיש אמורא אחר שחולק, וזה פשוט בתחילת העיון.

פש גבן ליישב הערה אחת שהק' שם (עמ' כז') דלא אמרינן הכא כדאי הם כל הנך ראשונים לסמוך עליהם בשעה"ד הואיל ולא אמרינן הכי אלא היכא שנחלקו על נידון שלא בשעת הדחק ועתה בא מעשה לפנינו בשעה"ד על כגון זה אמרינן כדאי הוא רבי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק אבל היכא שהמחלוקת גופא נאמרה על שעת הדחק כגון בשמיטה ודאי שההלכה כרבים כי הם מחמירים אף בשעת הדחק ובפשוטו נראים הדברים, אולם בקושטא זה אינו שמרן הגרעי שליט"א ס"ל שהטעם שסומכים להקל בשעה"ד היינו כמ"ש שם שהואיל ולא נחלקו הפוסקים פנים אל פנים לא שייך כאן הדין דאחרי רבים להטות אלא אמרינן אפשר שאם היו מתווכחים פנים אל פנים היו הרבים מודים לדברי היחיד ולפי זה אין שום מקום לחלק חילוק זה שאף שהמחלוקת נאמרה על שעת הדחק אבל אין חיוב לנהוג כדברי הרבים הואיל ולא נחלקו פנים אל פנים וכדאי הם הפוסקים האחרים לסמוך עליהם בשעה"ד וז"פ, ובפרט הכא שאין הסמיכה רק על יחיד אלא על כמה יחידים מגדולי הפוסקים. ומ"מ בנ"ד כבר כתב מרן שליט"א שהואיל ואפשר לתקן הדבר ע"פ המכירה א"צ לסמוך על קולא זו לסמוך על הני פוסקים בשעה"ד, ודע שהרב בעל הקונטרס האריך להשיב עוד הרבה תשובות על היתר המכירה אולם א"צ להשיב על כל הדברים הואיל ואין נפק"מ בתשובות צדדיות, ובטענות המרכזיות כבר השבנו על הכל. ומ"מ ממה שהשבנו אתה למד היאך להשיב גם על מה שלא השבנו שאת הכל אפשר ליישב בס"ד, וילמד האדם שאין למהר להשיב על גדולי הדור שכל דבריהם כגחלי אש וה' עמם שהלכה כמותם בכל מקום.

ממידת חסידות נהגו כן וכדבריו במגן אבות שהעתיקנו לעיל דאי כדברי הקונטרס שהבין שזה מעיקר הדין אמאי כתב המאירי שמנהג זה רק כל זמן שקבעו חכמים ישיבתם סמוך לא"י והלא אף היום הדין כן ותימה עליו שמביא ראיות להיפך.

והשתא דאתינן להכי זכינן לדין שרבים מגדולי הראשונים ס"ל שאין שמיטה בזה"ז כלל והם הרז"ה והראב"ד (שלא חזר צו לדעת הגרעי ענגיל משמיטת קרקעות וכנ"ל) והמאירי (ועוד כתב שם המאירי שרבים הגאונים הסוברים כוותיה) והר"י אלברצלוני והרב יהודה בר יקר וכמ"ש הרשב"ש וכן דעת רב נטרונאי גאון (הציאו מרן הגרעי שליט"א צהליכות עולם הלכות שמיטת כספים) גבי שמיטת כספים וממילא ה"ה לשמיטת קרקעות שא"א לחלק ביניהם וכנ"ל וא"כ יש מקום לדון האם אפשר לסמוך עליהם היום הואיל ובשעת הדחק כדאי הם אותם ראשונים לסמוך עליהם וכמ"ש בנידה ט: שכדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעה"ד היכא דלא איתמר הילכתא, אלא שרבינו החזו"א (סי' כג' אות ד' ד"ה מן האמור) כתב שהואיל ובשו"ע נפסק ששביעית נוהגת בזה"ז חשיב כאיתמר הלכתא ושלא כדברי החכם צבי שכ' שפסקי השו"ע לא מקרו איתמר הלכתא, אולם מרן הגרעי שליט"א הסכים שהעיקר כדברי החכם צבי והביא שתי ראיות ברורות דפסקי השו"ע מקרי לא איתמר הלכתא, דהא נהגו כל הפוסקים לעשות ס"ס כנגד מרן ועוד דעבדינן סב"ל אף כנגד פסקי השו"ע ואילו נגד פסקי הש"ס ודאי לא עבדינן לא ס"ס ולא סב"ל, ובקונטרס הנ"ל (עמ' לג') דחה ראיות אלו דהא דעבדינן ס"ס נגד מרן אינו משום דפסקיו בגדר דלא איתמר הלכתא אלא משום דאף מרן גופיה היה מודה שבהצטרפות שני הספקות יש להקל, ואחר המחילה דחייה זו מופרכת מיניה וביה שהרי היא גופא מדוע מרן גופיה היה מודה בהצטרפות שני הספיקות והלא פסק לאסור אלא ע"כ משום דלא ודאי לו מה שפסק להחמיר וזה גופא מקרי לא איתמר הלכתא כי אם מה שפסק להחמיר הוא בגדר ודאי הגמור מה שייך שבהצטרפות הספיקות היה מורה להקל והלא איתמר הלכתא והדבר ודאי אסור ואין בו שום ספק כלל וזה פשוט, ושגגה היא שיצאה מלפניו.

פימן נח

הרב יהודה טאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד. ירושלים.

פיוט "בר יוחאי"

מקורי וטעמי התפילות

תחילה נדבר באופן כללי מענין שירי שבת: הנה לעיל במקורי וטעמי התפילות על לכה דודי ציינתי למאמר של הרב יחיאל גולדהבר בענין זה, שהביא הרבה מקורות בענין זה, וכן ציינתי שם למדרש שוחר טוב תהלים פרק צב, כשהוא (שנת) נכנסו אנו מקבלים אותו בשירה וזמרה, ע"ש.

והנה בשעת תשכז יצא לאור ספר שירת הבקשות בשם שירה ורנה, לספר זה ישנה הסכמה מאת הגר"ע יוסף זצ"ל (אז הרב היה זעך נגיל ארנעס וזש), וז"ל: איתא באותיות דר"ע, אמר ר"ע, אל"ף ר"ת אפתח לשון פה, אמר הקב"ה, אפתח לשון ופה של כל בנ"א לקלם לפני וכו' ולומר לפני שירה, שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום, לא בראתי את עולמי, ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה, שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו, ומנין שמיום שברא הקב"ה את השמים ואת הארץ אומרים לפניו שירה, שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ונאמר מכנף הארץ זמירות שמענו, וכל סדרי בראשית אומרים שירה, שנאמר: ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'. והובא באור זרוע ח"א, וכו'. וזהו בכלל עבודת ה', וכמו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, ואמרו חז"ל (נערמין יא ע"א) איזוהי עבודה שבלב שהיא בשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זוהי שירה, עכת"ד. ומעניין לציין שבספר הנ"ל דף 96 יש שיר (לא ידוע) שחיבר הגרע"י זצ"ל. ישנם עוד הרבה מקורות בראשונים וכו' לענין שירי קדש בכלל ושירי שבת בפרט, ואין כאן המקום להאריך.

השיר בר יוחאי נתחבר ע"י רבי שמעון לביא, מח"ס כתם פז, והאקרוסטיכון של השיר (אחרי המלים נר יוחאי) הוא: שמעון לביא.

שנת לידתו של ר' שמעון לביא אינה ידועה, לגבי שנת פטירתו יש שכתבו שהיא שנת שמ"ה. אבל הריא"ז מרגליות בהקדמתו לספרו על שיר זה הוכיח שנלב"ע בשנת שמח, והיה קרוב לגיל מאה בפטירתו. וראה סקירה רחבה על תולדות חייו בספר "כלי מחזיק ברכה" (משעל) לר' שלום קליין מדף רסז והלאה, ובקובץ אסופות ח"י מדף קט והלאה, וכאן עת לקצר.

ישנם חוקרים שהוכיחו לכאורה שלא יתכן שר"ש לביא מטריפולי בעל ספר כתם פז הוא זה שחיבר את השיר בר יוחאי, ואמנם אין ספק שמחבר השיר הוא מקובל (שהרי השיר הזה צנוי על יסודות הקבלה) ושמו ר' שמעון לביא (שהרי האקרוסטיכון של השיר הוא שמעון לביא), עכ"ז הם הוכיחו שר' שמעון לביא הזה אינו ר"ש לביא מטריפולי. אבל אין ההוכחות שלהם מוכרחות ויש ליישבן. (עיין מש"כ צענין זה ר' צנימן מינקס נמוסף המודיע י"ח אייר תשס"ה, ואין להאריך בזה כאן).

השיר הזה הנו קדום, ונתחבר לפני שנת שכז. כן מוכח מנוסע תימני בשם ר' יחיאל אלדדרי שבקר בא"י בשנת שכז, והוא כותב ששמע בא"י את השיר הזה, והוא התלהב ממנו עד שהוסיף לו עוד שני בתים (הוצא נמוסף המודיע שס), ומזה מוכח שהשיר היה נפוץ כבר לפני שנת שכז. בקובץ אסופות ח"י דף קכא כתוב שבתכלאל של ר' יצחק ונה, שהועתק בשנת שצז, מצוטט השיר בר יוחאי, ובשולי הגליון שני בתים שהוסיף יחיאל אלדדרי, סביר להניח שר' יחיאל אלדדרי הכיר שיר זה בבקורו בא"י בשנת שכז והוא שהפיצו בתימן, ע"ש. ובדף קכד-קכה שם כתוב שהשיר נדפס לראשונה בספר היכל ה' בראשית המאה הי"ז, וספר זה חסר שנת דפוס, פעם שנייה נדפס בשנת שעא, בספר אמרי בינה. ובספר תקוני שבת מהדורת קראקא בערך בשנת שע"ב כתוב שהשיר הובא מארץ ישראל, ע"ש.

המקור לומר שיר זה בשבת הוא בתקוני שבת, (עיין מה שכתבתי ע"ז במקורי וטעמי המפילות לשיר השירים), שם כתוב שנוהגים לשיר את השיר הזה בליל שבת על קברו של רשב"י. מעניין שלמרות שהמחבר היה רבה של לוב, עכ"ז התפשט השיר גם לארץ ישראל, והתפשט המנהג אצל הספרדים לשיר שיר זה בליל שבת, בכל תפוצות העם, אע"פ שהוא שיר עמוק עפ"י תורת הקבלה. בספר יוסף אומץ האשכנזי סימן תקפט (צמנהגי קצלת שנת) כתב שהוא לא אומר (צקצלת שנת) השיר בר יוחאי לרוב עומקו בקבלה, עכ"ל. ומשמע מזה שבזמנו היה נהוג לשיר בר יוחאי בקבלת שבת. וכן בתכלאל עץ חיים הוא כתוב לפני במה מדליקין, וכן הוא מנהג התימנים לאומרו בקבלת שבת לפני במה מדליקין. בעטרת אבות (פ"ד סימן נו) כתוב שבמרוקו נהגו לשיר בר יוחאי אחרי אשת חיל, ע"ש. אמנם מנהג הספרדים לשיר את זה בסעודת שבת.

ולכאורה לא מובן מה הקשר של שיר זה לשבת, בעלון עלים לתרופה הביאו מספר לקראת שבת הטעם שע"י אמירתו מתקדשת הנפש יתירה יפה, ע"ש. ובתקוני שבת כתוב ששיר זה הוא "סגולה נפלאה להארת הנשמה", ע"ש. וכן כתב בתפילת החודש ע"ש. ויש שכתבו טעם עפ"י הזוהר ח"ג דף קמד ע"ב, ר' יהודה קרי לר"ש שבת, מה שבת לה' קדש אף רשב"י לה' קדש, וע"ש עוד בדף קמה ע"א.

לרוב חבתו של שיר זה נתחברו לו הרבה נגונים, בלוב ובתוניס יש כעין תרגום בערבית לשיר זה, (צספר ש"ו זמרה (ספר שירים כמנהג לוב) דף 60 והלאה, מוצא התרגום לשיר זה, ע"ש), אבל איננו פירוש ממש, אלא שרים בכל פסוק ממה שמדובר בשיר מענין לענין באותו ענין.

יש מוסיפים פיסקא נוספת בסוף השיר: בר יוחאי, זכותו תגן עלינו, ועל כל ישראל אחינו, במהרה יבא ויגאלנו, עם משיח צדקנו (וצמקדור ציט דוד ושלמה מוצאת המוספת הזאת צמקדור, ע"ש). שוב ראיתי שמחבר התוספת הזאת (צמקדור) הוא ר' יחיא אלדדרי הנוסע משנת שכז הנ"ל, עיין במאמר של ר' בנימין חנקיס הנ"ל.

לשיר זה נתחברו כמה פירושים, הפירוש המפורסם ביותר הוא פירושו של הריא"ז מרגליות, שהיה בידי בעת כתיבת הפירוש, כמו כן היה בידי פירושו של הרב דניאל פריש (צעל ממק מדצ על הזוהר) לשיר זה, בקונטרס "שיר ושבחה", ופירוש הרב מנחם גוטפרב, בקונטרס "שיר בר יוחאי", כמו כן היו לנגד עיני עוד כמה פירושים לשיר זה, אשר מחזה שדי יחזה.

🕯 הגליון מוקדש לעילוי נשמת המנוח הכשר שנפטר בשם טוב 🕯

רבי חויתה נעמן בר פלילה זצ"ל - נלב"ע חוה"מ פסח תשע"ה

"השתקן שהיה פותח את פיו ואת אוזני וזבריו"

המנוח החשוב והיקר משרידי חכמי ג'רבא וממייסדי בית הכנסת ע"ש הרב חומאני עלוש זצ"ל, ובכלל ממייסדי הקהילה הג'רבאית בצפת, הוא הרה"צ רבי חויתה נעמן זצ"ל שנסתלק מאיתנו בפתע פתאום בימי חוה"מ פסח השנה. היה שתקן שלא מרבה לעמוד ולדבר ב"קהלתה" בודאי לא בדברי הבל ולא בדברי חולין.

וכ"ש אם היה בעיצומו של שיעור תורה, יכל לשבת כמעט שיעור שלם בשתיקה, והרואה היה חושב שהוא נמצא בעולם אחר, עד שהחליט לפתוח את הפה, כדי לענות על שאלה שנשאלה בשיעור, או לשאול שאלה, להעיר הערה או הארה, ומיד כשפתח את פיו, הכל היו פותחים את אוזניהם כי ידעו שהולך לומר משהו חשוב, חדשני ומרתק.

יהודי זה שהיה שייך לדור של פעם, לתקופה של אותם שחיו אמונה בכל רגע, ומלמלו פסוקי תפילה בכל דקה פנויה. עד יומו האחרון התגורר הוא יחד עם משפחתו ב"רחוב הג'רבא" המיתולוגי בצפת, שנקרא כן עם העליה הגדולה של יוצאי ג'רבא לשכונה. אמנם מאז הכל השתנה, והבתים שם כולם חרבו, ורק ר' חויתה נעמן הוא היחיד שממשיך גם כן בארץ ישראל, לגור בג'רבא...

כולנו עדיין זוכרים ומצטמררים מגודל האסון המחריד שארע לפני שלש שנים כאשר בתו וחתנו רפאל ויהודית אטיאס ע"ה נהרגו עם ילדיהם בהתהפכות רכבם, ומזעזע להזכר כיצד קיבל זאת הסבא הגדול באצילות ובשתיקה בבחינת "וידם אהרן", עד שלא ניתן היה להשאיר אדיש אל מול הגבורה המיוחדת, להתפעל ולהשתומם באיזו דממה ניתן לקבל אסון מחריד שכזה, והמשפחה כולה בעקבותיו קידשה שם שמים בשתיקתה ובאמונתה הצרופה.

ר' חויתה - היה שמו, אבל כולם קראו לו בשם משפחתו **נעמן** - כי נעים היה ונאים מעשיו, אהב תורה והוא בעצמו זכה מילדותו לצקת תורה מרבותיו בג'רבא, והגדולים שבהם מורנו רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל ומורנו רבי מקיץ השללי זצ"ל ששמום ותורתם היו שגורים על בפיו. יהי זכרו ברוך, וזכותו תגן עלינו, אמן!

סימן נט

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (יב)

סיוע שיש בו ממש

מתוך רצון לעודד את מחברי הספרים, פעמים שיצא מגדרו והיה מסייע אפילו בהפצתם של הספרים. לא אחת, לקראת סיום שיעורו המשודר בלויין, היה מציג מיזמתו בפני הקהל הרב ספרים שהוציאו אברכים מבני דורנו שמצאו חן בעיניו, אף שלא היה לו קשר אישי עם המחברים, וממליץ לקנותם בכל פה. כך עשה גם עם ספרים שחיבר הגר"מ לוי זצ"ל.

גם בהסכמות שהיה כותב למחברי ספרים, היה מיזמתו מסיים בבקשה לתמוך במחבר ולרכוש את ספרו. הנה אחד מהלשונות שכתב בסיום הסכמה: "אני פונה בזה לאחינו אוהבי תורה ושוחרי תושיה להביא ברכה אל ביתם, לרכוש את הספר הזה ולשלם במיטבא כיד ה' הטובה עליהם ותשרה ברכה בביתם ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו".

מספר נכדו הרב עובדיה יוסף מולידאנו שליט"א: לפני שנים רבות, תלמיד חכם מצפת הוציא ספר לאור. כדרכם של מחברים היה בטוח בעצמו שספרו יאיר את עולם התורה, ויירכש ברבבות עותקים. מבלי לחשוב הרבה הוציא אלפיים עותקים, אך לצערו לא התעניינו בספרו, וכמעט ולא נמצא מי שירכוש את ספרו. פעם שמע שיש איזה כנס גדול שבו ידרוש מרן. מבעוד מועד התארגן והביא למקום כמות ספרים גדולה, ובראותו שגם שם הספרים אינם נמכרים, החליט להמתין בכניסה למרן ולספר לו על כך. כשמרן נכנס, סיפר לו שהוציא ספר אך אין דורש ואין מבקש. ביקש ממנו מרן להציג בפניו ספר אחד, ובין גברא לגברא בהמתינו לדרשתו עבר מרן על הספר. בהגיע עת המשא המרכזי, הכריז מרן בפני הקהל המופתע כי בכניסה עומד תלמיד חכם אחד שמוכר ספר חשוב, והוא מבקש מהקהל לרכוש ממנו את הספרים. בסיום הכנס, כל הספרים נמכרו כליל, ולא נותר בידו אפילו ספר אחד!

"תכתוב תשובה ותגיש לי"

ולא רק ספרים שלמים היה מרן מעודד לחבר, אלא פעמים רבות היה מאתגר את הרבנים הבאים בשעריו ומבקש מהם: "כבודו יכתוב תשובה בהלכה בענין פלוני, ויגיש לי". ומאחר שידעו אותם רבנים שעניי הברדלח של מרן יעברו על דבריהם, היו כותבים את תשובתם ברצינות גמורה וממציים את עיונם תוך חיפוש בכל הפוסקים שכתבו בענין... כאשר היו מגישים את תשובותיהם לפני מרן, היה עובר עליהם, ובמקום הצורך מעיר את הערותיו והארותיו, ובסוף אם מצא דבריהם נכוחים, נוטל היה קולמוסו, ומצטרף לדבריהם וחותם בכתב יד קדשו בצירוף מלות עידוד. וכך עודד רבים לכתוב בהלכה, ויצאו מכך ספרים רבים.

באחת הפעמים שערך מרן מבחן בישיבת "כסא רחמים" לשם הסמכה לרבנות, בסיום המבחן פנה לאברכים, והציג בפניהם סתירה בדברי השלחן ערוך בהלכות תערובות. אחר כך ביקש שכל אחד מהנבחנים

* פרקים מתוך הספר "החזון והמהפכה" על מרן זצוק"ל, שעתיד לראות אור בקרוב בעז"ה. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד.

ישלח לו תשובה באופן אישי, והוא יעבור על התשובות. מיותר לציין שכל הנבחרים חשו זכות עצומה לשגר לפני מרן תשובה על שאלתו. וכנראה עשה זאת על מנת לעודדם ולהרגילם במלאכת הכתיבה.

"תכתבו אפילו דברים פשוטים", היה מדרבן תמיד, "כי מזה תגיעו לחידושים גדולים". והיה מתריע שאין לזלזל בחידושים קטנים, שמהם בעתיד יכולים להיווצר חידושים גדולים. והיה מביא דברי הגאון החסיד רבי אליהו הכהן זצ"ל בספרו "שבט מוסר" (פרק כ"ב): "גם אל יקל בעיני האדם וכו' חידוש שהוא חידוש בתורה, אפילו שהוא קטן, אל יקטן לו בעיניו, אלא יגדילוהו ויחשיבהו בעיניו, דזהו מביא לטרוח לחדש עוד, עד שירגיל ויחדש חידושים גדולים וסודות נפלאים וכו' ילמד מן הזורע זרע קטן כחרדל, זורעים אותו ונעשה אילן גדול ועליו פירות, ונוטעים מענפיו נטיעות עד שנעשים גנות ופרדסים לרוב. ומי גרם לכל זה? שלא הקטין האדם הזרע בעיניו לבזותו ולהשליכו וכו'. ויש תועלת גדולה אפילו מחידוש קטן לקשר עמו איזה ענין, או לבוא להבין ענין גדול, והוא משל לאבנים הקטנות שמשימין בבנין אבנים יקרות בין אבן לאבן להעמיד הבנין, ונמצא שהאבנים הקטנות גורמות בקיום הגדולות שלא יפלו, ויעמוד כל הבנין הגדול. כך על ידי חידוש קטן נבנה בנין גדול. וזה מעשה בכל יום בין החכמים, ובפרט בין החכמים הדורשים רשומות. שעל ידי חידוש קטן או הקדמה קטנה, בונים מגדל אחד חזק בנוי לתלפיות".

מאוד היה צר לו על כך שברוב ככל הישיבות אין מרגילים את התלמידים לכתיבה, ולא מדברים עם התלמידים בשבח הכתיבה, [לבד מישיבת "כסא רחמים", ששם כידוע מייחדים זמן מיוחד עבור הכתיבה, ושמים דגש חזק ללמד בני יהודה קס"ת. לצורך כך, מעמידים רב אשר דבר המלך ודתו מגייה, והוא בודק את תוכן החידושים, ומדריך את הכותב כיצד לכתוב ולסגן בצורה מתקנת ובלשון נאה], מה שגורם שכאשר הם מתחילים לכתוב בגיל מבוגר יותר, אין להם בהירות בכתיבה, בהיות שלא התרגלו לכך בגיל צעיר. ועל כן בכל מקום שהיה פוגש בבני ישיבות, או בכנסים שהיה מדבר בפני בחורים, היה מדבר על ענין זה וקושר כתרים לכתיבה.

עם פטירתו של מרן, מורשתו בתחום כתיבת חידושי תורה, רק הולכת ופורחת עוד ועוד. מפעלים לעידוד הכתיבה קמים לזכרו, קבצי זכרון של תשובות בהלכה מתפרסמים מעת לעת, וקבצים תורניים שונים מוקמים לשם שמים מתוך רצון להנציח את מורשתו האדירה, ולעודד את הצורכים למשוך בקולמוס כהלכה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. וכאן המקום לפייה בכבוד אכסניה. ירחננו החשוב "יתד המאיר". שמאז פטירת מרן זצוק"ל הקדיש מקום נרחב להאדרת מורשתו האמיתית ולהפצתה. כה יתן ה' וכה יוסיף בבריאות נחת ושלום, לכל העמלים והטורחים בקובץ יקר זה.

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחמד

מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע חי בתשרי

להצלחתם ולחיי אמם מזיאנה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תחיי

אל נא רפא נא להם בתושחויי, אמן.

הבטחה נדירה

לזש"ק ולשידוך הגון ועוד

ממחבר ספר בעניני לידה ומילה

שכל המשתתף בהוצאת הספר

והפצתו (בסך 250X4 ₪)

המחבר יתפלל עליו בזמן הברית

ובס"ד יזכה להפקד תוך שנה !

(כפי שנפקדו רבים)

ומי שלא יפקד כספו יוחזר לו !

(אם יבקש את כספו)

לפרטים: הר' אשר 0773453344

054-8410300

עדיף להתקשר בשעות הערב

מצוה לפרסם

מודעה

ארגון "עוד יוסף חי"

בנשיאות מורנו הראשון לציון רבינו יצחק יוסף שליט"א

~~~~~

"שפתותיו דובבות"

סיכום הפרוייקט המיוחד לכתיבת ביאורים וישובים אמיתיים בתורתו ובפסקיו של מרן רבינו הגדול זיע"א

שלב א' - סדרת "חזון עובדיה" על הלכות שבת ו' חלקים

עשרת הזוכים ב-1000 שח על בירור מקחו של צדיק:

1. הרב אליהו סעדיאן, מחבר ספר מקנת אליהו, תל ציון.
2. הרב יצחק אזולאי, כולל שובי נפשי, ירושלים.
3. הרב מנדל מונקה, כולל זכור לאברהם, מכרמיאל.
4. הרב בנציון כהן, כולל מדרש שלמה, נתיבות.
5. הרב שמעון ללוש, מחבר ספר נשמע קולם, כולל יוסף אומין, אלעד.
6. הרב שי שלום קבסה.
7. הרב יעקב ישראל אברג'ל, כולל מעייני הישועה, בני ברק.
8. הרב משה חיאק, כולל מעלות התורה, מעלות.
9. הרב אביאל בוארון, מחבר ספר ממרן על מרן, וספר נאה דורש.
10. הרב משה אליהו כולל רשב"י, בני ברק.

□ שאר הכותבים זכו בספר "ממרן על מרן" זיע"א. □ תודתנו נתונה לכל האברכים והבחורים ששלחו את חידושיהם למערכת. יהי רצון שזכות מרן רבינו הגדול זיע"א תגן בעדם אלף המגן. □ וכן תודתנו נתונה לכל התורמים לפרוייקט החשוב שפתותיו דובבות. יהי רצון שזכותו של מרן רבינו הגדול זיע"א תגן בעדם אלף המגן. □ כל החידושים הנבחרים יתפרסמו אי"ה בספר מיוחד שיצא לאור בקרוב בשם "שפתותיו דובבות". המעונינים להשתתף בהוצאות הספר ולזכות בהקדשה מיוחדת בספר להצלחה/לרפואה/לע"נ, יפנו ל-052-2555228. □ מעמד חלוקת הפרסים יערך במעמד מורנו הראשון לציון רבינו יצחק יוסף שליט"א. הודעה תשלח לזוכים.

מוסדות "יתד התשובה"

בעיה"ק צפת ת"ו

נצחו אדאליס את המצוקים

עם כל בית ישראל כואבים ודואבים את הסתלקותם של גדולי ומאורי הדור

הגאון האדיר רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל

הגאון האדיר רבי חיים גריינמן זצ"ל

אשר חיברו עשרות ספרים יקרים בכל חלקי התורה, וחיברו וקירבו את ליבם של ישראל לאבינו שבשמים, וגידלו עדרים לתורה ויראת ה' טהורה.

בעל הנחמות ירפא את שבר כל רבבות התלמידים, ויאמר די לצרותינו, ובצעידה לאור דרכם המאירה, ננוחם.

הרב רפאל כהן - רבנן ותלמידהון

"Mehorot Avi"

dition de livres Kodesh

"מאורות אבי"

מכון להוצאת וההדרת ספרי קודש

שע"י מוסדות "יתד התשובה" עיה"ק צפת ת"ו | Institutions "Yeted ateshouva" Safed

הכונן!

בשורה משמולת

בס"ד

בימים אלו יורד לבית הדפוס אי"ה הספר החדש

"מגיד הרקיע" - חלק שני

קובץ זכרון לכבודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

הקובץ יכיל מאמרים בהלכה ובאגדה, עובדות והנהגות, סיפורי מופת והליכות מוסר בתורתו ובמורשתו של מרן זצוק"ל.

להזמנת ספרים מראש, במחיר מיוחד,

ניתן לפנות למייל: a6925148@gmail.com

– נותרו עמודים אחרונים להנצחה –

רח' הנריטה סולד ת.ד. 114 צפת | טל: 04-6923381/2 | פקס: 04-6925148 | מייל: teshuva1@012.net.il